

Rapport Arealplan 04/05

Bidrag til kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer, Hurum kommune

Matilde Anker, Jens Christian Eldal,
Wenche Helliksen og Inge Lindblom

Forord

Denne rapporten er NIKUs bidrag til Hurum kommune i arbeidet med ny kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer. Arbeidet har bestått i å definere viktige kulturmiljøer fra forhistorisk tid og nyere tid i Hurum kommune som innspill til det pågående planarbeidet.

Medarbeidere i oppdraget har vært Matilde Anker, Jens Christian Eldal, Wenche Helliksen og Inge Lindblom

Eventuelle spørsmål vedrørende rapporten kan rettes til kvalitetssikrer ved NIKU, Inge Lindblom.

Inge Lindblom
Leder Arealplangruppa
NIKU, Norsk institutt for kulturminneforskning
Storgata 2, Postboks 736 Sentrum
0105 Oslo
Telefon: 23 35 50 00
Fax: 23 35 50 01
E-post: inge.lindblom@niku.no
www.niku.no

Oslo, mars 2005

Matilde Anker MNLA
Prosjektleder

Forsidebilde: Filtvet fyr. Foto: Jørn jensen, Buskerud fylkeskommune 1995

Innholdsfortegnelse

Forord.....	2
Innholdsfortegnelse	3
Sammendrag.....	4
Innledning.....	6
Bakgrunn og formål med NIKUs bidrag til kommunedelplanen	6
Grunnlaget for utredning om kulturminner og kulturmiljø.....	6
Arbeidets art og metodegrunnlag for analyse av kulturminner og kulturmiljø.....	7
Registreringsmetodikk	7
Avgrensning av undersøkelsesområdet, planområdet	7
Grunnlagsmaterialet i rapporten.....	7
Verdivurdering	10
Kriterier for avgrensning og verdisetting av kulturmiljø	11
Hurum.....	13
Kulturhistorien i Hurum kommune	13
Forhistorien i Hurum kommune	13
Nyere tid i Hurum kommune	14
Tilrettelegging og skjøtsel av kulturminnene og kulturmiljøene i Hurum.....	15
Definerte kulturmiljøer i Hurum	16
33 definerte kulturmiljøer i Hurum kommune	16
Historiske veier i Hurum	136
Litteratur:.....	138

Sammendrag

Rapporten er utført på oppdrag fra Hurum kommune, og er et bidrag til det pågående arbeidet med kommunedelplanen for kulturminner og kulturmiljøer.

Det er foretatt en avgrensning og verdivurdering av 33 kulturmiljøer innenfor influensområdet. Med kulturmiljøer menes de helheter og sammenhenger som kulturminner inngår i. Noen av miljøene dekker både forhistorisk tid og nyere tid, mens andre kun har en epoke representert. Noen av miljøene er mer sammensatte enn andre, og er tidvis av svært ulik karakter og arealstørrelse.

Oppdraget fra Hurum kommune bestod i å trekke fram verdifulle kulturmiljøer i kommunen. Det er til sammen definert 13 kulturmiljøer av ekstra høy verdi, 16 kulturmiljøer av høy verdi og 4 av middels verdi. Tabellen nedenfor viser en summarisk oversikt over verdivurderingene på definerte kulturmiljøer i Hurum kommune

Nr.	Kulturmiljø	Verdi for-historie	Verdi nyere tid	Samlet verdi
Kulturmiljø 1	Selvigodden og Selvigstranda	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 2	Selvig nordre og søndre	-	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 3	Haugen, Inglingstad, Ugstad og Sem	Ekstra høy	Høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 4	Bakkeløkka med del av Verket	-	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 5	Hov/ Klokkekarstua	Ekstra høy	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 6	Rødby, Stokker og Holtvedt	Høy	Høy	Høy
Kulturmiljø 7	Knivsvikdalen	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 8	Ås	Middels	-	Middels
Kulturmiljø 9	Holmsbu, fra Holm til Støa	-	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 10	Liltvedt	Ekstra høy	-	Ekstra høy
Kulturmiljø 11	Holtnes	Ekstra høy	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 12	Fra Røysene til Nebba	Ekstra høy	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 13	Megalittgraven på Rødtangen	Ekstra høy	-	Ekstra høy
Kulturmiljø 14	Fiskertangen	Middels	-	Middels
Kulturmiljø 15	Haraldstangen	Ekstra høy	-	Ekstra høy
Kulturmiljø 16	Værby, Tronstad, Ranvik og Ertsvika	Ekstra høy	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 17	Hurum fabrikk, Sagene	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 18	Tofte sentrum og Skjæra	-	Middels	Middels
Kulturmiljø 19	Tofte cellulosefabrikk	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 20	Skogveien på Tofte	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 21	Tofte gård, Toftejordet og Ramsvikveien	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 22	Rød østre og vestre	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 23	Båstøveien og Moloveien	-	Høy	Høy

Kulturmiljø 24	Filtvet	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 25	Storsand sentrum	-	Middels	Middels
Kulturmiljø 26	Storsand, Sundby og Børsand	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 27	Grønsand	Ekstra høy	Høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 28	Sandspollen øst, Slottet og Neset	Høy	Høy	Høy
Kulturmiljø 29	Sandspollen vest og Verpen	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 30	Verpetjernet (Verpentjernet)	Ekstra høy	-	Ekstra høy
Kulturmiljø 31	Kongsdelene og Engene	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 32	Grytnes gamle skole og Grytneshaugen	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 33	Sætre sentrum	-	Høy	Høy

Tabellen viser en summarisk oversikt over verdivurderingene på definerte kulturmiljøer i Hurum kommune

Konsulenten har registrert syv nyoppdagete fornminner i kommunen, henholdsvis innenfor kulturmiljø 3, 5, 12 og 15. En del av oppdraget var også å registrere bygninger fra før 1900, og i tillegg enkelte bygninger oppført før 1940. Registreringen er ikke en total tilstandsvurdering av de enkelte bygninger, slik at det ved konfliktsaker anbefales å kontrollregistrere for grundigere dokumentasjon.

Innledning

Bakgrunn og formål med NIKUs bidrag til kommunedelplanen

Rapporten behandler temaet kulturminner og kulturmiljøer i forbindelse med utarbeidelse av ny kommunedelplan, Hurum kommune, Buskerud fylke. Oppdragsgiver har vært Hurum kommune.

Hurum kommune deltar i Riksantikvarens prosjekt "Kommune(del)plan for kulturminner og kulturmiljøer". Dette prosjektets mål er å utarbeide en veileder for kommunene om hvordan PBL kan brukes for å sikre kulturminner og kulturmiljøer. Rapporten fra NIKU er et bidrag til Hurum kommune i deres arbeid med kommunedelplanen, og skal være et arbeidsverktøy som kan gi kommunen en forutsigbarhet i sin langsiktige arealplanlegging.

NIKUs arbeid har bestått i å definere viktige kulturminner og kulturmiljøer fra forhistorisk tid og nyere tid i Hurum kommune. Kulturmiljøene er avgrenset, beskrevet, verdivurdert, og sett i sammenheng med hverandre og med landskapet. NIKU har kontrollregistrert og tilstandsvurdert allerede kjente automatisk fredete kulturminner, nyregistrert synlige kulturminner, samt vurdert potensialet for ikke kjente og ikke synlige kulturminner innenfor de definerte kulturmiljøene. Videre har NIKU evaluert SEFRAK-registrerte bygninger og ikke registrerte bygninger fra før 1940 i kommunen, og enkelte kulturminner fra perioden etter 1940. I tillegg kommer konsulenten med innspill til tilrettelegging og skjøtsel.

Grunnlaget for utredning om kulturminner og kulturmiljø

Begrepene **kulturminner** og **kulturmiljøer** er definert i Lov om kulturminner (KML) § 2:

Med **Kulturminner** menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.
Kulturmiljø omfatter våre fysiske omgivelser hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng.

I henhold til KML § 3 er det forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner, det vil si kulturminner fra forhistorisk tid og fra middelalderen frem til år 1537 (reformasjonen). Automatisk fredete kulturminner omfatter både synlige kulturspor og kulturspor som i dag ikke er synlig på markoverflaten. Lovens bestemmelser gir grunnlag for en distinksjon i kulturminneforvaltningen mellom automatisk fredete kulturminner (kulturminner fra tiden før 1537 og stående bygninger oppført før 1650), og vern av nyere tids kulturminner. Dersom en planlagt utbygging skaper konflikt i forhold til automatisk fredete kulturminner, må det søkes dispensasjon fra KML. Fra og med 1. januar 2001 er Riksantikvaren dispensasjonsmyndighet. Såfremt fornminnene på denne måte frigis, forutsetter KML at tiltakshaver bekoster arkeologisk undersøkelse som inkluderer dokumentasjon og konservering av kildematerialet.

Nyere tids kulturminner regnes som kulturminner fra tiden etter reformasjonen, 1537. I motsetning til fornminnene er nyere tids kulturminner ikke automatisk fredet, men de kan vedtaksfredes etter KML § 15. I tillegg kan hele kulturmiljøer fredes etter KML § 20. Både før- og etterreformatoriske kulturminner kan også sikres med hjemmel i Plan- og

Bygningsloven (PBL). I reguleringsplaner kan de reguleres til spesialområde bevaring, og i kommunedelplaner kan områder båndlegges for vern.

Arbeidets art og metodegrunnlag for analyse av kulturminner og kulturmiljø

Registreringsmetodikk

Registreringsarbeidet i felt ble påbegynt i uke 19, og avsluttet i uke 39. Arbeidet ble utført både til fots og med bil, slik at det ble mulig å vurdere enkeltminnene og miljøene på best mulig måte. Arkeolog Wenche Helliksen har hatt ansvaret for feltarbeidet og definering av kulturmiljøer innen forhistorien,. Kunsthistoriker Jens Christian Eldal hadde ansvaret for bygninger fra nyere tid. Eldal og landskapsarkitekt Matilde Anker definerte og avgrenset nyere tids kulturmiljøer.

Registrering av nyoppdagete automatisk fredete kulturminner

Det ble benyttet moderne GPS GIS-løsninger til datafangst, databearbeidning og presentasjon av både automatisk fredete kulturminner (heretter kalt fornminner) og kulturmiljøer. De nyoppdagete fornminnene er registrert innenfor kulturmiljø 3, 5, 12 og 15

Avgrensning av undersøkelsesområdet, planområdet

Planområdet defineres til å dekke hele Hurum kommune.

Grunnlagsmaterialet i rapporten

Innsamling av en rekke typer data for det aktuelle området er gjort for å kunne gjøre analyser og vurderinger. Datagrunnlaget vurderes som tilstrekkelig for denne rapporteringen.

Registre over automatisk fredete kulturminner

Det nasjonale registeret over automatisk fredete kulturminner (fra tiden før 1537), blant annet Økonomisk Kartverks (ØK-) registreringer (tidligere fornminneregisteret), er dekket av databasen Askeladden (referanse ved ID-nr.). I Askeladden er det forøvrig registrert en rekke gjenstandsfunn, som er løsrevet fra sin opprinnelige kontekst. En mer fullstendig oversikt over gjenstandsfunn er dekket av Universitetets Kulturhistoriske Museers (UKM i Oslo) gjenstandsregister (referanse ved C-nr.).

Data i Askeladden var per mai 2004 ikke komplett i forhold til de gamle registrene over Hurum. Informasjon om fornminner er derfor hentet fra flere kilder: det gamle registeret over fornminner (Fornminneregisteret), fylkekommunens registreringer og egne registreringer i felt. Som bakgrunnsinformasjon i felt har vi brukt ØK-kartene mottatt fra Buskerud fylkeskommune. Her finnes en oversikt over alle registrerte fornminner på Hurum. Fylkeskommunen har også fremskaffet egenskapsdata om fornminnene. Per februar 2005 var det sammenfall mellom Askeladdens registrerte fornminner i Hurum kommune og Buskerud

fylkeskommunes registre brukt i felt mai 2004. I GIS-leveransen til Hurum kommune fra konsulenten er det tatt utgangspunkt i Askeladdens registre per februar 2005.

SEFRAK-registreringen

SEFRAK-registret inneholder data om etterreformatoriske bygninger frem til 1900, men i deler av landet er rammen utvidet til også å omfatte bebyggelse fra 1900-tallet. Dette gjelder også for deler av Hurum kommune. De etterreformatoriske kulturminnene, som ikke er hus, er i liten grad fanget opp i de nasjonale registrene. I prosjektet er digitale SEFRAK-registreringer brukt som bakgrunnsinformasjon, i sammenheng med befaringer i felt.

Alle registreringsdata er lagt inn sammen med SEFRAK-data i Excel-basen BygningsverneverdierNIKU2004.Hurum.xls.

SEFRAK-registreringen i Hurum omfatter også bygninger oppført helt fram til 1940, men dette er ikke konsekvent gjennomført i alle registreringskretser. I dette prosjektet er enkelte uregistrerte bygninger fra perioden 1900 - 1940 likevel tatt med som bidrag til de foreslåtte kulturmiljøer, men ikke lagt inn som egne registreringer/innførsler i Excel-basen.

Alle SEFRAK-registrerte hus er oppsøkt og vurdert individuelt (unntak er en del av Tofte og en liten del av Sætre som er mer summarisk vurdert som grupper). Noen få avsidesliggende enkeltbygninger er ikke oppsøkt. Alle disse begrensningene fremgår for den enkelte bygning i Excel-basens kolonne "Merknad NIKU 2004".

Egenskapsdatatene om kulturminnene er fremskaffet for NIKU av Buskerud fylkeskommune, og vurderingen har bestått i stilbestemmelse, vurdering av dateringer og verdisetting innenfor en gruppe vernekriterier fastsatt av Buskerud fylkeskommune v/ Jørn Jensen. Disse kriteriene er tidligere benyttet ved registreringer i Drammen og er gjengitt i tabellen under.

Enkeltbygning:	1. Kunstnerisk/arkitektonisk verdi 2. Identitets-/symbolverdi 3. Historisk/pedagogisk verdi 4. Miljø-/strøksverdi 5. Representativitet 6. Autentisitet 7. Sjeldenhet 8. Tilstand 9. Alder Samlet verdi Vernestatus (fredet, listeført i nasjonal sammenheng av Riksantikvaren)	I en del tilfeller ble bygningene også vurdert som del av helhet i større eller mindre miljøer. Disse miljøene ble igjen vurdert etter sitt forhold til landskapet.
-----------------------	--	--

Datagrunnlag

Grunnlag for verdisettingen var SEFRAK-data. Problemer med dataleveranse i Excel-format fra Kartverket førte til at elektroniske SEFRAK-data fra NIKUs arkiv ble formatert i NIKU til Excel og bearbeidet som registreringsgrunnlag etter avtale med oppdragsgiver. Disse dataene ble dessuten supplert med data fra Kartverkets leveranse via Buskerud fylkeskommune for å sikre at objekter ikke var falt ut.

SEFRAK-dataene inneholder innførsler for 1916 objekter. Disse objektene består hovedsakelig av enkeltbygninger, men også de tidligere registrerte miljøene (hovedsakelig gårdstun der det både er registrerte og uregistrerte enkeltbygninger). Med blant innførslene er også noen få kulturminner av andre typer enn bygninger (hovedsakelig tufter, i SEFRAK-registreringen kalt ruiner). Ved registreringen nå er Excel-arket supplert med de tidligere SEFRAK-registrerte miljøene som manglet i Excel-versjonen.

Kulturmiljøer som anbefales for særskilt vern, er ikke fullstendig definert som egne miljøer i Excel-databasen, men presenteres som egen liste med beskrivelser.

Svinn

Av de ca. 18 - 1900 SEFRAK-registrerte bygningene i Hurum kommune er nå ca. 210 forsvunnet (190 er registrert som forsvunnet. I tillegg kommer trolig enkelte bygninger på Tofte der ca. 200 bygninger ikke er individuelt kontrollert. Kanskje er ca. 10 % eller ca. 20 bygninger forsvunnet i dette området).

Spesielt verdifulle bygnings- og kulturmiljøer

Miljøene presenteres i egen oversikt.

Spesielt verdifulle enkeltbygninger

Verdifulle enkeltbygninger fremgår med spesielt høy score (H for HØY) i Excel-databasen. Vær oppmerksom på at antallet høye verdier ikke nødvendigvis gir en matematisk korrekt totalverdi, men at enkelte kriterier vil kunne telle langt mer eller mindre enn andre. Det bør således utøves skjønn og gjøres bevisste prioriteringer av kriteriene ved vurderingen.

Nærmere om data og verdisetting

Registreringen omfatter et forholdsvis meget stort antall bygninger og er utført etter beste skjønn. Det er også lagt vekt på økonomi i gjennomføringen slik at interiørbefaringer og kontakt med eier ikke har vært forutsatt verken fra oppdragsgivers eller NIKUs side. Det bør således kunne være rom for revisjoner ved grundigere registrering. Slik fornyet registrering anbefales derfor i konfliktsaker.

Se for øvrig vedlagte tabellariske oversikt over data og kriterier i Excel-basen der det også finnes mer detaljerte forklaringer.

Faglitteratur, planer og andre kilder

Forskjellig bakgrunnsinformasjon er lagt til grunn i rapporten. De viktigste kildene er diverse faglitteratur; lokalhistoriske oversiktsverk, vitenskapelige arbeider og arkeologiske rapporter. Av informanter har kommunen selv opprettet referansegrupper for tre områder i kommunen.

NIKU har hatt tilgang til informasjonen fra referansegruppene, mens kommunen har hatt ansvaret med oppfølging av denne informasjonen.

Kartgrunnlag

Til delen som omhandler forhistoriske kulturminner og kulturmiljøer er økonomisk kartverk benyttet. Kartgrunnlaget ble mottatt fra Buskerud fylkeskommune med inntegninger av kulturminner innen forhistorien.

Til delen som omhandler nyere tids kulturminner og kulturmiljøer har Hurum kommunes kartkatalog for Nyere tids kulturminner fra 1990 blitt benyttet. Kartkatalogen viser en oversikt over SEFRAK, registrering av faste kulturminner.

I tillegg til rapport på CD med kart i jpg. leveres også shape-filer over GIS-arbeidet.

Verdivurdering

Ved verdivurdering av kulturminner legges det, foruten generelle kriterier som antall, type, beliggenhet, tilstand og sjeldenhet, vekt på den enkelte fylkeskommunes spesielle vernekriterier og satsingsplaner/satsingsområder. På tross av bestemmelsene om automatisk fredning av fornminner er det gjort en verdivurdering uavhengig av juridisk status. I rapporten er det anvendt en tredelt skala for verdisetting, hvor høyeste karakter ikke nødvendigvis bare gis til kulturminner og miljøer av nasjonal verdi. Lokale og regionale kulturminner kan gis høy verdi ut fra bl.a. lokalbefolkningens opplevelse og tilknytning til dem, basert i all hovedsak på foreliggende dokumentasjon. Som nevnt var oppdraget fra Hurum kommune å trekke ut verdifulle kulturmiljøer i kommunen.

Felles verdisett er viktig for å kunne gjøre vurderingene etterprøvbare og forståelige. Riksantikvaren har utviklet en metodikk hvor hensikten er å legge grunnlag for fredningsvern av kulturminner og kulturmiljø ut fra nasjonale retningslinjer og målsetninger (Riksantikvaren 1993, 2001, 2003). Riksantikvaren har spesifisert hvordan verdisetting av kulturminner og kulturmiljøer skal være forankret i en lokal, regional, nasjonal og internasjonal størrelsesorden. Fra et kulturminnefaglig og forvaltningsmessig ståsted innebærer det at kulturminner og kulturmiljøer vektas ved hvordan de representerer verdier på ulike geografiske nivåer (Riksantikvaren 1993:34, fig.2). På tross av bestemmelsen om automatisk fredning av fornminner, som derved per definisjon har nasjonal verdi, er det forøvrig gitt rom for ulik vekting av fredningstiltaket. Det innebærer f.eks. at en gravhaug, når den er vurdert opp mot andre tilsvarende gravhauger, kan vektas med lokal, muligens regional verdi, uten at den nødvendigvis slår ut på et nasjonalt nivå. Mer sjeldne og tidstypiske gravhauger derimot, slik som Oseberghaugen i Slagendalen, representerer jernalderens gravpraksis og samfunnsliv på en måte som har betydning nasjonalt, så vel som lokalt og regionalt.

Riksantikvaren legger vekt på at en regional oversikt danner en forutsetning for å utøve et faglig godt skjønn i verdisettingen av kulturminner og kulturmiljøer (Riksantikvaren 1993:36). I tråd med Miljøverndepartementet har forøvrig Riksantikvaren gått inn for å styrke betydningen av en lokal forankring i kulturminneforvaltningen, det vil si hvor kulturminner og kulturmiljøers betydning i lokalsamfunnet skal gi betydelige føringer i verne- og planarbeid (NOU 2002:30-31). Det er samtidig rettet en større fokusering på bevaring med utgangspunkt i et nasjonalt referansesystem som klassifiserer kulturhistoriske verdier utefra

forskjellige typer kulturlandskap som jordbruk, kyst og høyfjell. Å lage retningslinjer for verdisetting og bevaring av kulturverdier knyttet til jordbrukslandskapet utgjør blant annet en felles målsetning for de nordiske landenes jordbruks- og kulturmiljøforvaltning (Nordisk Ministerråd 2000).

I denne verdianalysen benyttes en kombinasjon av verdiskalaene *middels - høy – ekstra høy* og *lokal – regional – nasjonal - internasjonal*. Det innebærer at den geografiske verdiskalaen i hovedsak brukes som et ledd i å begrunne om kulturminner og kulturmiljøer har middels, høy eller ekstra høy verdi. I prinsippet betyr det at det i enkelttilfeller kan være grunnlag for å prioritere f.eks. nyere tids kulturminner av stor verdi fremfor et fornminne, samtidig som det åpner for at kulturminner av lokal verdi kan gis ekstra høy verdi.

Kriterier for avgrensning og verdisetting av kulturmiljø

Riksantikvaren har forskjellige analytiske tilnærminger til hvordan kulturhistoriske verdier skal vurderes. Når det gjelder Riksantikvarens verdikriterier er det viktig å ha i tankene at de først og fremst er utviklet for å vurdere enkeltobjekter, og kulturminneforvaltningen har særlig hatt bygninger og nyere tids kulturminner i tankene når man har utviklet dem. De er derfor ikke umiddelbart egnet når man skal vurdere hele og sammensatte miljøer hvor viktige landskapshistoriske strukturer er inkludert (for eksempel gårds- og bystrukturer med dyrkningsspor, steingjerder, streter, kvartaler o.l.). Et eksempel på dette er autentisitetsbegrepet som refererer til grad av opprinnelighet eller ekthet ved bygning, og som vanskelig lar seg applisere på landskapsnivå idet landskap som miljø er under kontinuerlig endring (endringshistorie). I en kommune som Hurum er det således nødvendig å se det enkelte kulturminnet i en større landskapsmessig sammenheng, med vekt på å redegjøre for hvordan landskapsstruktur, tidsdybde og funksjon konstituerer kulturmiljøer. I denne rapporten vil for eksempel begrepet "tidsbilde" være mer anvendelig enn "autentisitet" når de opplevelsesmessige aspektene ved et gravhaugsmiljø skal beskrives.

Å undersøke visualitet fra og til kulturminner er vesentlig for å definere romlige relasjoner i og mellom kulturmiljøer, samt influensområde. Det er utarbeidet metoder for visuelle landskapsanalyser på kulturminner som er anvendelig i denne sammenheng (Gansum, Jerpåsen og Keller 1997). Sentrale visuelle prinsipper i denne metoden er definert ved begrepene eksponering, henvendelse, fjern- og nærvirkning og fattbarhet. De visuelle aspektene ved bruk av disse begrepene vil inngå i vurderingene av kulturminner og kulturmiljøers verdisetting.

Kriterier for avgrensning og verdisetting av kulturmiljøer griper inn i hverandre. Vi finner det derfor uhensiktsmessig å skille mellom ett sett for avgrensning og ett sett for verdivurdering av kulturmiljøer. Faktorer som kan bidra med å avgrense et kulturmiljø kan både være tetthet av kulturminner mht. variasjon og tidsdybde, tidsbilde/område med særpreg samt strukturelle relasjoner og sammenhenger. Også prognoser på omfanget av kulturminner skjult under markoverflaten vil være en faktor som legges til grunn i vurderingene av hvordan kulturmiljøer avgrenses. Selve linjen som angir grensen på kulturmiljøet er en indikator på miljøets arealmessige utstrekning, og må således ikke tolkes som absolutt.

Riksantikvarens gjeldende metode for verdisetting legges til grunn i verdisettingen (jfr. Riksantikvaren 2001b, 2003). Denne metoden er basert på en analyse av kulturminneverdiene i delverdier med tilhørende kriterier. Delverdiene sier noe om hvorfor kulturminner og kulturmiljøer er verneverdige, hvilke historier kulturminnene/miljøene forteller og hvilke

behov de kan imøtekomme, mens kriteriene forteller hvor godt kulturminnene/miljøene fyller disse rollene. Følgende delverdier og kriterier legges til grunn:

Kunnskapsverdier

Omfatter kulturhistorisk, sosialhistorisk, næringshistorisk, bygningshistorisk verdi etc.

Følgende kriterier:

- Representativitet
- Sammenheng og miljø
- Autentisitet
- Fysisk tilstand

Opplevelsesverdier

Opplevelse av kontinuitet, tilhørighet, steds karakter, mangfold, harmoni, formidlingsverdi etc.

Følgende kriterier:

- Sammenheng og miljø
- Identitet/symbol
- Arkitektonisk/kunstnerisk kvalitet

Bruksverdier

Følgende kriterier:

- Økonomi og bruk
- Økologi

Gansum, Jerpåsen og Kellers visuelle metodikk:

Følgende begreper brukes.

- Eksponering
- Henvendelse
- Nærvirkning
- Fjernvirkning
- Fattbarhet

Hurum

Hurum kommune ligger i Buskerud fylke, og utgjør en halvøy avgrenset av Drammensfjorden i vest og Oslofjorden i øst. Hurumhalvøya er rik på kulturminner fra både forhistorien og nyere tid, dvs. etter reformasjonen 1537. Dagens bolig-bebyggelse er hovedsaklig knyttet til områder langs fjordene, mens jordbruksbebyggelsen er primært lokalisert i vest og på indre deler av halvøya. Innlandet på Hurumhalvøya ligger på omkring 150 m.o.h., og er i øst forholdsvis kupert og stedvis sterkt skrånende ned mot fjordene i vest og øst. Innlandet er preget av bølgende skoglandskap, og i sør av et par lange nord-syd gående daler som munner ut i fjorden i form av en rekke odder og nes.

Kulturhistorien i Hurum kommune

Forhistorien i Hurum kommune

Funn viser at det har vært bosetning på Hurum tilbake til ca. 7.500 år før nåtid. Det finnes en rekke steinalderboplasser både i jordbrukslandskapet og langs kysten, bl.a. på Liltvedt, Holtnes, Tronstad, Rød og Filtvet. Særlig tallrike er nøstvetfunnene, noe som bl.a. skyldes den store arkeologiske virksomheten i forbindelse med Hurumprosjektet (den planlagte hovedflyplassen) og Oslofjordforbindelsen. Boplassene fra nøstvetkulturen (7.500-5.600 før nåtid) ligger 64-45 m.o.h. (Ballin 1995) og flertallet er kystbundne, i den betydning at de har ligget i en smal sone langs kysten, med kort avstand til sjøen. Disse kystbundne boplassene representerer et fangst- og jegermiljø fra eldre steinalder. På boplassene er det funnet klassiske nøstvetfunn som nøstvetøkser og små elegante mikroflekker.

I Norge er det kun funnet to megalittgraver fra steinalderen. Den ene er fra Rødtangen, og den andre fra Skjeltorp i Østfold. Megalittgraven på Rødtangen og funn av traktbegerkulturens oldsaker i området, er minner om det eldste jordbruket i landet (2000-1500 f.Kr.). Graven ligger ved innløpet til Drammensfjorden og nettopp her kan et sentrum for sosialt og religiøst liv ha oppstått tidlig. Ved utgravningen i 1984 ble det funnet ravperler, som er unike i norske gravfunn fra steinalderen.

I Hurum er det foreløpig funnet fire bronsejenstander fra bronsealderen (1800-500 f.Kr.), bl.a. en vakker liten spydspiss av bronse fra Ryggen under Hov. En kan imidlertid ikke utelukke at flere av steingjenstandene som er funnet på Hurum tilhører denne perioden. Ved kysten, ute på en rekke odder og nes, ligger det gravrøysen fra bronsealderen/jernalderen. Gravrøysene ligger gjerne en og en, eller i små samlinger og langt fra gårdsområder og dyrket mark. De ligger gjerne høyt og fritt, med vid utsikt over fjorden som på Haraldstangen og Rødtangen. De kjente gravrøysene på Rødtangen ligger ved innløpet av Drammenfjorden sammen med den kjente hellekisten (steinkiste), som er en annen av svært få gravmonumenter fra steinalderen på Østlandet. De fleste gravrøysene på Hurum ligger i kystnære områder, men det finnes også åsrøysen inne på Hurumlandet.

Når vi ser bort fra gravfunnet fra Rokkestad, er funnmaterialet fra eldre jernalder (500 f.Kr. – 600 e.Kr.) i Hurum sparsomt. Gårdsnavnene tyder imidlertid på at flere av gårdene ble ryddet allerede i eldre jernalder. I yngre jernalder (600 - 1050 e.Kr.) er det en markant funnøkning i Hurum, spesielt fra vikingtid, bl.a. på Ugstad-gårdene, Liltvedt, Berg sør for Liltvedt, Holtnes, Storsand, Ranvik og Tronstad.

De fleste faste fornminner er knyttet til gårdsbosetningen. I Hurum kommune er den vanligste fornminnetypen som er registrert, gravhauger. Det er ikke tidligere registrert jordbruksbebyggelse fra forhistorisk tid på Hurum. Boplassene er vanskelig å lokalisere fordi store områder er dyrket, og sporene er derfor ikke synlige. Gravminnene fra jernalderen er imidlertid en god bosetningsindikator fordi gravene oftest ble lagt i tilknytning til gårdene på den tiden. På Hurum viser gravminnene at jernalderens bosetningsområde til dels ligger i samme områder som dagens gårder. Denne gårdskontinuiteten ser vi bl.a. på Holtnes, Ranvik, Haugen, Ugstad og Rød, men de ligger også i områder som nå er skogbevokste. Gårdsanlegget med rydningsrøyser, hulveier og gravfelt på Grønsand er et godt eksempel på dette. Et annet er Liltvedt hvor det er en nær sammenheng mellom beliggenheten av gravminnene og ferdsel. Gravminnene kan også fortelle om kultkontinuitet fra forhistorisk tid til middelalder, som på Hurum prestegård på Hov. Her er det en sammenheng mellom beliggenheten av kirkested i middelalder og det forhistoriske hovet.

Nyere tid i Hurum kommune

Gamle bygninger i Hurum som historiske minner

Bygningene i Hurum avspeiler mange sider av menneskenes kår. Både i de forskjellige områdene i kommunen og i de kulturmiljøene som her defineres for kommunedelplanen, kommer dette til uttrykk i ulik grad og med ulik vekt på tids- og stilperiode, sosialt nivå, næringsveier og annen bakgrunn. I de fleste miljøene er dessuten slike forskjellige forhold vanligvis ikke rendyrket men i større eller mindre grad blandet eller tett sammenvevd. Det skyldes ikke minst at næringsgrunnlaget i tidligere tider ofte var sammensatt og at de forskjellige sosiale grupper ofte bodde blandet.

Landbruket er den sterkest representerte næringen, både i antall bygninger, i utbredelse over hele kommunen og i stor aldersvariasjon fra begynnelsen av 1600-tallet til våre dager. Blant de definerte kulturmiljøene er selvsagt de mest vanlige tun- og bygningstypene representert slik det fremdeles manifesterer seg på mange mellomstore gårder i kommunen og med bebyggelse som i hovedsak er preget av sveitserstil fra 60-årsperioden ca. 1860- ca 1920. Et meget markant, men truet innslag i bygningsmassen fra denne perioden er de store røde enhetslåvene som nyere driftformer i landbruket har lite behov for. Jordbruket har også hatt binæringer. I Hurum har særlig isproduksjon vært en slik viktig inntektskilde, men dette setter nå heller spor i dammer og andre kulturminner enn i stående bygninger.

Blant landbruksmiljøene finnes også mer unike herregårds- og storgårdsmiljøer (Tronstad og Selvig). Samtidig har jordbruksmiljøene også innslag av småkårsbebyggelse i form av småbruk og husmannsplasser. De små kårs kulturminner har imidlertid hatt spesielt trange kår i perioder med oppgang og/eller sosial utjevning. Bevarte bygninger fra slike miljøer er derfor langt mer sjeldne enn deres tidligere antall skulle tilsi, og de som er bevart, er ofte preget av hardt tiltrengte standardhevinger som tilbygg, ombygginger og andre moderniseringer. Paradoksalt nok har de ofte overlevd som mer romantiske fritidsboliger for byenes borgerskap.

Innvevd i eldgammelt jordbruksmiljø finner man også kommunens gamle kultsted, senere kirkestedet og i moderne tid administrasjonssenteret på Hov/Klokkerstua.

Bygningene forteller også om fiske, sjøfart og andre kystbaserte næringer som naturlig nok har vært viktige i denne kommunen sentralt plassert mellom viktige fjorder i det sørnorske landskapet. Både Holmsbu og Rødtangen, og til dels Filtvet, har bakgrunn i kystnæringene.

Blant kulturmiljøene finner man også det uvanlig tidlige industrimiljøet på Verket, som bærer navn etter stedets glassverk fra 1780. Senere har salg av grus dannet grunnlag for bosettingen og utviklingen der. I tre områder inngår områder der det tidligere har vært drevet produksjon av både små båter og store skuter (Knivsvik, Ertsvika og Moloveien på Filtvet).

Et unikt industrianlegg for sprengstoffproduksjon i flere generasjoner finner man på Engene der det også ble skapt grunnlag for nye boligmiljøer, i tillegg til det som allerede fantes med tilknytning til den tidligere sagbruksdriften på Sætre, som det nå bare er ruiner og tufter igjen etter. På Sagene står historismens rikt utformete, borglignende industriarkitektur bare tilbake i desimert tilstand, mens den på Tofte er erstattet av nye industribygg av høy arkitektonisk kvalitet i annen halvdel av 1900-tallet.

Hurums nærhet til både fjordlandskapet og storbyene Christiania og Drammen har skapt et meget godt grunnlag for sommerhusbebyggelse helt siden denne kulturen begynte å blomstre for fullt i andre halvdel av 1800-tallet. Fastboende bygde seg hus som var egnet til utleie om sommeren mens de selv bodde i bryggerhuset, og byenes borgerskap kjøpte seg etter hvert inn i gamle eiendommer eller bygde egne sommerhus, først sveitserstilsvillaer, senere hytter i forskjellige stilarter. Mange av de best bevarte husene med utstrakt bevaring av opprinnelige materialer og detaljer har blitt så godt bevart nettopp på grunn av overgangen til fritidsboliger, der behovene for vinterisolering er mindre og moderniseringer kan ha vært mindre ønsket.

Også kunstnerne oppdaget Hurum som sommersted i Holmsbu der Henrik Sørensen og kretsen rundt ham har satt varige spor, først og fremst med noen av kommunens best bevarte gamle hus i Støa, tilflytting av noen eldre hus i skogen ovenfor og ved dekoreringen av Holmsbu kirke. Senere har Sørensen-familien sørget for et varig minne om den kunstneriske virksomheten i Holmsbu billedgalleri, som også i seg selv er blitt et verdifullt kulturminne, der også den arkitektoniske verdien er høy.

Tilrettelegging og skjøtsel av kulturminnene og kulturmiljøene i Hurum

Forhistorie

I kulturminnene ligger det et stort potensial i å profilere seg og i å uttrykke kommunens identitet. Det er et stort utbyggingspress i kommunen, spesielt i de i de kystnære områdene. Nettopp langs kysten ligger noen av de mest verdifulle kulturminnene og kulturmiljøene i Hurum. Fra forhistorisk tid har vi de monumentale steingravene fra steinalderen (megalittgrav og hellekiste) og gravrøysene fra bronsealder/jernalder. Opplevelsesverdien og formidlingsverdien av kulturminnene langs kysten er avhengig av at den visuelle kontakten med fjorden og innseilingsleden opprettholdes.

Den vanligste fornminnetypen i Hurum er gravhauger fra jernalderen. Mange av gravhaugene ligger i skogsterreng, men i nær tilknytning til dagens gårdsbebyggelse. Vegetasjonen i den gårdsnære utmarka er ofte tett og kulturminnene er ikke lenger så synlige i terrenget da det ikke lenger går dyr på beite. Flere av gravfeltene ligger også langs gamle ferdselsårer der det

finnes eldre skog og skogslandskapet har bevart sin åpne karakter, noe som kan gi stor opplevelse for de som ferdes i skog og mark.

Nyere tid

Den meget store graden av nyere utskifting av opprinnelige bygningsmaterialer og bygningsdetaljer tyder på at det er behov for opplysning og veiledning i alminnelig bygningsvern. Samarbeid med leverandører og produsenter av bygningsmaterialer kan trolig også være et nyttig tiltak for å øke variasjonsbredden i tilbudet og gjøre spesialleveranser lettere tilgjengelig (for eksempel for å unngå at en eneste paneltype blir vanlig på alle hus i sveitserstil, enten de er gamle eller nye, slik tendensen nå er).

Definerte kulturmiljøer i Hurum

33 definerte kulturmiljøer i Hurum kommune

Det er definert og verdivurdert 33 kulturmiljøer i Hurum kommune. Noen av miljøene dekker både forhistorisk periode og nyere tid, mens det i andre miljøer kun er en periode representert. I gjennomgangen av miljøbeskrivelsene nedenfor vil det komme tydelig fram hvilken periode miljøet representerer, og verdisetningen på miljøet. I de miljøene hvor to tidsperioder er representert er det gitt en oppsummerende verdi.

I rapporten er det blant annet lagt vekt på å visualisere kulturmiljøene som stedsangivelser i landskapet med en gradvis mer diffus arealmessig avgrensning. Avgrensningen av kulturmiljøene må således stedvis ikke tolkes som absolutt, men vektas som en av flere vurderingsfaktorer og da med spesifikk relevans for en visuell vurdering. Stedvis har det allikevel vært naturlig å la miljøavgrensningene følge eiendomsgrenser o.a., for at det skal kunne håndteres i det videre arbeidet med kommunedelplanene.

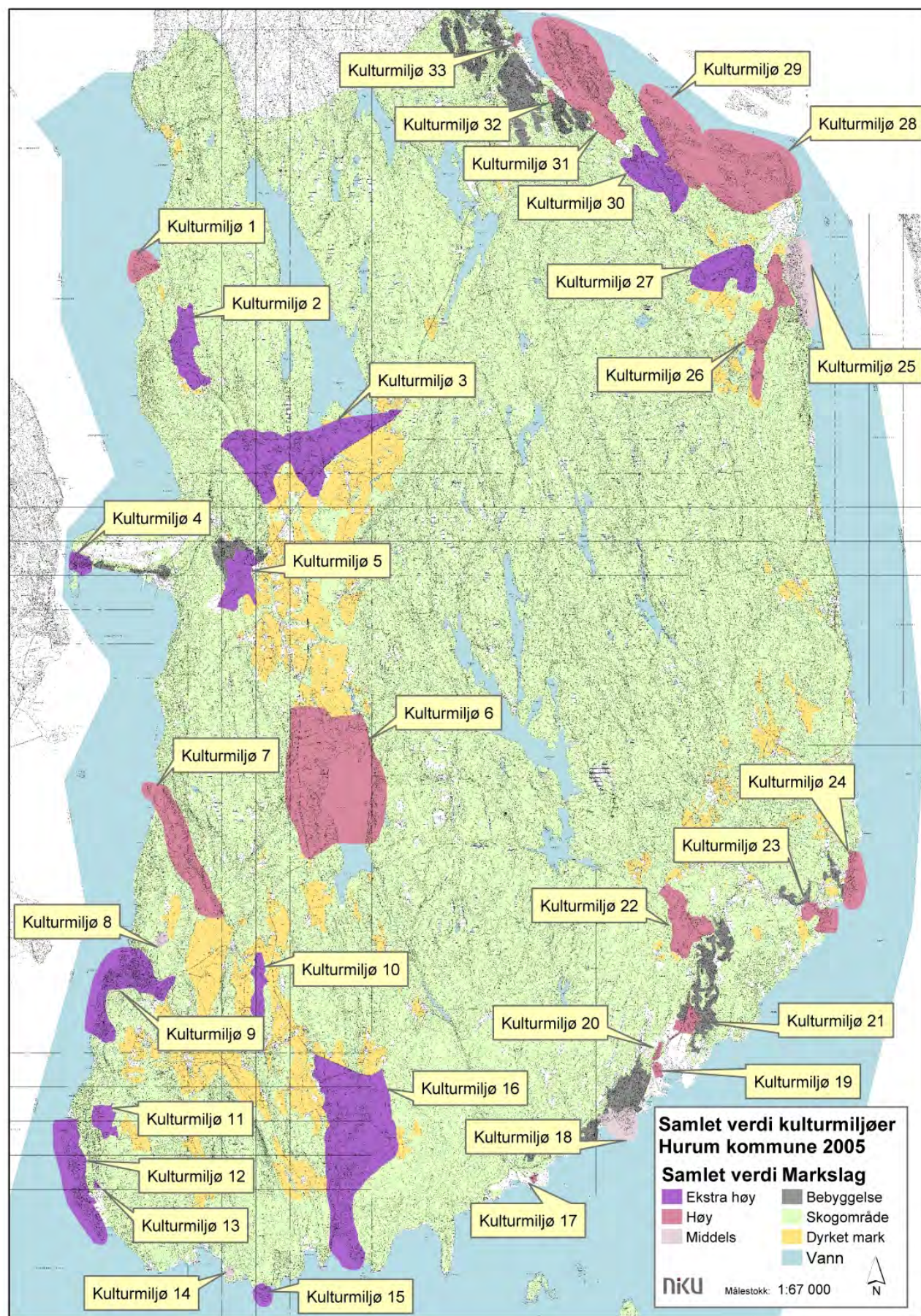
Oppdraget fra Hurum kommune bestod i å trekke fram verdifulle kulturmiljøer i kommunen, det er således ikke definert noen miljøer av liten verdi. Den tredelte skalaen vi har brukt begynner således på middels verdi, og går via høy verdi til ekstra høy verdi. Da det var allerede verdifulle kulturmiljøer vi skulle trekke ut har det blitt få miljøer av middels verdi, men mange av høy og ekstra høy verdi.

Vi har valgt å presentere de ulike miljøene definert innenfor forhistorien og nyere tid for seg. På den måten kommer det tydelig fram hvor de ulike miljøene er definert. Avgrensningsmetoden er i tråd med fylkeskommunens ønsker.

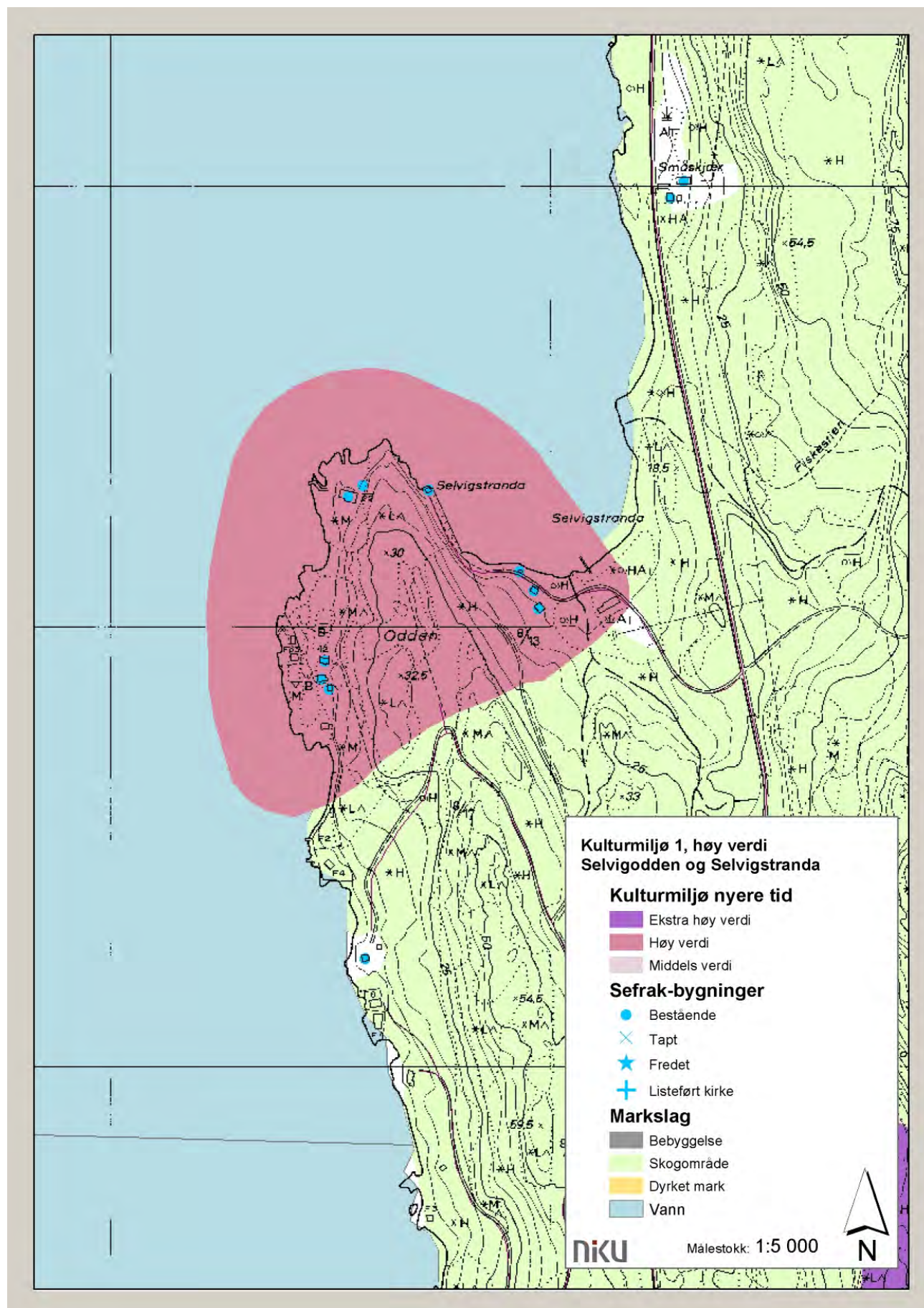
Tabellen nedenfor viser en oppsummering av de 33 avgrensede og verdivurderte kulturmiljøene i Hurum kommune.

Nr.	Kulturmiljø	Verdi for-historie	Verdi nyere tid	Samlet verdi
Kulturmiljø 1	Selvigodden og Selvigstranda	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 2	Selvig nordre og søndre	-	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 3	Haugen, Inglingstad, Ugstad og Sem	Ekstra høy	Høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 4	Bakkeløkka med del av Verket	-	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 5	Hov/ Klokkekarstua	Ekstra høy	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 6	Rødby, Stokker og Holtvedt	Høy	Høy	Høy
Kulturmiljø 7	Knivsvikdalen	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 8	Ås	Middels	-	Middels
Kulturmiljø 9	Holmsbu, fra Holm til Støa	-	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 10	Liltvedt	Ekstra høy	-	Ekstra høy
Kulturmiljø 11	Holtnes	Ekstra høy	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 12	Fra Røysene til Nebba	Ekstra høy	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 13	Megalittgraven på Rødtangen	Ekstra høy	-	Ekstra høy
Kulturmiljø 14	Fiskertangen	Middels	-	Middels
Kulturmiljø 15	Haraldstangen	Ekstra høy	-	Ekstra høy
Kulturmiljø 16	Værby, Tronstad, Ranvik og Ertsvika	Ekstra høy	Ekstra høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 17	Hurum fabrikk, Sagene	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 18	Tofte sentrum og Skjæra	-	Middels	Middels
Kulturmiljø 19	Tofte cellulosefabrikk	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 20	Skogveien på Tofte	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 21	Tofte gård, Toftejordet og Ramsvikveien	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 22	Rød østre og vestre	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 23	Båstøveien og Moloveien	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 24	Filtvet	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 25	Storsand sentrum	-	Middels	Middels
Kulturmiljø 26	Storsand, Sundby og Børsand	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 27	Grønsand	Ekstra høy	Høy	Ekstra høy
Kulturmiljø 28	Sandspollen øst, Slottet og Neset	Høy	Høy	Høy
Kulturmiljø 29	Sandspollen vest og Verpen	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 30	Verpetjernet (Verpentjernet)	Ekstra høy	-	Ekstra høy
Kulturmiljø 31	Kongsdelene og Engene	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 32	Grytnes gamle skole og Grytneshaugen	-	Høy	Høy
Kulturmiljø 33	Sætre sentrum	-	Høy	Høy

Tabellen viser en summarisk oversikt over verddivurderingene på definerte kulturmiljøer i Hurum kommune

Oversikt over 33 definerte kulturmiljøer i Hurum kommune

Kulturmiljø 1: Selvigodden og Selvigstranda

Verdi nyere tid: **Høy**
SEFRAK registreringskrets-nr: 102

Fra småkårsbebyggelse til ferieidyll

Miljøet representerer de små kårs kulturminner der ferie, fritid og rekreasjon har overtatt som eksistensgrunnlag. Miljøet er en kontrast til og kompletterer storgårdsmiljøet på gårdstunene Selvig nordre og søndre (kulturmiljø 2). Bebyggelsen har forholdsvis høy autentisitet med varierende tidsdybde og oppleves i stor grad i sitt opprinnelige naturmiljø.

Selvik-odden stikker ut til høyre og danner en idyllisk bukt ved fjorden med Selvigstranda i bakgrunnen.

Del av Selvigodden med den tidligere husmannsplassen Selvigstranda der våningshuset også har vært skole. Foto fra Hurums historie bind 1.

Området består av åsryggen Selvigodden som strekker seg nordover ut i Drammensfjorden. Området fremstår i hovedsak som naturområde og er ikke berørt av nyere hyttebebyggelse

slik det er i tilgrensende område mot syd. Her er to tidligere husmannsplasser, Selvikstranda og Bråten under Selvig. Den ene ble etter hvert selvstendig småbruk, men begge brukes i dag som feriesteder. Selvigodden er derimot et anlegg for kollektivt fritidsliv med underholdning og utflukter fra nærmeste større by.

De tre eiendommene ligger nær hverandre og vender mot fjordlandskapet fra tre forskjellige sider av Selvigodden. Romlig sammenheng mellom dem oppleves derfor bare fra fjorden. Selvigstranda på østsiden av odden er en sjeldent godt bevart husmannsplass og er fremdeles matrikulert som del av hovedbruket Selvig nordre, gnr. 8/13. Her har også vært skole i en periode. Plassen Bråten på vestsiden ble en tid drevet som selvstendig småbruk før den ble fritidseiendom, også den med forholdsvis godt bevart gammel bebyggelse. Begge plassene har våningshus av høy alder, trolig fra første halvdel av 1800-tallet. Begge steder er den gamle bebyggelsen fra husmannstiden bevart langt bedre enn vanlig i Hurum. Selvigodden har neppe hatt gammel bosetting, men ble etablert ca. 1923. Drammens motorbåtforening har lenge hatt eiendommen som utfluktssted med samlingsplasser i friluft og i en stor overdekket veranda betjent av en mindre hytte.

Kulturmiljø 2: Selvig nordre og søndre

Verdi nyere tid: Ekstra høy

SEFRAK registreringskrets-nr: 102

To sjeldne gårdstun i tradisjonelt jordbrukslandskap

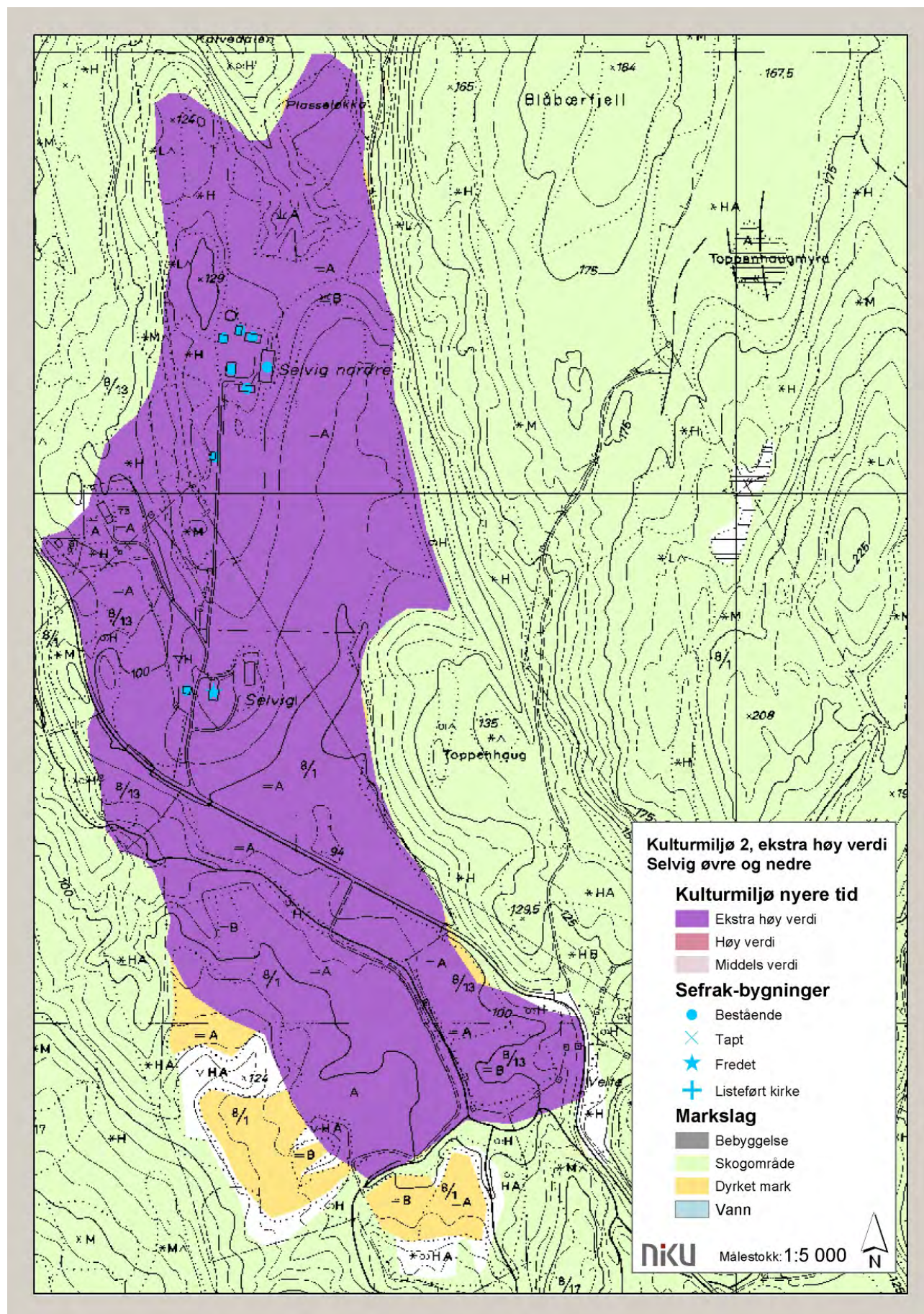
Selvig-tunene representerer storgårdsbebyggelse med meget høy arkitektonisk kvalitet, delvis med høy alder og med et meget harmonisk forhold til sitt omgivende landskapsrom. Som storgårdsbebyggelse kompletterer de husmannsplassene i miljøet Selvigodden og Selvigstranda (kulturmiljø 1).

Selvig-tunene ligger forholdsvis høyt opp fra Drammensfjorden i nordvestre del av Hurum. De to tunene ligger i synskontakt med hverandre i et landskapsrom bestående av åpent dyrkings- og beitelandskap omgitt av sterkt kupert skoglandskap. Ved tunet på nordre Selvig, høyt hevet over Drammensfjorden, er det også utsikt over fjorden mot vest.

Selvig nordres herskapelige hovedbygning med drengestue og stabbur i bakgrunnen, alle husene oppført rundt 1800. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune 2000.

Tunet på Selvig nordre er sjeldent velkomponert av en samling meget velformete og godt bevarte hus, de eldste fra tiårene rundt 1800 (hovedbygning, stabbur og drengestue), de øvrige hovedsakelig fra begynnelsen av 1900-tallet. Driftsbygningen er et vellykket og sjeldent eksempel på arkitektonisk karakterisering der man aner en vilje til å skape et herregårdslignende miljø, delvis preget av nyempire stil. En smie i utkanten av tunet representerer en tidligere vanlig bygningstype som nå er forholdsvis sjelden.

Den fredete hovedbygningen på Selvig søndre med den eldste delen fra 1611 til høyre. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune 2000.

Tunet på Selvig søndre står på stedet som var tun for hele gården før den ble delt i 1821. Der er hovedbygningen blant de meget få i Hurum som er fredet. Den har tidligere vært atskillig lengre enn nå og besto av minst fire hus fra forskjellig tid som var sammenbygget på rad. Det eldste gjenværende som nå er søndre del, er et laftet svalgangshus som er datert forholdsvis nylig til 1611. Et stort stabbur er fra 1794, mens driftsbygningen er såpass ny at den har mindre betydning som kulturminne.

Selvig søndre sett fra syd, med gårdens åpne landskapsrom omgitt av skogkledde åser. Foto: NIKU.

*Fortidsminneforeningens årbok 1918, s. 209–12.
Hurums historie, bd. 1, s. 402–04.*

Kulturmiljø 3: Haugen, Inglingstad, Ugstad og Sem

Samlet verdi: Ekstra høy

Kulturmiljøets ekstra høye verdi er knyttet til rikdommen av forhistoriske kulturminner. De store gravhaugene indikerer at det i yngre jernalderen/vikingtid (ca. 800 – 1050 e.Kr.) lå et viktig sentra ved gårdene Haugen, Inglingstad og Ugstad. Kulturmiljøet har stor tidsdybde og opplevelsesverdi. Landskapet utgjøres av et stort skålformet landskapsrom med jordbruk i øst og sydøst. Mot øst er kulturmiljøet avgrenset av skogkledde åser, og i nord av en morenerygg som demmer opp sjøen Sandungen. Sandstien går gjennom kulturmiljøet i nord.

Verdi forhistorie: Ekstra høy

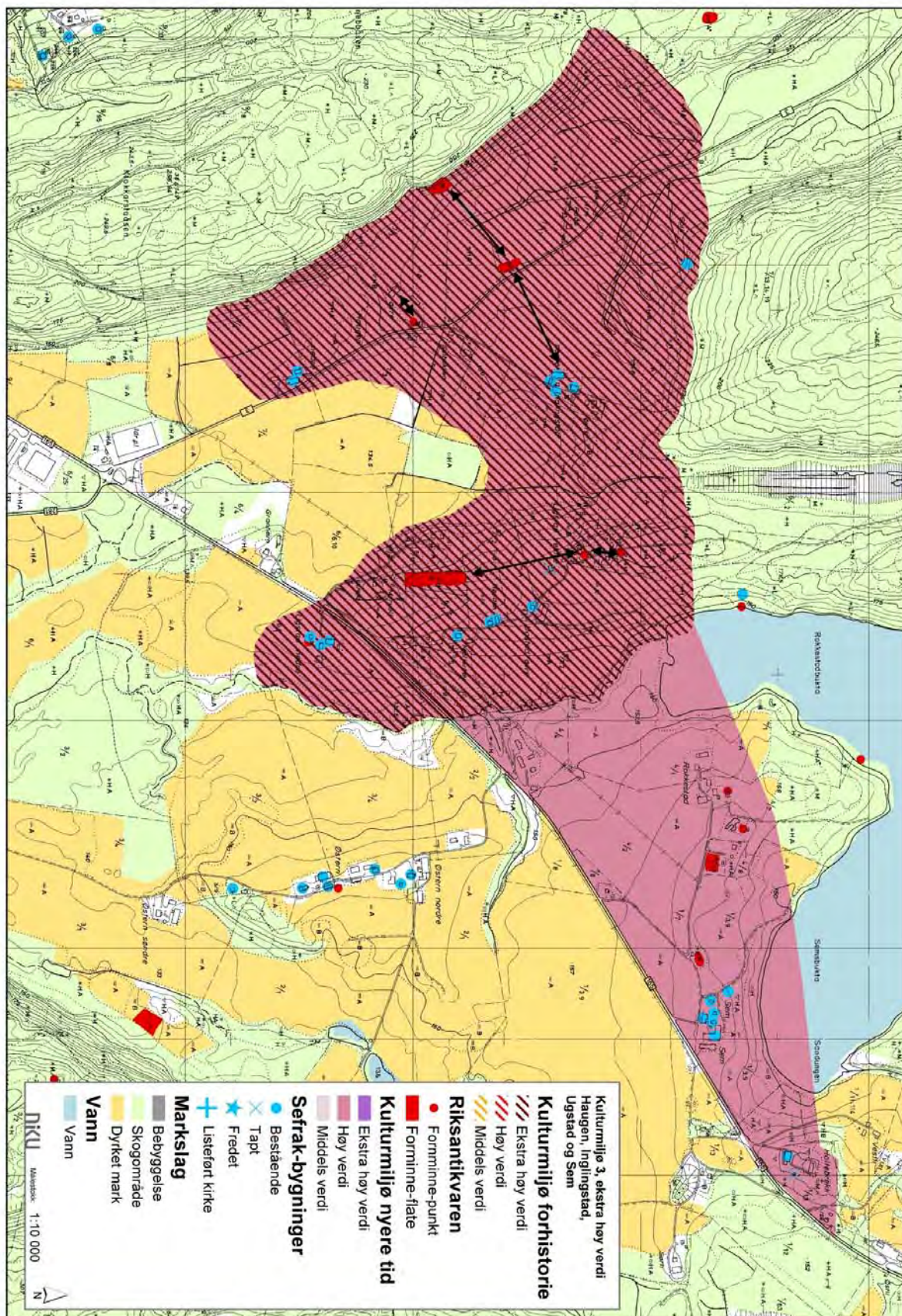
Ugstad CL 038-52

De største gravhaugene på Hurum

Verdi er knyttet til stor tidsdybde og kontinuitet i bruken av landskapet til jordbruk, ferdselshistorie og kunnskap om jernalderens sosialhistorie. Store gravhauger er maktsymboler og sammen med større samlinger med gravhauger markerer de at det her lå et viktig sentra i jernalderen/vikingtid (ca. 800-1050). Opplevelsesmessig er det en sammenheng mellom lokaliseringen av jernalderens graver, gårdsstruktur og ferdsel, og lesbarheten i det (for)historiske landskapet er derfor godt ivaretatt i området.

På høyderyggen midt i bildet ligger gravminnene på rekke og rad. Det karakteristiske skålformede landskapet kommer her godt fram. Foto: NIKU.

Pilene viser forminnesenes forhold til omgivelsene

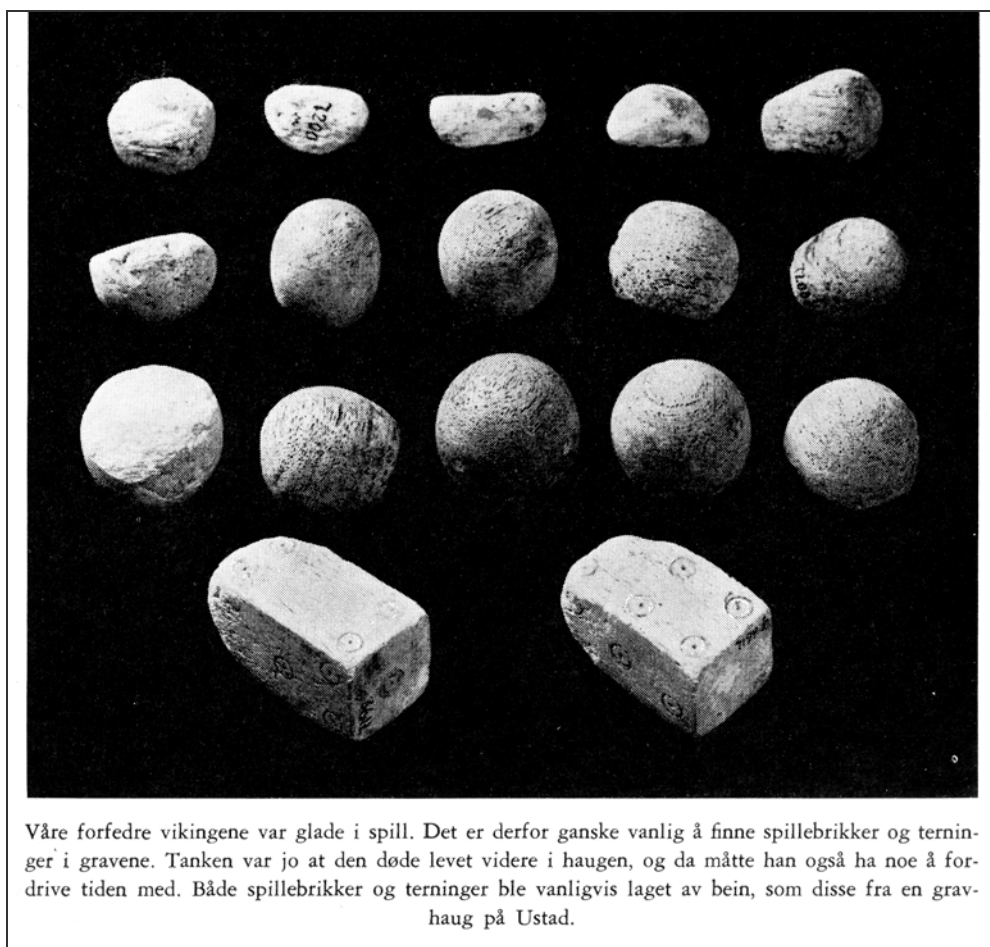
På høyderyggen ligger gravfeltene/gravhaugene og gårdene Haugen, Inglingstad og Ugstad på rekke og rad. Lengst syd i kulturmiljøet ligger en gravhaug på tunet til Ugstad nedre. Følger vi det NNV-SSØ gående høydedraget videre mot nord kommer vi til et vakkert gravfelt som ligger på høyden nord for bruket på Myrvoll. Herfra går en sti opp til gravfeltet som ligger på kronen av ryggen. Stien går over de 8 gravhaugene som ligger tett i tett langs stien som noen steder har karakter av hulvei. Den største har en diameter på 18 meter og er 2 meter høy. Sammenhengen mellom grav og ferdsel er lett og formidle her. Gravene er anlagt for å være synlige for dem som ferdes langs veien. Følger vi høydedraget videre nordover kommer vi til Ugstad vestre hvor det ligger tre gravhauger.

Stor og fin gravhaug på gården Haugen, fraskilt Inglingstad.

Gravhaugen på tunet til Haugen gård. Illustrasjon er hentet fra Hurums historie bind 1.

På tunet til gården Haugen ligger det en monumental gravhaug. Den kan fortelle om den nære kontakten mellom gård og grav i jernalderen. Vest for denne og inntil en bergvegg, ligger en av Hurums største gravhauger med en diameter på 18 meter og høyde 2,5 meter på et gravfelt med 3 hauger. Et annet gravfelt med 3 gravhauger ligger nord for gården. Det skal ha vært mange gravhauger på Inglingstad (Munch 1963:78). To gravhauger med funn fra vikingtid ble undersøkt på 1850-tallet. Ved flyfotografering er det på Inglingstad funnet spor etter to gravhauger, såkalte cropmarks (Rapport for kulturminner registrert ved flyfotografering). Funnene indikerer at det her opprinnelig har vært mange flere gravhauger. I jernalderen (ca. 500 f.Kr. - 1050 e.Kr.) er det en nær sammenheng mellom beliggenheten av gravhauger og boplasser. Potensialet for funn av boplasser er derfor meget stort innenfor hele dette kulturmiljøet.

Spillebrikker funnet fra gravhaug på Ugstad. Illustrasjonen er hentet fra Hurums historie bind 1

Verdi nyere tid: Høy
SEFRAK registreringskrets-nr: 102

Gårdstun og jordbrukslandskap

Området rommer flere gårdstun med typisk bebyggelse fra forskjellige tidsperioder, til dels av høy kvalitet og godt bevart, noen med tilknytning til kommunal forvaltningshistorie og sosial omsorg. Området omfatter flere gårdsbruk av forskjellige størrelse. Spesielt er det tunene på Inglingstad, Ugstad nedre og Sem som har flere verneverdige enkeltbygninger. Gjennom området går dessuten den eldgamle Sandstien mellom Oslofjorden og Drammensfjorden, sannsynligvis på traseer som fremdeles delvis er i hevd.

Inglingstad har en av Hurums få bevarte tømmerlåver med fjøs og stall, sannsynligvis fra midten av 1700-tallet og trolig den eldste i kommunen. Bygningen er fortsatt i bruk til sine opprinnelige formål etter omfattende istandsettingsarbeider for noen år siden. I bygningsmassen inngår også et stabbur fra rundt 1900 og hovedbygning i senempire fra ca. 1837. I denne bygningen skal det første kommunestyremøtet i Hurum ha blitt holdt. I

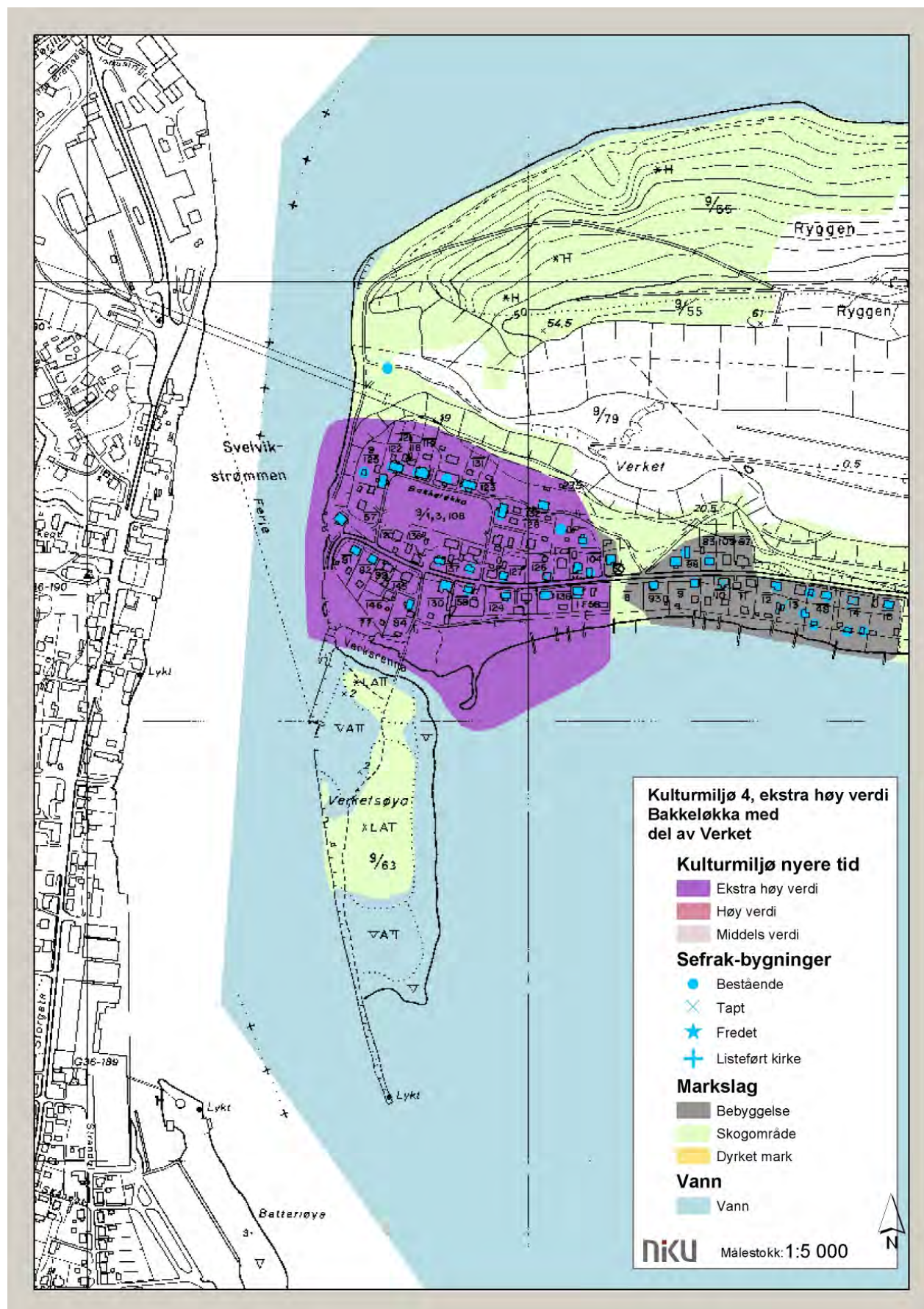
området ytterkant finnes også det tidligere kommunale aldershjemmet på Holtebrekk som nå er Steinerskole og fremstår som et markant arkitekturelement i miljøet.

Ugstad nedre har også en markant hovedbygning i senempire, men med forholdsvis lav autentisitet utvendig. Også her finnes et verneverdig stabbur fra 1800-tallet, dessuten en ombygget drengestue fra samme tid og en gravhaug helt inne på tunet.

I hovedbygningen på Inglingstad skal det første kommunestyremøtet ha blitt holdt da bygningen var ganske ny. Driftsbygningen med tømmerlåve fjøs og stall er sannsynligvis fra 1700-tallet og er den eldste driftsbygningen i kommunen. Foto: NIKU.

Sem ligger på moreneryggen som demmer opp Sandungen. Sannsynlig trasé for Sandstien går gjennom tunet. Bygningene er komponert i et langstrakt åpent firkanttun langsetter morenens øst-vest-retning. Hovedbygningen er fra ca. 1840 og har gjennomgått flere ombygginger med nåværende preg i sveitserstil. Driftsbygningen er bygget i vinkel og er blant de eldre i sveitserstil i Hurum og forholdsvis rikt utformet. Ved omfattende fornyelse i 2000-2001 er driftsbygningens karakteristiske volum bevart i sine hovedtrekk for lang tid framover i en periode der riving er mer vanlig. Vognskjul fra slutten av 1800-tallet sammen med stabbur og bryggerhus fra begynnelsen av 1900-tallet kompletterer bebyggelsen på Sem.

Kulturmiljø 4: Bakkeløkka med del av Verket

Verdi nyere tid: Ekstra høy

SEFRAK registreringskrets-nr: 101

Unik glassverksbebyggelse fra 1789 med omgivelser og mange ombygginger

Området med den gamle boligbebyggelsen fra 1789 på Bakkeløkka er et industriminne av usedvanlig høy verdi, ikke bare i Hurum. Også i nasjonal sammenheng er det sjeldent med så gammel industribebyggelse. På platået nedenfor ligger det gamle sundstedet ut mot strømmen, og langs den meget gamle Fjordveien innover langs halvøya ligger en variert boligbebyggelse av stor betydning som oppsluttende for Bakkeløkka. Her er det først og fremst helheten som er av verdi med dimensjonering, husgruppering og plassering i fjordlandskapet enn enkeltbygningene som for en stor del er sterkt ombygget eller av nyere dato.

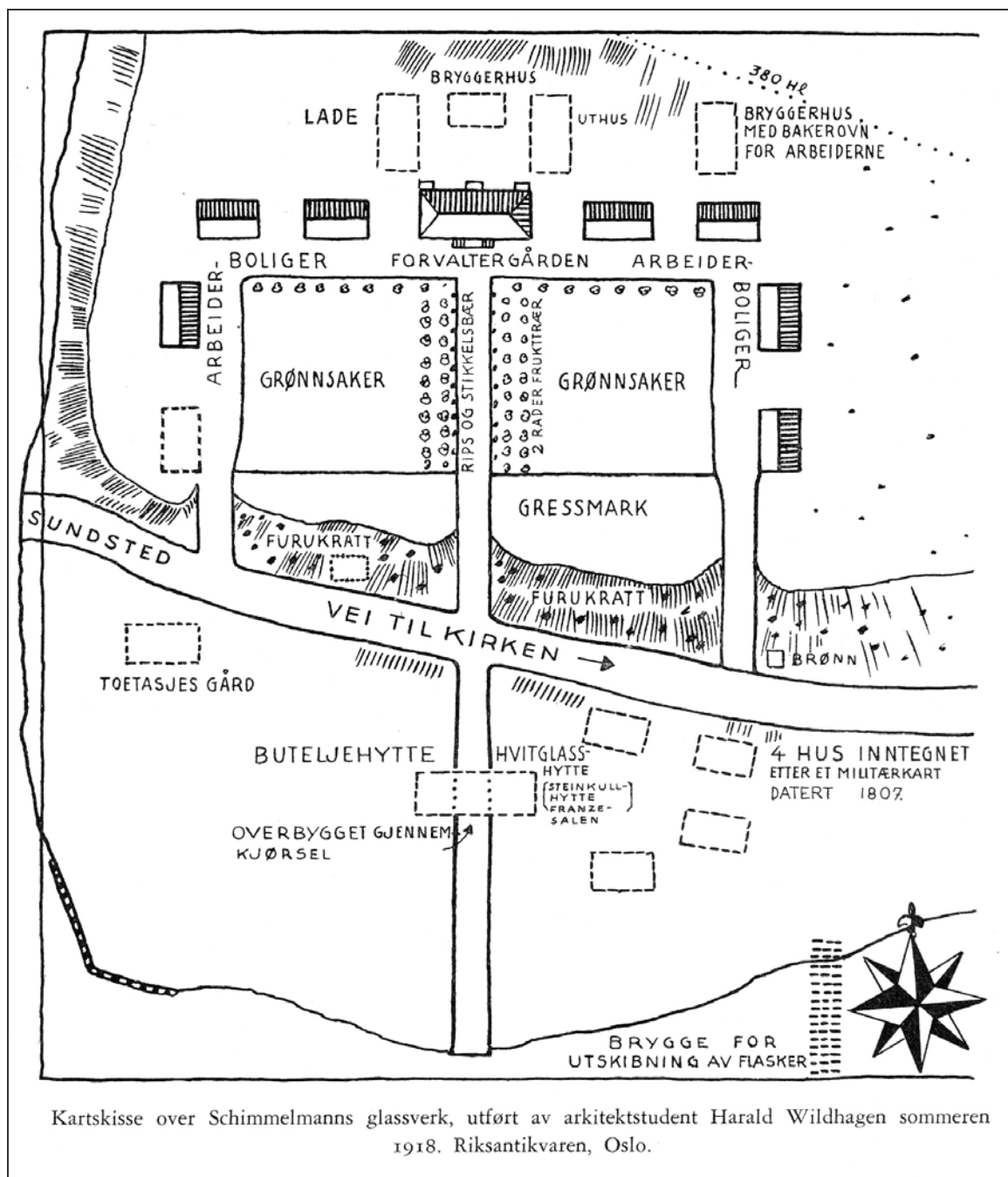

På Bakkeløkka er det forvalterboligen som i størst grad har beholdt sin opprinnelige utforming. Arbeiderboligene som er vertikalt delte tomannsboliger, er derimot sterkt ombygget ut i fra den enkelte eiers individuelle ønsker. Foto: NIKU.

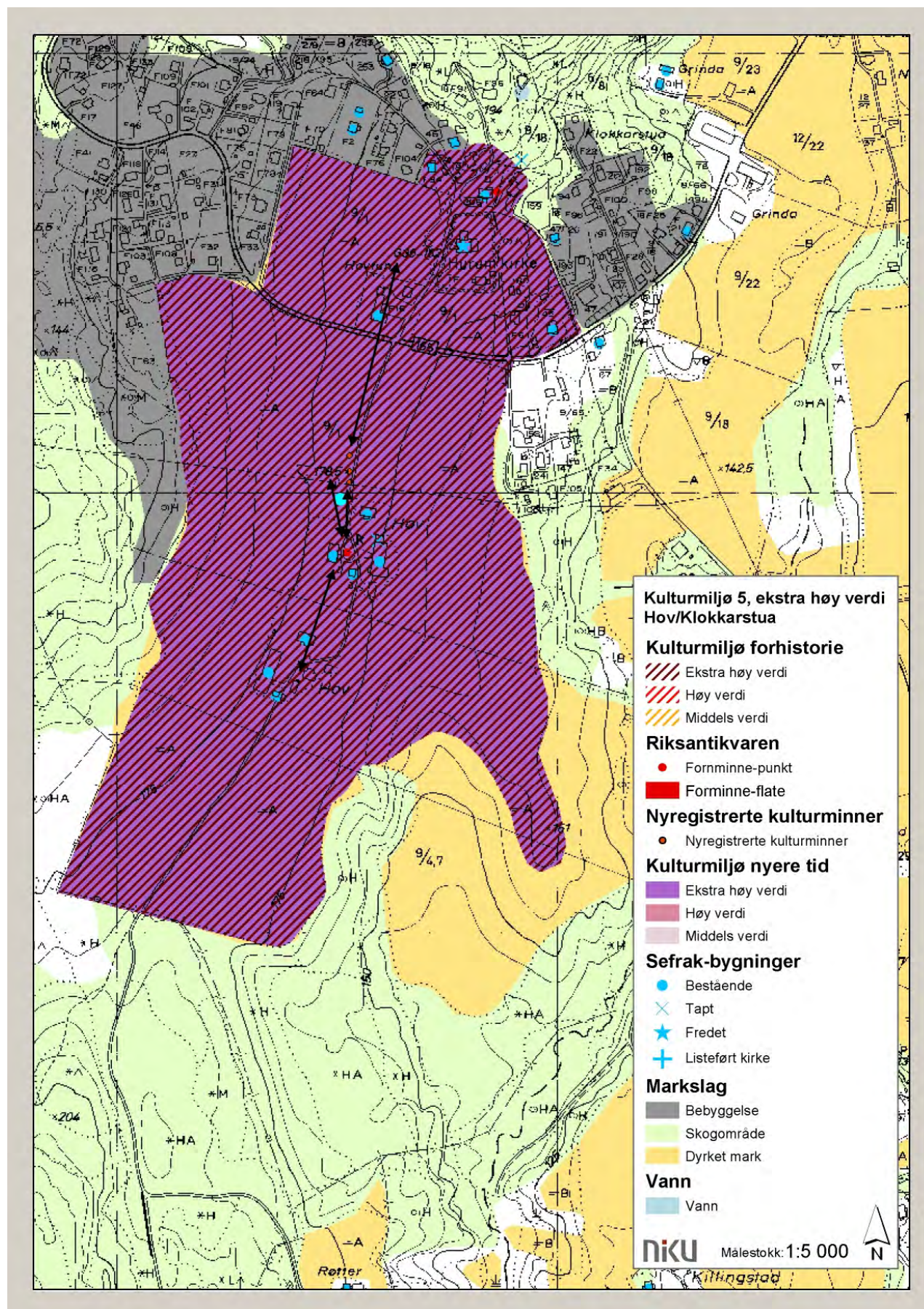
Til tross for ombygginger som har vært både omfattende og hensynløse, fremtrer det gamle glassverkets boligbebyggelse på Bakkeløkka fremdeles med en streng, opprinnelig planstruktur på tre sider av en rektangulær plass. Anlegget uttrykker en vilje til streng organisering av samfunnet med en stor og herskkelig utformet forvalterbolig midt på plassens ene langside og med arbeiderboligene symmetrisk plassert på hver side. Hele sju av de opprinnelige åtte arbeiderboligene er bevart. De er organisert som vertikalt delte tomannsboliger.

Husene står i stor grad i sine opprinnelige dimensjoner og gir fremdeles godt grunnlag for opplevelse av hvordan anlegget opprinnelig tok seg ut. En sterkt individuell behandling preger boenhetene og bryter om den opprinnelig enhetlige planen. Den opprinnelige utformingen var stort sett intakt helt fram til begynnelsen av 1900-tallet, og fotografier fra denne tiden kan danne føringer ved fremtidige endringer. Blant verneverdiene inngår også vegene som fortsatt er bevart i området.

Den tilgrensende, åpne bebyggelsen langs Fjordveien er av meget varierende alder, og de fleste hus er meget ombygget i flere omganger. Verneverdien ligger her i større grad i å opprettholde dimensjoneringen og den åpne bebyggelseskarakteren enn å bevare de enkelte husenes nåværende utseende ned på detaljnivå. To bygninger i dette området skiller seg ut som viktigere verneobjekter enn de øvrige: Sundstedet (Fjordveien 56) som trolig er fra slutten av 1700-tallet eller begynnelsen av 1800-tallet. Den andre er Sundheim (Fjordveien 85), en forholdsvis enkel sveitserstilsbygning fra begynnelsen av 1800-tallet med forholdsvis få ombygginger. Disse to danner en portal for området med sine plasseringer på hver sin side av Fjordveien ut mot strømmen.

Kartskisse over glassverket i 1918. Siden den gang er enda et hus tapt. Det er huset nederst til høyre av de som da fremdeles sto. Etter Hurums historie bind 1.

Pilene viser fornminnenes forhold til omgivelsene

Kulturmiljø 5: Hov/ Klokkekarstua

Samlet verdi: Ekstra høy

Kulturmiljøet ligger på en markant nord-syd-gående morenerygg høyt over Drammensfjorden. Alleen, på toppen av moreneryggen mellom Hurum kirke og prestegården, er et kjent landemerke i området. Denne har sterk silhuett-virkning fra flere steder i det omkringliggende landskapet. I kulturmiljøet har det vært et religiøst sentra tilbake til forhistorisk tid. Det åpne jordbrukslandskapet som fremdeles omgir det meste av kulturmiljøet bidrar sterkt til å fremheve det mektige kulturlandskapet og de enkelte kulturminnene i området.

Verdi forhistorie: Ekstra høy

Klokkekarstua CL 038-5-4

Kultkontinuitet fra forhistorisk tid til middelalder

Verdi er knyttet til kunnskap om tidlig gårdsstruktur og ferdselshistorie og mer spesifikt om jernalderens kult. Miljøet gir uttrykk for kult- og plasskontinuitet fra hedendom til innføringa av kristendommen i middelalder. Helt siden forhistorisk tid har området vært et viktig ferdselsknutepunkt. Dagens landemerker, Hurum kirke og Hurum prestegård på Hov, det åpne jordbrukslandskapet og fjordlandskapet har stor betydning for opplevelsen av det forhistoriske miljøet med gravfeltet på Hov i sentrum. Opplevelsesverdien er avhengig av den visuelle sammenhengen mellom kulturminnene og fjorden. Lesbarheten i det (for)historiske landskapet er godt ivaretatt.

Bildet viser kulturmiljøet sett fra syd. Gravhaugene fra jernalderen ligger på rekke og rad på høyden midt i bildet. Foto: NIKU.

Lengst nord på det nord-syd orienterte høydedraget ligger Hurum kirke fra middelalderen. Den skal være fra ca. 1150. Sør for kirken, på Hurum prestegård på Hov, ligger et gravfelt. Her er det en sammenheng mellom beliggenheten av kirkested i middelalder og det forhistoriske hovet. Både middelalderkirken og dagens prestegård er tilgjengelig for publikum (bl.a. salg av gårdsprodukter). Området egner seg derfor godt til formidling av kultkontinuitet fra forhistorisk tid til middelalder og fram til i dag som kirkested.

På tunet til prestegården ligger en gravhaug. Like nord for denne ligger det en annen gravhaug hvor det er vid utsikt over fjorden. På vest-siden av alleen og inntil veien ligger fire rester av gravhauger. Gravhauger ligger alle på samme høydedrag , orientert nord-syd, og 175 m.o.h. På dette høydedraget er potensialet stort både for funn av boplasser og graver. Ved flyfotografering er det her lokalisert en mulig boplass (Rapport for kulturminner registrert ved flyfotografering). På Hov skal det ha vært mange gravhauger og en del ble undersøkt på begynnelsen av 1800-tallet. Det ble bl.a. funnet et tveegget sverd med hjalt fra 800-tallet, to kniver, et munnbitt og noen klinknagler i tre forskjellige gravhauger (Munch 1963:78). De fem nyregistrerte gravhaugene kan være rester etter dette gravfeltet.

Verdi nyere tid: Ekstra høy

SEFRAK registreringskrets-nr: 102

**Hov, kirke, prestegård og kommunehus -
Samfunnssentrum gjennom alle tider.**

Stedsnavnet Hov/Hoff forteller om kultsted allerede i førkristen tid, og middelalderkirken med omgivende kirkegård viser tydelig at kultfunksjonen har fortsatt like til i dag. Kirke og kirkegård er automatisk fredet etter kulturminneloven og byr på store opplevelsverdier, så vel arkitektur- og stilhistorisk som lokalhistorisk. Klokkearstua har gitt navn til dette sentret for Hurums kultur- og administrasjonshistorie. Sammen med kommunehuset gir Klokkearstua ytterligere opplevels- og identitetsverdier til området.

Hurum kirke ble oppført i stein i middelalderen, mens tre-tårnet er fra slutten av 1800-tallet. Til høyre det store tilbygget for familien Huitfeldts gravkapell. Foto: NIKU.

Kirken er en tidstypisk steinkirke fra middelalderen, men med et langt yngre tårn fra 1800-tallet. Som tilbygg til kirken utgjør familien Huitfeldts gravkapell et vesentlig element og vitner om både nasjonal og lokal historie. Huitfeldt-familien hadde sin adelige setegård på Tronstad, og sjøhelten Iver Huitfeldt er blant de mange familiemedlemmene som hviler i gravkapellet.

Hoff ble prestegård først ca. 1885, og den godt bevarte hovedbygningen i sveitserstil er fra denne tiden. Ved salget av prestegården omkring 1990 beholdt staten hovedbygningen som prestebolig sammen med stabburet.

Nord for kirken står fremdeles hovedbygningen på eiendommen Klokkarstua, der det har vært både klokkerbolig og skystasjon. Huset har vært ombygget i flere omganger. Sydvest for kirken står kommunehuset Hovtun fra 1914 i tidstypisk barokklassisistisk stil med blokkaktig volum under høyt valmtak. Utskifting av vinduer og paneler med endret detaljering, har redusert bygningens arkitektoniske verdi og autentisitet.

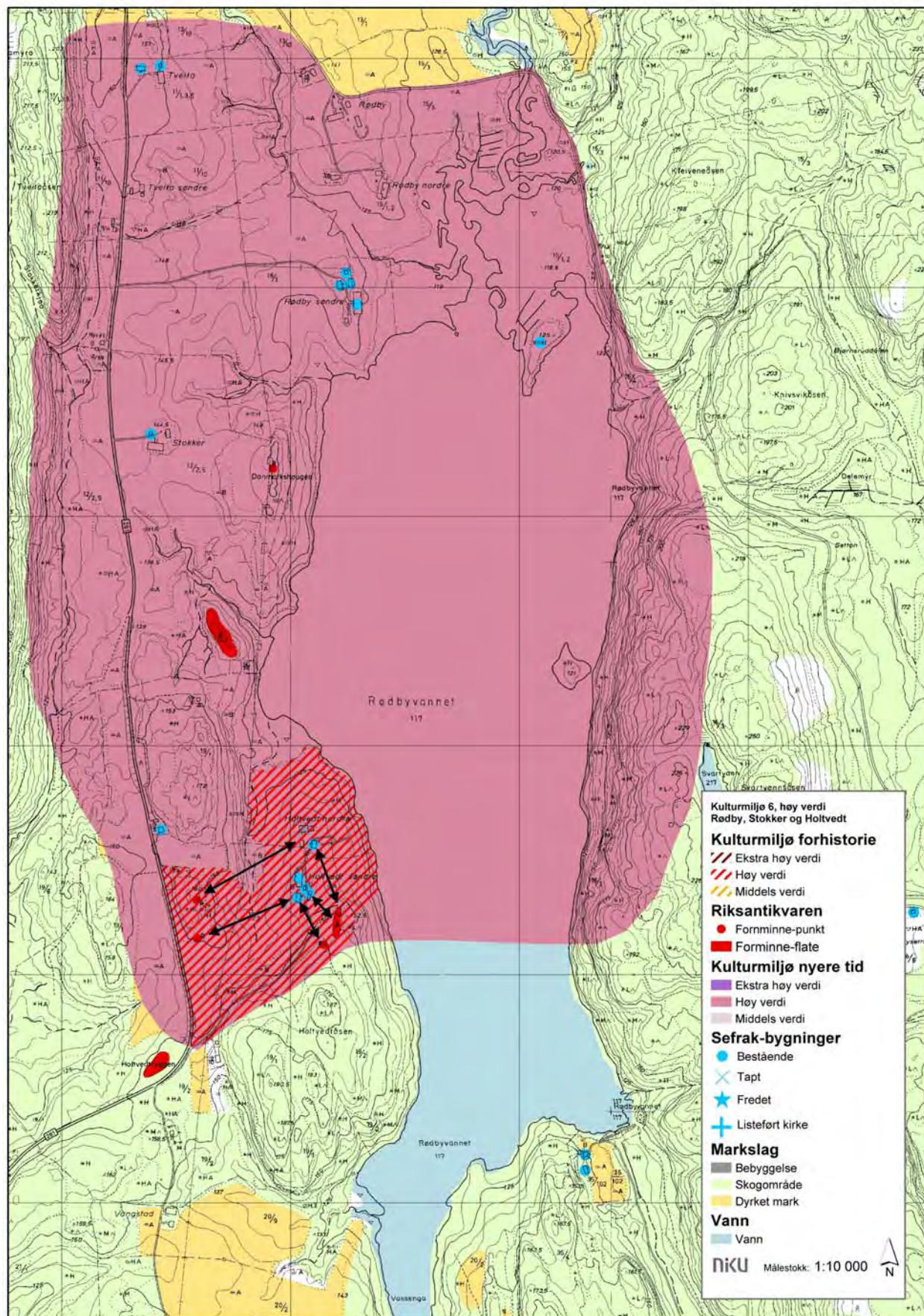
Kommunehuset ved Hurum kirke er et markant innslag i det tradisjonsrike og storslåtte kulturlandskapet. Oppussing med vippevinduer og ny kledning har endret det arkitektoniske uttrykket. Foto: NIKU..

Som et samlende kulturlandskapselement løper en allé gjennom området, og den er synlig i meget vid omkrets. Andre viktige kulturlandskapselementer i miljøet er kirkegårdens steingjerde, likeledes de gamle kirkeveiene som fører opp til kirken fra syd, øst og nord og møtes mellom kirken og Klokkarstua nord og øst for kirken.

For opplevelsen av dette rike kulturmiljøet vil det også være viktig at det omgivende, åpne åkerlandskapet opprettholdes gjennom fortsatt jordbruksdrift.

Alleen følger toppen av moreneryggen og forsterker den mektige landskapsformen. Husene på prestegården Hov skimtes bak trærne. Foto: NIKU.

Pilene viser fornminnenes forhold til omgivelsene

Kulturmiljø 6: Rødby, Stokker og Holtvedt

Samlet verdi: Høy

Kulturmiljøet ligger i et åpent landskapsrom med en høyderygg som markant avgrensning i øst. Den gamle Mølleveien går gjennom miljøet i øst og nord, og binder dette miljøet sammen med Hov/Klokkarstua (se bak). Fra dagens riksvei, som går tvers gjennom kulturmiljøet, får man en markant opplevelse av landskapsrommet og jordbrukslandskapet. Miljøet representerer stor tidsdybde med gårdsstruktur fra jernalderen og opp til i dag. Bygningsmassen i gårdstunene er hovedsakelig fra siste halvdel av 1800-tallet.

Verdi forhistorie: Høy

CL 037-5-2

Gårdskontinuitet fra jernalderen

Miljøet viser stor tidsdybde og kontinuitet i bruken av landskapet til jordbruk. Kildeverdien er knyttet til kunnskap om gårdsstruktur og gravskikk i jernalderen (500 f.Kr. – 1050 e.Kr.). Det er en fattbar sammenheng mellom de forhistoriske gravfeltene og dagens gårdsbebyggelse. Gravfeltene henvender seg mot gårdene som sannsynligvis har ligget på samme sted siden jernalderen.

Gårdene på Holtvedt ligger på toppen av et N-S gående høydedrag med vid utsikt over Rødbyvannet i øst. I kanten av skogsterrenget som omkranser gårdsrommet med dyrka mark ligger gravhaugene. Gravminnene henvender seg til de to gårdsbrukene. Kildeverdien er stor da det er et stort potensial for boplassfunn i og ved dagens gårdstun. Det er sannsynlig kontinuitet i bosetningen fra jernalderen fram til i dag, noe som er et verdifulle formidle fra dette miljøet.

Gravfeltet som består av 11 gravhauger ligger syd for Holtvedt søndre. Diameteren på haugene er inntil 9 meter og høyden 1,5 meter. Gravminnene ligger på en rekke og inntil en bergvegg som avgrenser landskapsrommet mot øst, og har en klar eksponering mot gården. I skogkanten vest for gårdstunene ligger to gravhauger som også er klart eksponert mot gården. Den største har en diameter på 12 meter og den er 0,5 meter høy.

Ab 1869 s 127. Ab= Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årsberetning. Christiania/Kristiania/Oslo.
Ab 1893 s 176.

Markante gårdstun i markert landskapsrom

Et bølgende landskapsrom med åkerlandskap der enkelte gårdstun fremstår som meget harmoniske og typiske grupperinger i landskapet. De har dessuten et variert bygningsmiljø fra siste halvdel av 1800-tallet der både representative bygninger og tunkomposisjon gir høy verneverdi.

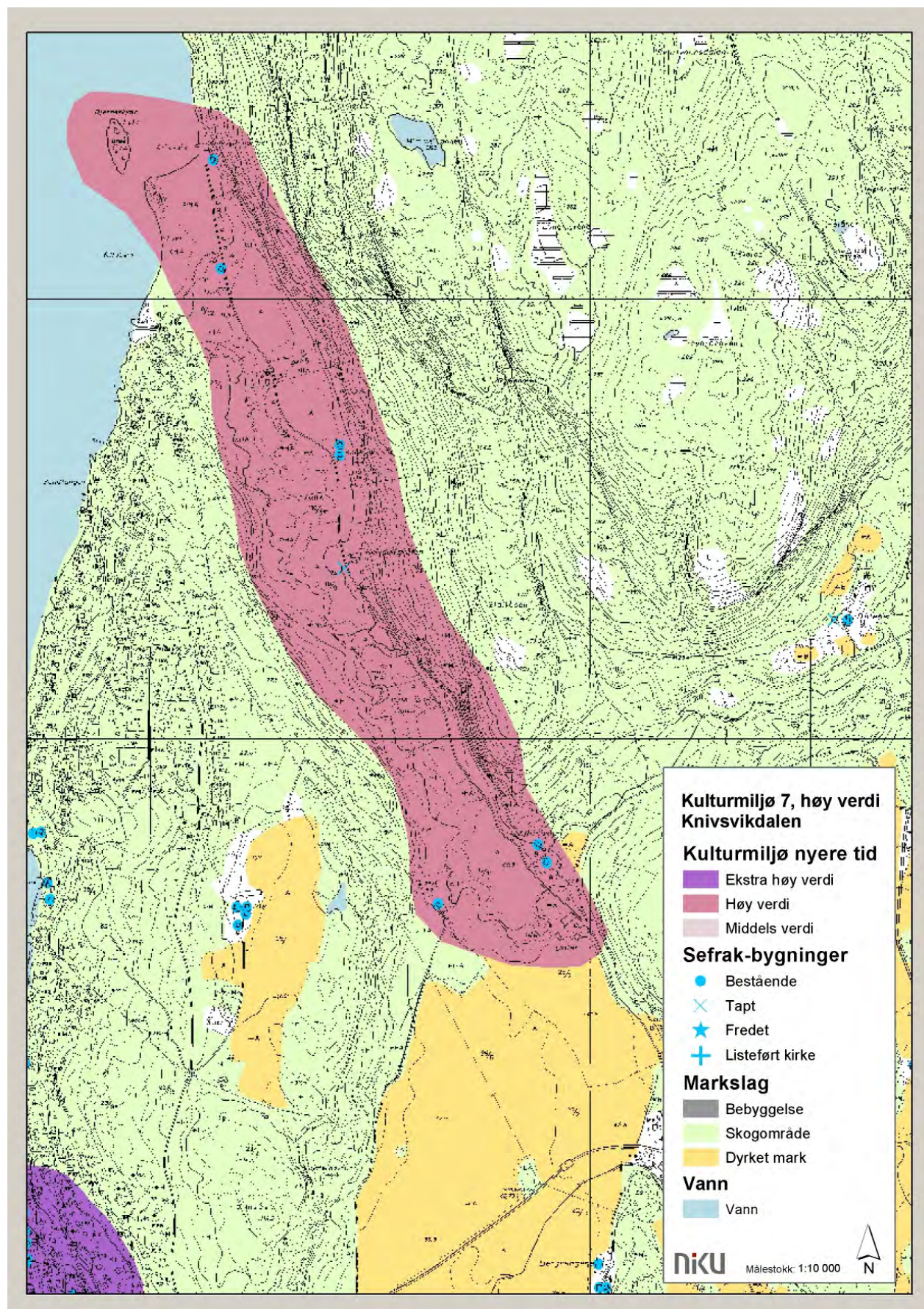
Åkerlandskap der tunet på Rødby søndre ligger på et lavt høydedrag nede ved Rødbyvannet. I bakgrunnen høyderyggen som avgrenser området mot øst. Foto: NIKU.

Området dannes hovedsakelig av det åpne landskapsrommet fra Rødby i nord til Holtvedt i syd. Det avgrenses i øst av Rødbyvannet med en skogkledd høyderygg øst for vannet, i vest av nok en skogkledd høyderygg. Kombinasjonen av harmonisk landskapsrom med kulturhistorisk verdifull og velformet gårdsbebyggelse byr på opplevelsesverdier for et stort publikum langs den trafikkerte riksvei 281 som går gjennom området vestlige del.

Områdets kuperte åkerlandskap ispedd knauser og små skogarealer ligger uten større, nye inngrep. Gårdstunenes spredte plassering på små høyder i landskapet er meget typisk for Hurum og regionen. Gårdstunene på Rødby søndre og til dels på Holtvedt søndre skiller seg ut som spesielt verdifulle både med hensyn til tunkomposisjon og fjernvirkning i landskapet.

De to tunene har også forholdsvis mange verdifulle enkeltbygninger som gir bildet av komplette gårdstun slik de var vanlige i Hurum i siste halvdel av 1800-tallet.

Som fjernvirkning fra riksveien er det spesielt Rødby søndre som markerer seg i på sin høyde i landskapsrommet. Den store, røde låven og våningshuset i 1 ½ etasje er begge meget tidstypiske bygninger i sveitserstil. Av eldre bygninger er her også stabbur og en forholdsvis stor sammenbygning av bryggerhus, drengestue og vognskjul, men disse er mindre synlig fra hovedvegen.

Kulturmiljø 7: Knivsvikdalen

Verdi nyere tid: Høy

SEFRAK registreringskrets-nr: 105

Mindre gårder, husmannsplasser, feriehem og båtbyggermiljø

Bygningsmiljøet er spredt og meget variert, men bindes sammen av dallandskapet og den gamle, smale veien hele området kan oppleves fra. Det består av eldre bygninger knyttet til småbruk, husmannsplasser og et tidligere båtbyggeri der det er gjort forholdsvis få større bygningsmessige inngrep i nyere tid. Her er også et forholdsvis beskjedent feriehem med små hytter som i seg selv er uttrykk for rekreasjon og opplevelse. Bygningsmassen er representativ for de små kår og har til dels høy autentisitet. Knivsvik som produksjonssted for Holmsbuprammer gir dessuten identitets- og symbolverdi.

Veifaret gjennom Knivsvikdalen har fremdeles preg av enkel gårdsvei. Tidligere beitemark er i ferd med å gro fullstendig igjen. Foto: NIKU.

Området følger dalen fra Knivsvik ved Drammensfjorden i nordvest til gårdstunene på Killingstad (kalt Killingstad-Dalen eller Nord-Dalen) og Dalen i sydøst. Det gamle bygningsmiljøet er i senere år blitt en del redusert, noe som i desto større grad aktualiserer vernet av det som står tilbake.

Ved områdets søndre ende har bygningene fra 1900-tallet på Dalens gårdstun ikke spesielt høye individuelle verdier, og på nabetunet Killingstad er hovedbygningen i 2004 under ombygging, men begge gårdstunene markerer viktige landskapsmessige og bygningsmessige forankringer for det særpregete dalstrekket videre nordover til Knivsvik.

Det mest komplette bygningsmiljøet finnes i Knivsvik nordre (gnr. 10/60) der hovedbygningen fremstår i enkel sveitserstil, men har eldre kjerne, kanskje fra 1700-tallet. Anlegget utfylles av båtbyggernaust og bryggerhus fra 1900-tallet. Holmsbu-prammer ble bygget her.

Norsk Folkehjelps feriehem disponerer det gamle våningshuset på Holmen, som har en uklar bygningshistorie. Selve feriehemmet består av en gruppe forholdsvis små feriehytter, trolig fra 1960-årene, som nå begynner å bli meget sjeldne.

Ved stranden som markerer nordenden av området, ligger Nordre Knivsvik med typisk Hurum-bryggerhus og et naust der det er bygget Holmsbu-prammer. Foto: NIKU.

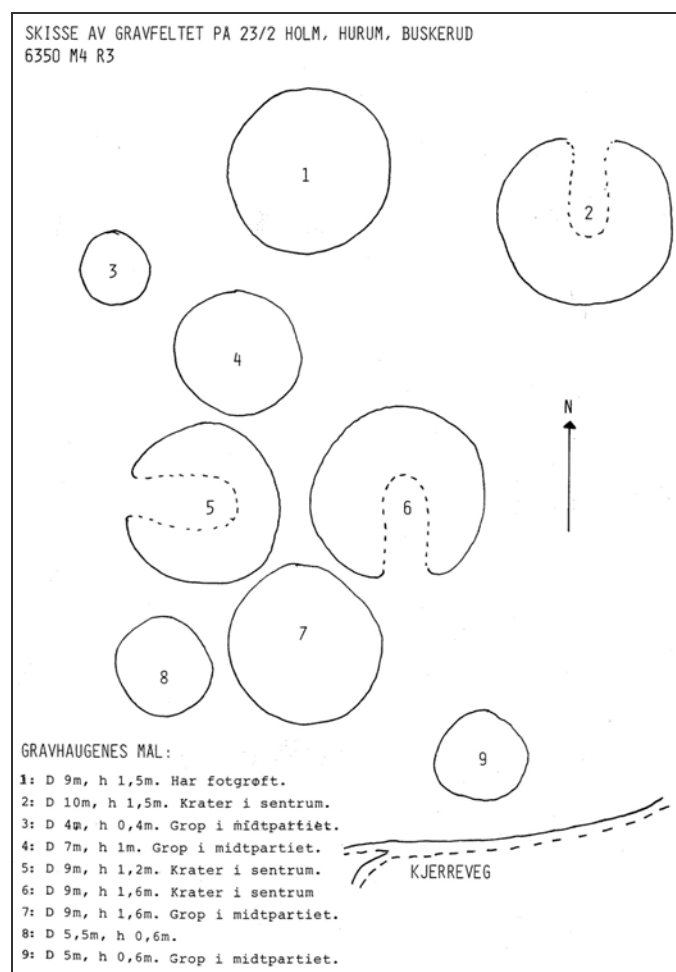
Kulturmiljø 8: Ås

Verdi forhistorie: Middels

Holmsbu CL 037-5-3

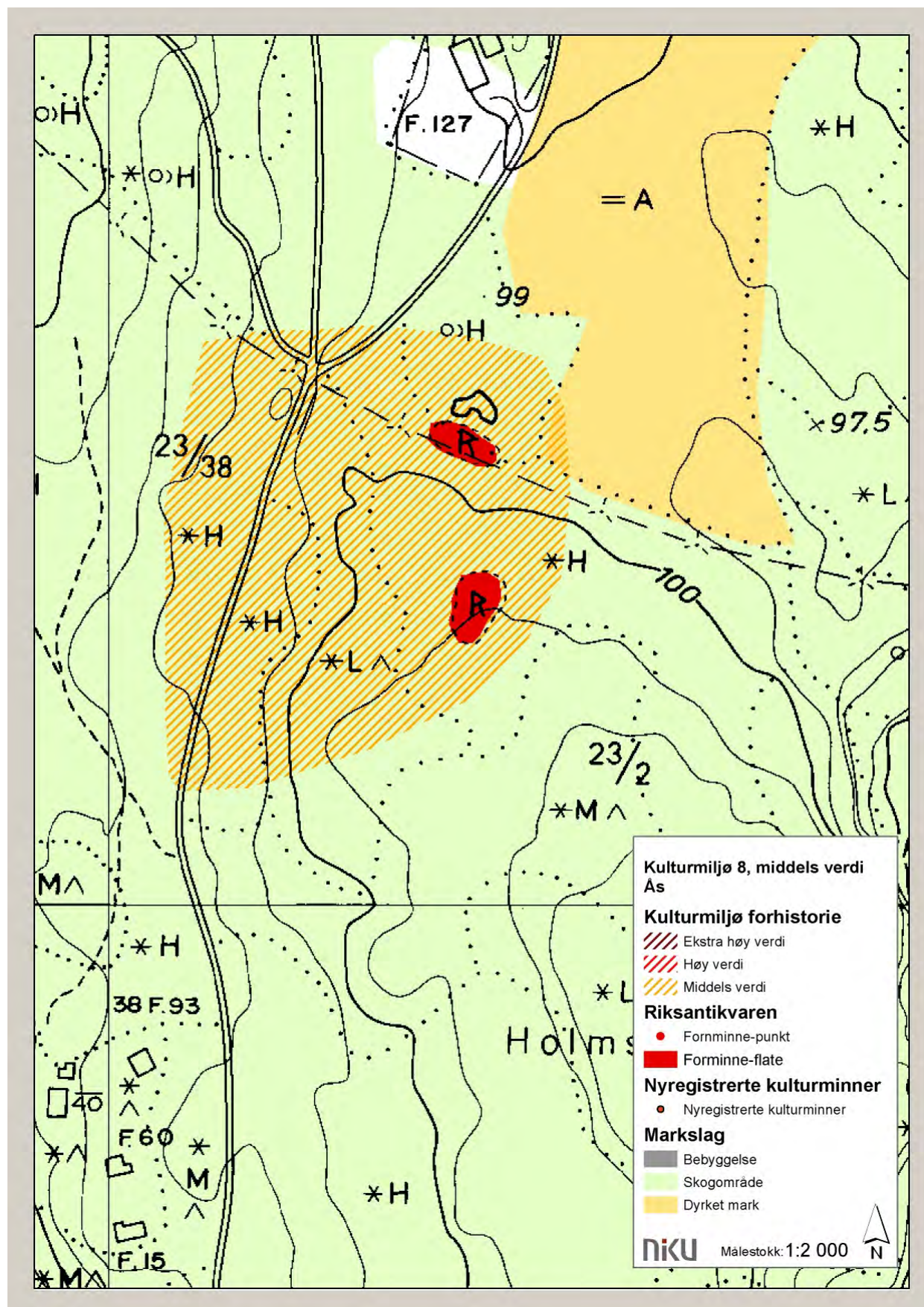
Gravminner og ferdsel

Kunnskapsverdi er knyttet til jernalderens (500 f.Kr. - 1050 e.Kr.) gravskikk og ferdselshistorie. I jernalderen ble graver anlagt for å være synlige for de som ferdes langs veien. **Opplevelsesverdi** er knyttet til den fattbare sammenhengen mellom gravminnene og ferdsel som kan oppleves i dette miljøet.

Skisse av gravfelt i kulturmiljøet. Illustrasjonen er hentet fra registreringer av fornminner for økonomisk kartverk.

Tre gravfelt med til sammen 18 gravhauger ligger i en halvsirkel i skogsterreng og kan oppleves som ett sammenhengende gravfelt. De fleste gravhaugene er godt bevarte og er klart markerte og tydelige i terrenget til tross for stedvis tett skog. Diameteren varierer mellom 4,5 og 10 meter, høyden 0,6 - 1,6 meter. Inntil og øst for den nord-syd orienterte gårdsveien til Ås ligger en av tre hulveier som naturlig fører opp til gravfeltene. Nærheten til dagens gårdsvei gjør at kulturmiljøet er lett tilgjengelig. Tett skog hindrer utsikt over fjorden i vest. Det er vanskelig å finne en naturlig avgrensning av kulturmiljøet ut over den lett fattbare sammenhengen mellom hulveier/ferdsel og gravminner.

Kulturmiljø 9: Holmsbu, fra Holm til Støa

Verdi nyere tid: Ekstra høy

SEFRAK registreringskrets-nr: 107

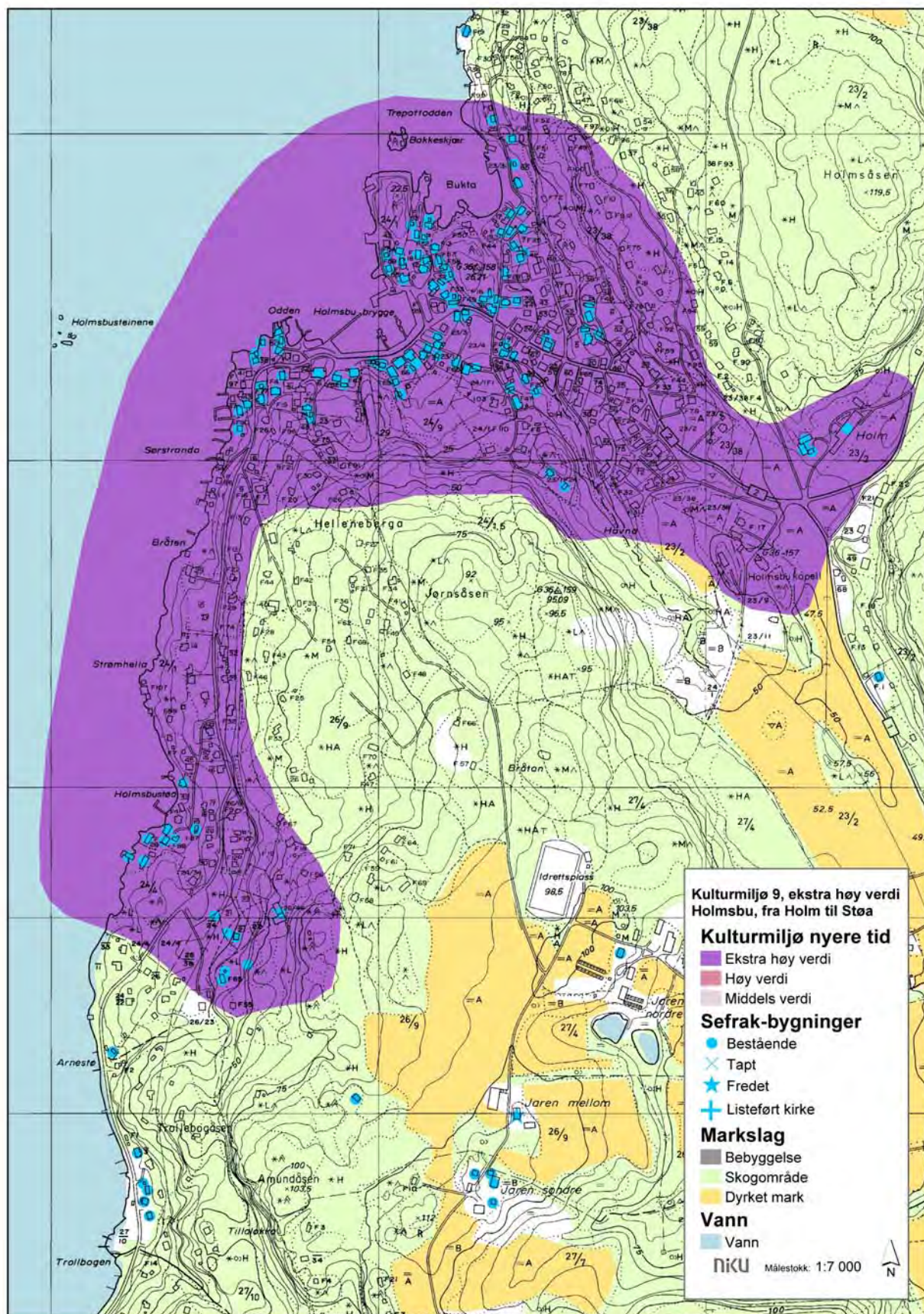
Gammelt tettsted, storgård, kunstsentrum og ferieparadis

Kulturmiljøet er usedvanlig rikt med tettstedets idylliske og varierte og representative bebyggelse med store alders- og opplevelsesverdier. Her er dessuten fremstående enkeltminner som storgården Holm, kirken med unik kunstnerisk utsmykning og billedgalleriet der den arkitektoniske verdien er spesielt høy og den verdifulle kunstsamlingen dessuten har lokal forankring. Gjestgiveri og badhotell vitner om solide tradisjoner for både reisende og badegjester.

Det landskapsmessige grunnlaget for tettstedet Holmsbu var god havn og egnet byggegrunn. Her kunne skuter ankre opp og trelast utskipes. Byplanen er fremdeles preget av det selvgrodde og uregelmessige. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune.

Området omfatter hele det gamle tettstedet med mer glissent bebygde randsoner. I syd danner Støa og det fredete området rundt Holmsbu billedgalleri grensen. I nord dannes grensen av den gamle tettbebyggelsens ytterkant. Mellom disse ytterpunktene omfatter området hele tettbebyggelsen med omgivende fjellskråninger til opp i hyttebeltet ovenfor. Denne avgrensningen i høyden er gjort for å kunne ha kontroll med all eventuell ny bebyggelse i denne viktige og eksponerte delen av landskapsrommet. I øst bør verneområdet strekkes opp langs adkomstveien til å omfatte både Holmsbu kirke og tunet på Holm gård.

Gården Holm har avstått grunn til området og preger fremdeles adkomsten med tunets velformete bygningsmasse i forholdsvis store dimensjoner tronende over veien ned til tettbebyggelsen. I sammenheng med Holmsbu kirke dannes her en inngangsportal til området.

Tettstedet Holmsbu har røtter som strandsted, og ved begynnelsen av 1700-tallet bodde det bare noen få familier der med fiske som hovednæring. Omkring 1720 tok kjøpmenn fra Holmestrand stedet i bruk som ladeplass og tettstedet vokste fram med 45 familier i 1801 og nesten det dobbelte hundre år senere. Bebyggelsen består av gammel, variert og tett bebyggelse langs trange og snirklete gater og tråkk, og har med rette vært kalt sørlandsidyll på Østlandet. Overgangen fra ladested til ferieidyll etter 1900 preger fremdeles bebyggelsen, mens en ny bølge med fast bosetting er i ferd med å endre også dette. I søndre del danner det gamle bygningsmiljøet i Støa sammen med det unike anlegget Holmsbu billedgalleri nok et tyngdepunkt i dette rike kulturmiljøet.

Havnen er etter hvert utbedret med både bryggeanlegg og med moloen som ble anlagt 1930-35. Langs strandpromenaden ser man sentrale, større bygninger for stedets gamle handels- og gjestgivervirksomhet. Foto: NIKU.

Tettstedet Holmsbu med sine meget rike og varierte bygningstradisjoner er unikt i Hurum-sammenheng og meget verdifullt også i landssammenheng. Mange bygninger er fremdeles forholdsvis godt bevarte representanter for gamle bygningstradisjoner i opprinnelig eller i forholdsvis gammel utforming. Området er også preget av økt ombyggingshastighet i form av moderniseringer og oppussinger som medfører utskiftinger, ofte i betydelig grad. Nybygging på ledige tomter er også utbredt.

Bygningsmassen er meget variert og den ligger i stor grad tett langs enkelte gater og veifar. Bakenfor ligger gjerne større og mindre haver der frukt- og bærvegetasjon vitner om tidligere tiders matproduksjon. Bygningsmiljøet utgjøres i hovedsak av bolighus, men mange eiendommer har fremdeles sine uthus i behold. Som på gårdene i Hurum, er bryggerhus en vanlig bygningstype også her i tettstedet. Mange av dem har også vært viktige inntektskilder gjennom utleie til badegjester eller som sommerboliger for eierne mens hovedhuset var utleiet. Vesentlige innslag i sentrum er større hus som i ladestedets blomstringstid har rommet butikker og handelsvirksomhet. Gjestgiver- og hotellvirksomhet, først for reisende, senere for badegjestene har også bidratt til noen av de større innslagene i bygningsmassen.

Mange hus oppgis å ha svært gamle kjerner, enkelte muligens tilbake til 1700-tallet, mens bevart utvendig detaljering i dag neppe går lengre tilbake enn til første halvdel av 1800-tallet, og bare i få tilfeller. Sveitserstilen satte sitt tydelige preg på både nye hus i en vekstperiode rundt 1900 og på mange av de eldre husene som ble modernisert på denne tiden. Sveitserstilen har dessuten fått en renessanse i Holmsbu der den på ny brukes i mange nybygg, men også brer seg ut over hus der den aldri før har hørt hjemme.

I nordre del av Holmsbu har en liten uteservering overtatt området etter den tidligere fabrikken for fiskehermetikk. Til venstre for den, og til venstre i bildet ligger den ubebygde Bakkeåsen. I ly bak den ligger deler av den gamle tettstedsbebyggelsen og strekker seg opp til Bukta som åpner seg nordover. Foto: NIKU.

Kulturmiljø 10: Liltvedt

Verdi forhistorie: Ekstra høy

Liltvedt CL 037-5-4

Sammenhengen mellom gravminner og ferdsel

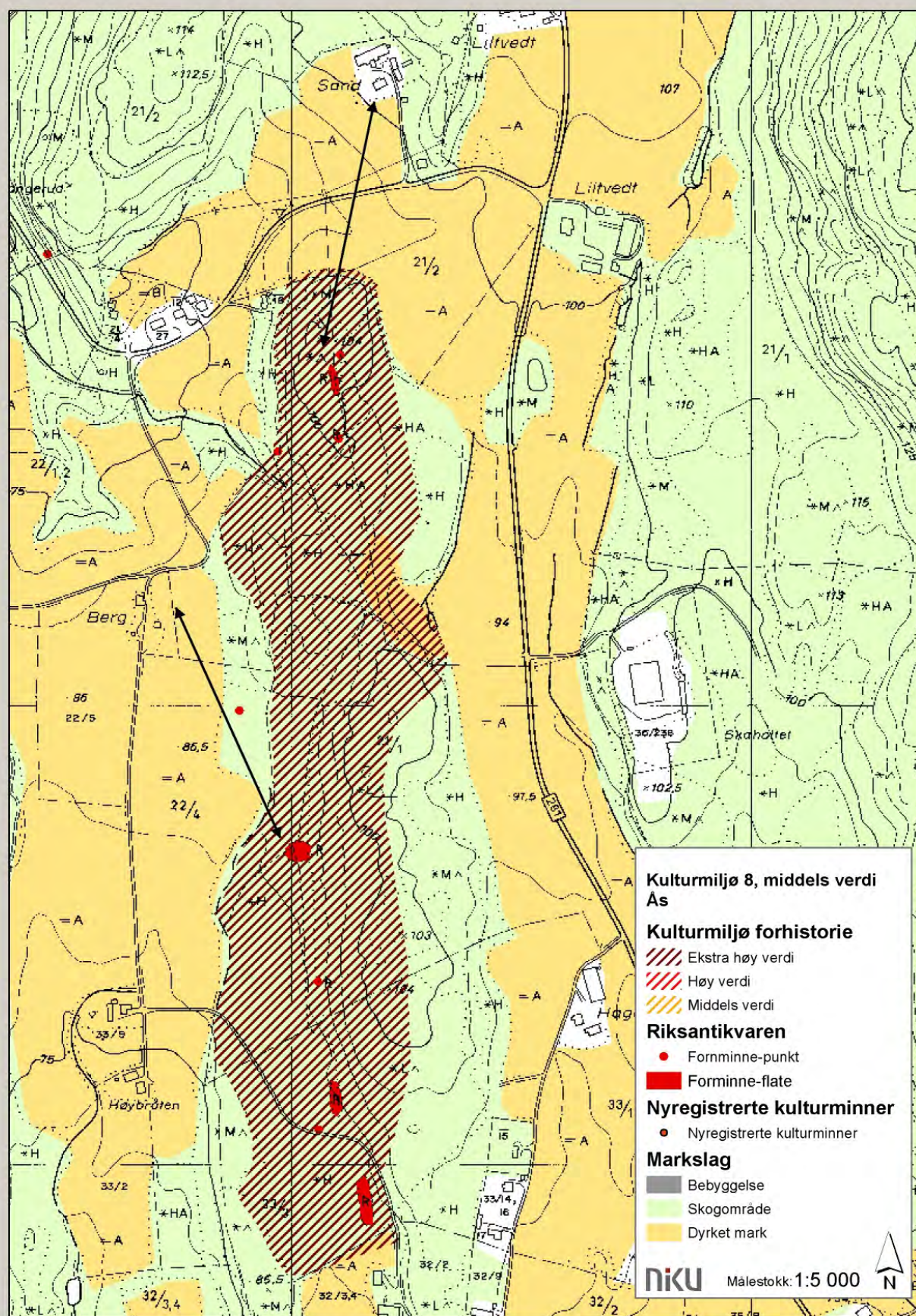
I dette miljøet er verdi knyttet til kunnskap om jernalderens (ca. 500 f.Kr. – 1050 e.Kr.) gravskikk og ferdselshistorie, men også til kunnskap om gårdsstruktur fra samme periode. Lesbarheten i det forhistoriske miljøet er svært godt bevart. Både fordi gravminnene og veien i deler av miljøet er ualminnelig godt bevart og fordi man her kan oppleve den nære sammenhengen mellom beliggenheten av gravminner og forhistorisk ferdsel.

Stien går kant i kant med den godt bevarte gravhaugen og viser den nære sammenhengen mellom ferdsel og gravminner i jernalderen. Foto: NIKU.

Gjennom eiendommene Hauge 33/3 og Liltvedt 21/1 ligger flere graverhauger og gravfelt langs en nord-syd gående ferdselsåre i skogsterreng. Gårdene Liltvedt og Sand ligger nord og nordvest for gravfeltene og Berg vest for ferdselsåren. Lengst i syd ligger et gravfelt på inngjerdet areal. Deretter går stien inn i skogen og i retning nord. Først kommer vi til et gravfelt som består av fire gravhauger og deretter en gravhaug. Det åpne skogslandskapet med gamle trær, mest gran, gjør at det er lett å få øye

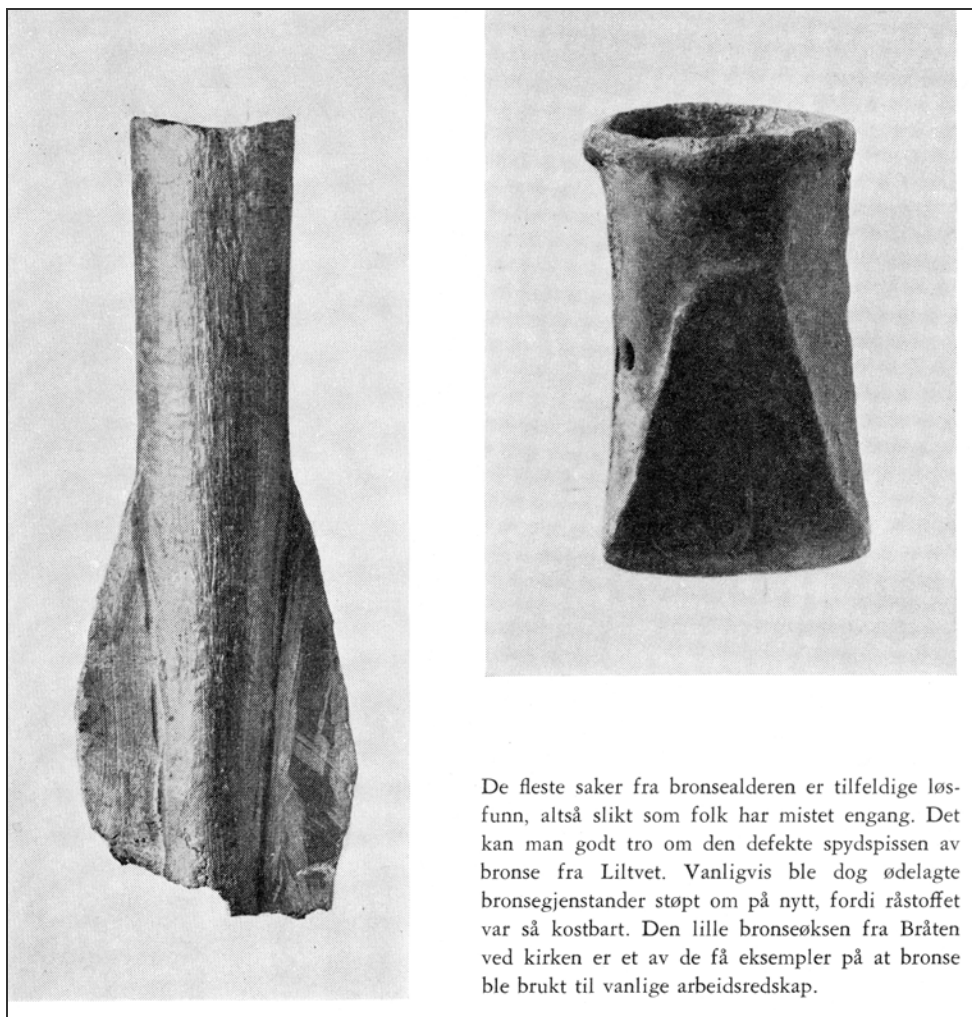
på gravminnene. Stien går delvis i fotgrøftene på de særdeles godt bevarte gravene (se bildet over). Både gravene og hulveien

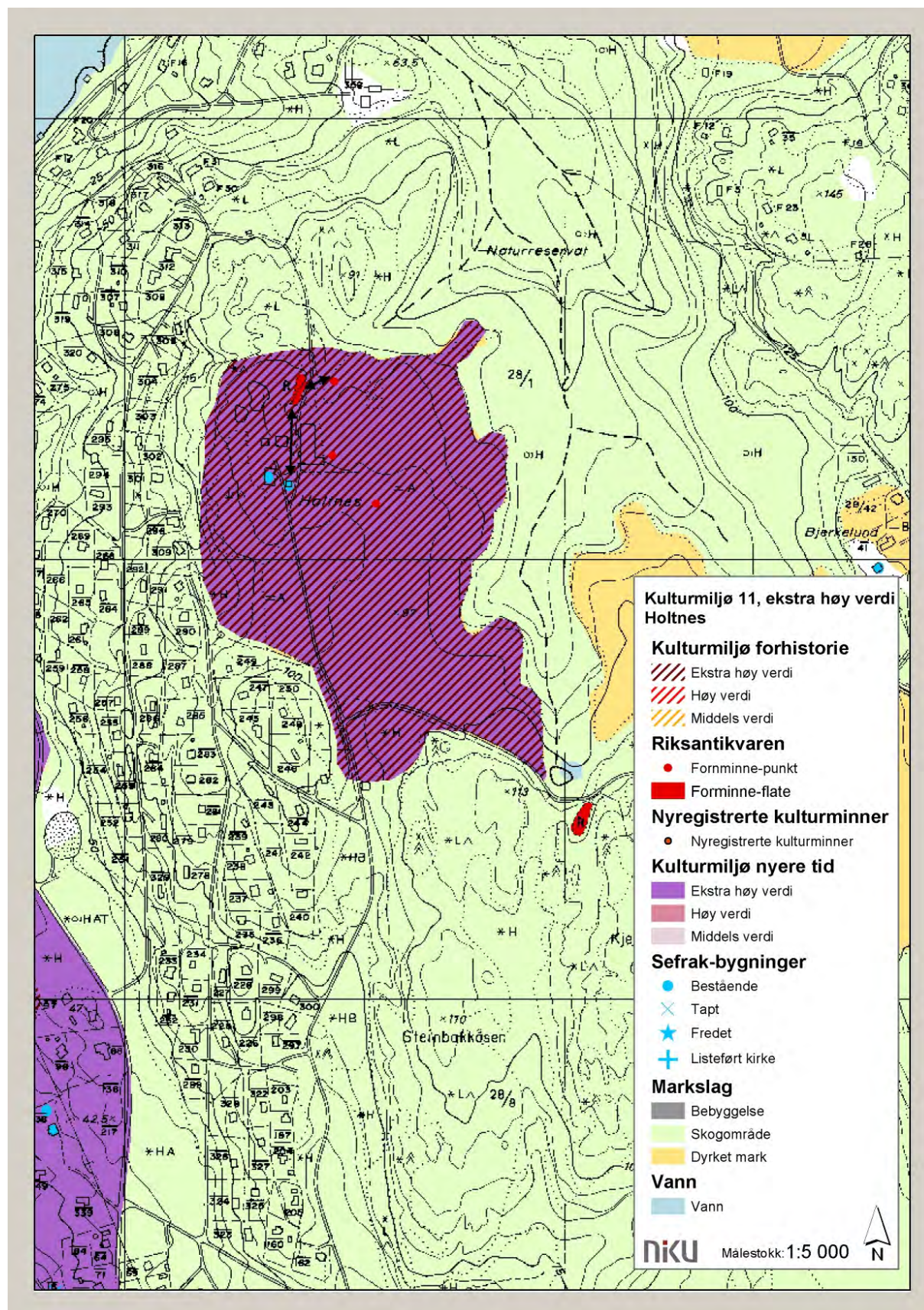
Pilene viser fornminnenes forhold til omgivelsene

har stor grad av autenticitet. Det ligger flere gravhauger langs stien lenger nord, men her er stien preget av motorisert ferdsel - dels traktor og dels strømgate. Hovedløpet har en orientering nord-syd, og med avstikkere ut til gårdene på begge sider av åsryggene, til bl.a. gårdene Berg og Sand. Området egner seg godt til å formidle den nære visuelle sammenhengen mellom ferdsel og gravminner, spesielt i den delen av stien hvor skogslandskapet har bevart sin åpne karakter. Nærheten til Folkestad skole er ideell i forhold til formidling.

På begynnelsen av 1800-tallet ble det sendt inn en del oldsaker fra flere gravfunn til Universitetet i Oslo. Oldsakene var blandet sammen fra flere funn fra gården Liltvedt (Munch 1963:79). En øks og et spyd tilhører 700-tallet, mens de resterende oldsakene er fra 800- og 900-tallet. På slutten av 1800-tallet ble det undersøkt en gravhaug fra begynnelsen av 900-tallet, og her ble det bl.a. funnet et tveegget sverd og en nøkkel og noen beslag til et skrin i en branngrav (ibid.:80). Sammen med de mange gravhaugene som er bevart viser det et stort potensial for funn av både graver og boplasser i dette området. Ikke minst i de dyrkbare arealene og gårdstunene som ligger i nær tilknytning til dette kulturmiljøet.

Løsfunn fra Liltvedt. Illustrasjonen er hentet fra Hurums historie bind 1

Pilene viser forminnesenes forhold til omgivelsene

Kulturmiljø 11: Holtnes

Samlet verdi: Ekstra Høy

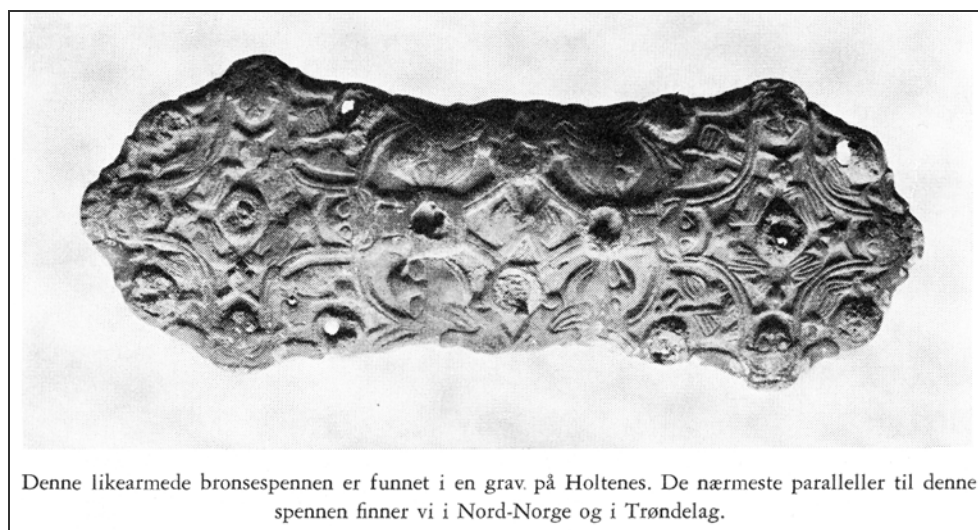
Kulturmiljø Holtnes ligger høyt over Drammensfjorden i et åkerlandskap for det meste avgrenset av edelløvskog. Landskapsrommet er åpent mot vest med utsikt mot fjorden. Fredelige gårdsveier med lite trafikk gjør dette kulturmiljøet godt tilgjengelig for turgåing og rekreasjon. Kulturmiljøet representerer gårdshistorie yngre steinalder. Deler av bygningsmassen har høy autentisitet, og er representative for forholdsvis store gårder i Hurum.

Verdi forhistorie: Ekstra Høy

Rødtangen CL 036-5-1

Gårdskontinuitet og det eldste jordbruket

På Holtnes er det funnet gjenstander etter de første jordbrukerne som etablerte seg på Hurum i yngre steinalder (1800 – 3.800 f.Kr.). Den lettdrevne jorda kan ha vært dyrket av de samme menneskene som begravde sine døde i de monumentale steingravene på Rødtangen (jfr kulturmiljø 12 og 13). Vitenskapelig verdi er knyttet til kunnskap om steinalderens gårdsstruktur, samt jernalderens gravskikk, gårdsstruktur og ferdselshistorie. Opplevelsesmessig er det en fattbar sammenheng mellom beliggenheten av jernalderens gravminner, dagens gårdstun og den gamle gårdsveien. Lesbarheten i det forhistoriske landskapet er godt ivaretatt i området.

Denne likearmede bronsespennen er funnet i en grav på Holtnes. De nærmeste paralleller til denne spennen finner vi i Nord-Norge og i Trøndelag.

Bronsespenne funnet i en grav på Holtnes. Illustrasjonen er hentet fra Hurums historie bind 1

En rekke funn vitner om at det her ble drevet jordbruk i dette miljøet tilbake til steinalderen. I nærheten av gårdstunet er det funnet et nakkestykke av øks med skafthull fra steinalderen som oppbevares på gården og funn av en tykknakket flintøks (C 34969) kan være spor etter de tidligste jordbrukerne på Hurum. På samme eiendom, men lenger øst er det også funnet en skafthulløks (C 34968). De antas å være brukt i forbindelse med rydding av åkre, for eksempel som rotøkser og til å bearbeide jorda. Funn av en nøstvedtøks (C 34967) som viser

at det også kan ha bodd mennesker her i eldre steinalder. Men det er fremfor alt jernalderens gravminner som er synlige i dagens landskap.

Fra gården Holtnes, er det praktfull utsikt over Drammensfjorden helt til Holmestrand. Rett nord for gården ligger et gravfelt med fem gravhauger i et område med flere gravfelt og funn av oldsaker tilbake til det eldste jordbruket. Nærheten til gården tyder på kontinuerlig bosetning tilbake til jernalderen, kanskje også lenger tilbake. Gravfeltet ligger i tett løvskog og inntil berget mot vest. Det er en fattbar sammenheng mellom beliggenheten av gravfeltet, dagens gårdsbebyggelse og gammel ferdselsåre øst for og i kant av feltet. Gravene henvender seg mot ferdsel, gård og dyrka mark – ikke mot fjorden. Ca 40 m øst for gravfeltet og på den andre siden av veien, er det funnet en øks av jern fra vikingtid (C 34903) som sannsynligvis stammer fra en grav. I Holtnesskogen ligger et gravfelt som består av 6 gravminner. Med unntak av langhaugen som er godt bevart er de fem gravhaugen skadet av masseuttak. Allikevel er det naturlig å trekke dem inn i dette funnrike kulturmiljøet. Lenger nord ligger det to gravhauger i skogkanten, som også er skadet av masseuttak. Det er et stort potensial for bosetning øst for gravene. På andre siden av veien ligger et gravfelt som består av fem gravhauger. Den sannsynlige sammenhengen mellom boplass og graver er lett og formidlet fra dette gravfeltet. Noen av gravhaugene på Holtnes ble undersøkt for lenge siden (Munch 1963:80). I en av haugene ble det funnet et vakkert ornert, forgylt bronsesmykke sammen med kull og brente bein fra vikingtid/800-tallet.

Verdi nyere tid: Ekstra høy

SEFRAK registreringskrets-nr. 108

Representativt gårdsanlegg med edelløvskogsreservat

Holtnes troner over Drammensfjorden og har i nærmiljøet åkerlandskap uten nyere inngrep, omkranset av vernet edelløvskog. Dette verneverdige jordbrukslandskapet rammer inn et meget velformet gammelt tunmiljø som består av en stor hovedbygning med lange tradisjoner mens den øvrige bebyggelsen er yngre og meget enhetlig. Bygningene er representative for forholdsvis store gårder i Hurum og har delvis høy autentisitet.

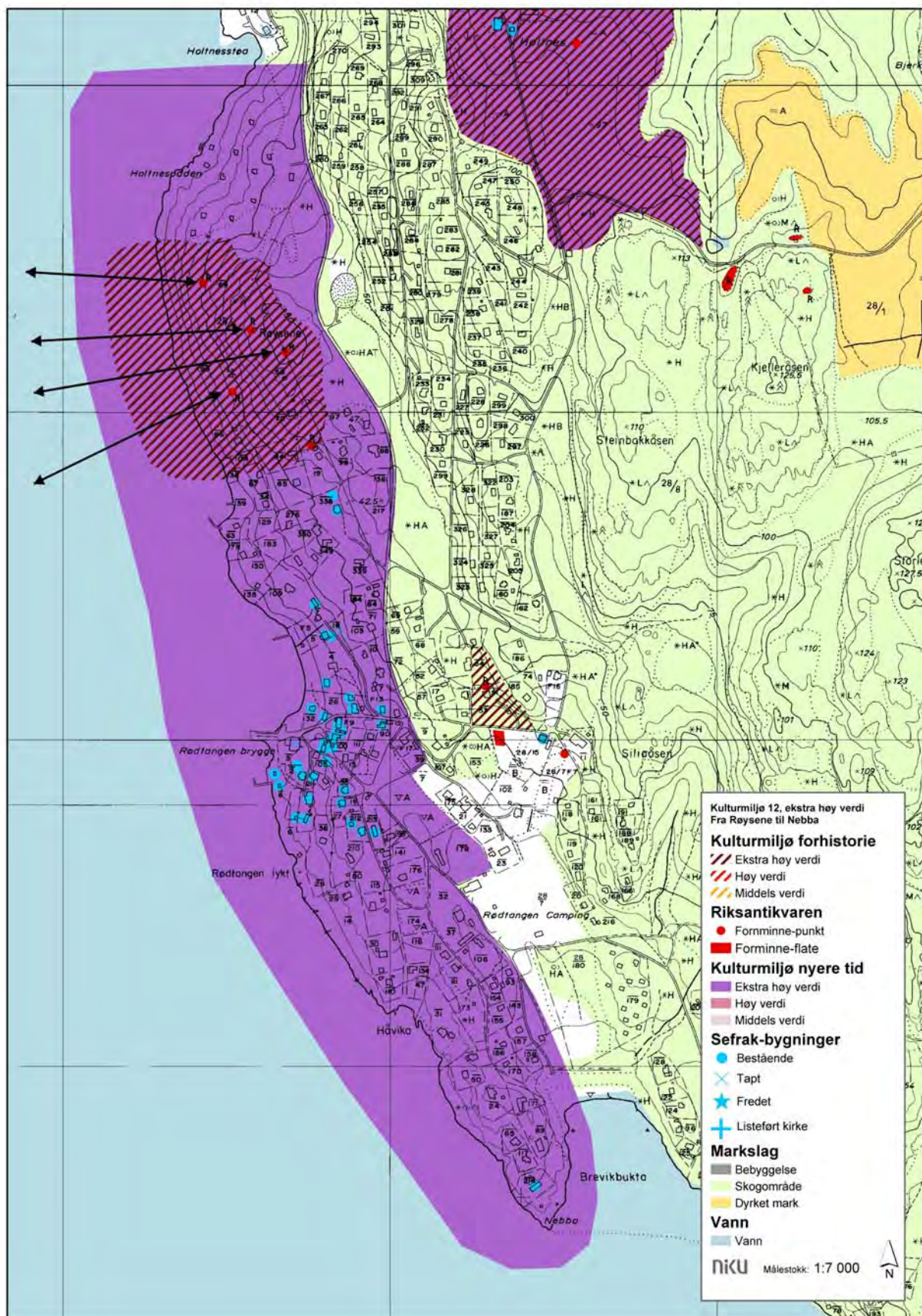

På Holtnes danner åkerareal et stort skogomkranset landskapsrom som åpner seg ut på brinken mot Drammensfjorden der det harmoniske gårdstunet har ligget nesten uforandret i 100 år. Foto: NIKU.

Tunet på Holtnes ligger på brinken med storartet utsikt vestover over Drammensfjorden, mens det mot øst er et stort åkerlandskapsrom omkranset av edelløvskog. Det er ikke nyere inngrep i dette landskapsrommet som preges av vanlig og tradisjonell gårdsdrift. Gårdsveier med lite trafikk gjør dette kulturmiljøet lett tilgjengelig for turgåing og rekreasjon.

Hovedbygningen på Holtnes skal ha en eldre kjerne, men har tydeligvis en lang bygningshistorie. Den fremstår nå i hovedsak som en senempirebygning fra tiden rett før midten av 1800-tallet med karakteristisk halvvalmet tak og liten midtark. De fleste andre bygningene i tunet er oppført i sveitserstil etter en omfattende brann i 1907. De består av driftsbygning, bryggerhus/kårstue og stabbur og har et enhetlig preg som danner et harmonisk tun sammen med hovedbygningen. Her finnes dessuten en liten kjellerbygning som nå er en forholdsvis sjelden bygningstype i Hurum.

Syd i gårdstunet står to meget gamle eiketrær. En del av edelløvskogen rundt innmarka er vernet som naturreservat.

Pilene viser fornminnes forhold til omgivelsene

Kulturmiljø 12: Fra Røysene til Nebba

Samlet verdi: Ekstra Høy

Kulturmiljøet ligger i et kystlandskap langs Drammensfjorden, og representerer stor tidsdybde i nord ved Røysene. Gravminnene har nær sammenheng med fjorden, og tidligere småbruks- og kystnæringsrelatert bebyggelse iblandet sommerhus preger området. Bygningsmiljøet ved Nebba i sør er variert med sommerhus- og hyttebebyggelse av til dels høy arkitektonisk kvalitet.

Verdi forhistorie: Ekstra høy

Rødtangen CL 036-5-1

Gravminner og ferdsel på fjorden

Miljøet gir uttrykk for variasjon i gravminner fra yngre steinalder (1800 – 3800 f.Kr.) og bronsealder/jernalder (1800 f.Kr. – 1000 e.Kr.) i kystlandskapet på Hurum. Opplevelsesmessig er det nær visuell og fattbar sammenheng mellom gravminnene og fjorden. Stedets strategiske beliggenhet er åpenbar. Vitenskapelig verdi er knyttet til forhistorisk sosialhistorie og ferdselshistorie. Lesbarheten i det forhistoriske landskapet er godt ivaretatt i området og styrkes ved at kulturmiljøet oppleves som autentisk. Kulturminnene er kjent og har stor bevissthet blant dagens befolkning på Hurum. Vi må anta at det er uttrykk for vilje til å ta vare på området slik det er i dag.

En av de monumentale gravrøysrøysene på Rødtangen. Fra røysa er det vid utsikt over fjorden. Foto: NIKU.

På kronen av et nord-syd gående høydedrag, i vesthellinga ned mot fjorden og innløpet til Drammensfjorden, ligger de kjente gravrøysene fra bronsealder/jernalder og hellekista fra yngre steinalder. Vegetasjonen rundt fornminnene oppleves som autentisk - svaberg dekket av lav furuskog og enkelte løvtrær og lyng. De fem gravrøysene og hellekista har en klar visuell sammenheng med ferdsel på fjorden og henvender seg mot denne. Fjorden må ha vært en viktig ferdselsåre til alle tider og nettopp ved innløpet av fjorden kan det ha vært et sentrum for sosialt og religiøst liv. Opplevelsesverdien og formidlingsverdien er avhengig av at den visuelle kontakten/konteksten med fjorden og innseilingsleden opprettholdes.

Hellekista er en av svært få steingraver fra yngre steinalderen på Østlandet. Kisten er 2 m lang og 1,6 m bred og som en kantkjede rundt kista står fem bautasteiner. Kammeret skal ha hatt en overligger som takhelle fram til begynnelsen av 1900-tallet. Hellekisten ble undersøkt og satt i stand i 1978 (Lindblom 1980:149). Funn av fem flintavslag kan være spor fra en eldre boplass. To av i alt fem gravrøysene på Rødtangen ble undersøkt av korpsslege C. Arbo i 1875-1880 (Munch 1963:68). Han fant ingen gjenstander i gravene, men han kunne se at det i bunnen av røysene var bygd opp tydelige gravkamre, som også kan oppleves i dag. De ligger langs en gammel ferdselsåre og er lett tilgjengelige. Den største av de monumentale gravrøysene har en diameter på 10 meter og er nesten to meter høy. Kulturminnene er i dag en del av lokalsamfunnets rekreasjonsarealer, hvor de er tilrettelagt for publikum ved kulturminneskilting (informasjonsplakater) ved tursti i området.

Gravkammeret i hellekista slik den framstod forsommeren 2004. Foto: NIKU.

Ab 1887. Ab= Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årsberetning. Christiania/Kristiania/Oslo.

Verdi nyere tid: Ekstra høy

SEFRAK registreringskrets-nr: 108

Tettsted og fritidsbebyggelse

Bygningsminnene fra nyere tid utgjør et meget sammensatt og variert kulturmiljø, hovedsakelig fra tiden ca. 1870.-.1930. Den godt bevarte tettbebyggelsen sentralt i området med strandsteds- og sommervillabebyggelse har uregulert og selvgrodd preg inntil den mer ambisiøst bebygde gamle tollstasjonen som har stedets eldste eksisterende bygninger. Sydover til Nebba oppleves variert sommerhus- og hyttebebyggelse, til dels av høy arkitektonisk kvalitet. Nord for tettstedet er bebyggelsen preget av tidligere småbruks- og kystnæring blandet med sommerhus. Her i området ved Røysene blir den store tidsdybden spesielt tydelig. Store deler av bebyggelsen på Rødtangen er meget representativ og har langt høyere grad av autenticitet enn vanlig i Hurum.

Den åpne bebyggelsen nord for tettstedet Rødtangen viser fortsatt at hagebruk og småskalajordbruk har vært vanlig. Sommerhusfunksjonen har etter hvert overtatt og ført til fortetting. Utsikten er fra Rødtangen brygge og man ser hus i alle stilarter fra 1800-tallets sveitserstil opp mot nåtidens moderne former. Foto: NIKU.

Området strekker seg fra den rekonstruerte tåkeklokka og det nedlagte fyret på Nebba i syd forbi tettstedet Rødtangen, gravhaugene Røysene og et feriehem til sydgrensen for Holmsbu Spa Hotell. Mot øst avgrenses området av Breivika og Rødtangen Camping i den sydlige delen og for øvrig av kjøreveger, for det meste av hovedvegen gjennom området.

Våningshuset på Sunneløkka litt nord for Rødtangen brygge skal være fra midten av 1800-tallet og er således blant de eldre husene i området. Det har fått en nyere ark i sveitserstil. I bakgrunnen er deler av Rødtangens tettbebyggelse. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune.

Rødtangen har røtter som strandsted, losstasjon og liten ladeplass med tollstasjon. Fra slutten av 1800-tallet har stedet vært et meget populært sommersted og hadde også eget badhotell inntil det brant i 2002. I søndre ytterkant av tettbebyggelsen ligger tollstasjonen med den store og herskapelige empirebygningen fra 1820-årene. Dette anlegget berikes også av flere mindre, men verneverdige bygninger: eldhus, uthus og utkikksbu. Tettstedet består ellers i hovedsak av bygninger i varierte og for det meste meget godt bevarte sveitserstilshus bundet sammen av småveier og smug.

Sommervillaen "Hygga" ble oppført i 1918–19 for en papirfabrikkeier fra Drammen og representer høyeste arkitektoniske verdi blant villabebyggelsen i Hurum. Den landlige nasjonalromantikken her, inspirert av 1600- og 1700-tallets gårdsbhus i dalene på Østlandet, var høyeste mote på denne tiden. Siden 1955 har Finnmarkslaget hatt villaen som feriehem og supplert den med datidens moderne motellignende soveromshus. Foto: NIKU.

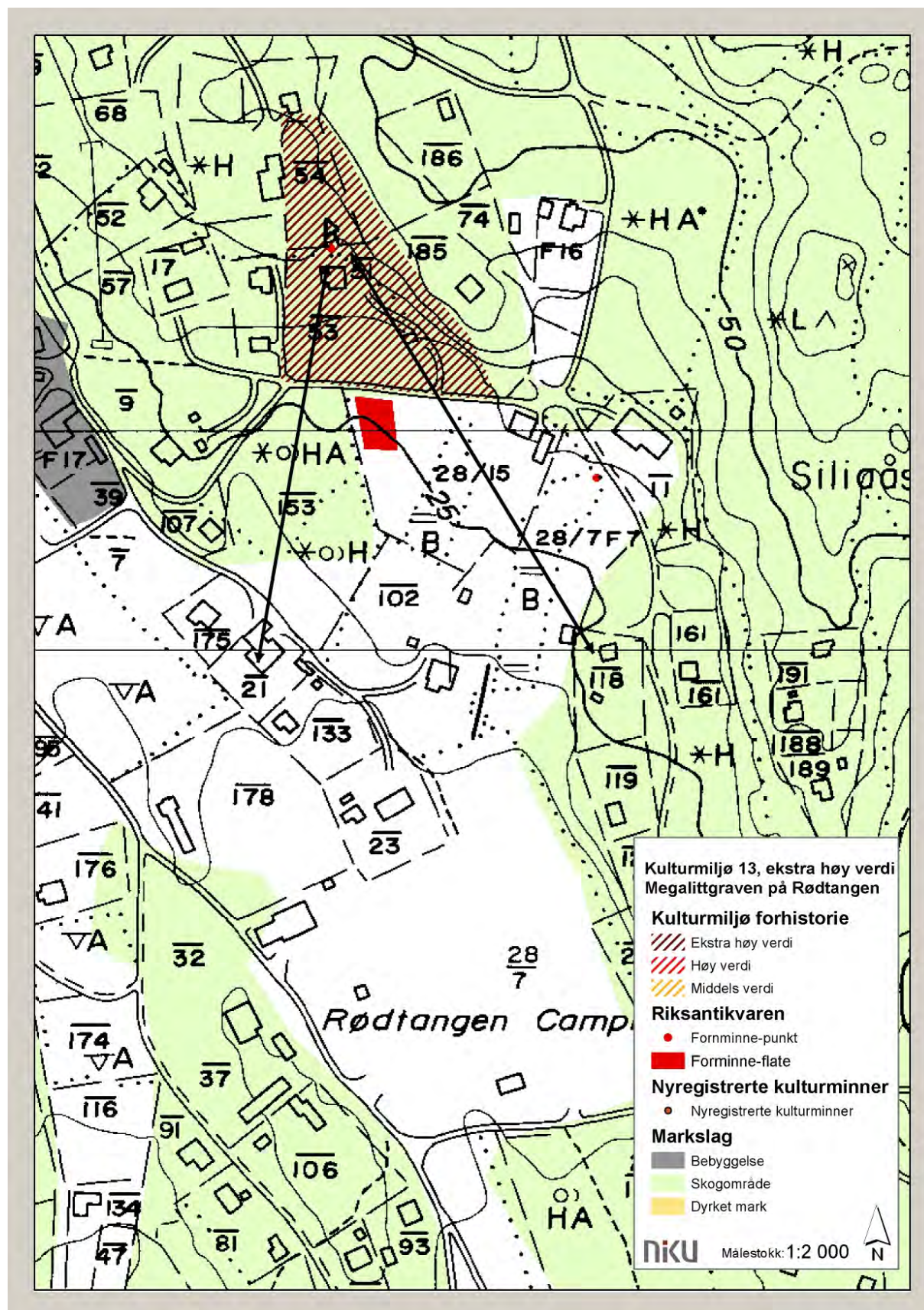
Syd for tettstedet omfatter området variert sommervilla- og hyttebebyggelse, inkludert Finnmarkslagets feriehem der en rikt utformet og dekorert sommervilla fra 1919 representerer et høydepunkt i periodens nasjonalromantiske trearkitektur. Der finnes også flere andre eldre sommervillaer og noen nyere hytter. På Nebba står en rekonstruert tåkeklokke og like nord for den det nedlagte fyret som ble anlagt i 1840. Man har ment at bygningen der kan være en 300 år gammel tidligere strandsitterstue.

Nord for tettstedet er det vel så mye den åpne bebyggelsesstrukturen skapt av tidligere driftsformer med hagebruk og småskalajordbruk og tilhørende varierte bygningsformer som har verdi fremfor spesielle enkeltbygninger. Naboskapet til Røysene gir likevel området ekstra høy verdi og en sjeldent tydelig tidsdybde. Helt i nord avsluttes området av foreningsferiehemmet Røysene som består av forholdsvis enkle hytter, de fleste trolig fra midtre halvdel av 1900-tallet og er et fremdeles ganske velholdt eksempel på en ferieform som er i ferd med å forsvinne.

Rødtangen sett mot syd fra Dampskipsbrygga. På knausene står en liten lagerbu og en utkikksbu for losene. I bakgrunnen skimtes tollstasjonens store empirehus. Foto: NIKU.

Anne Merete Knudsen: Sommerparadiset Rødtangen, *Årbok for Hurum 1997*.

Pilene viser forminnesenes forhold til omgivelsene

Kulturmiljø 13: Megalittgraven på Rødtangen

Verdi forhistorie: Ekstra høy

Rødtangen CL 036-5-1

Megalittgrav og den eldste gravskikk

I kulturmiljøet ligger den eldste av i alt to megalittgraver fra yngre steinalder i Norge. Gravens beliggenhet ved innløpet til Drammensfjorden indikerer at det her allerede for ca 4500 år siden lå et sosialt og religiøst sentrum. Kildeverdien er knyttet til kunnskap om steinalderens sosialhistorie fra den eldste jordbrukskulturen (traktbegerkulturen) som er unik i nasjonal målestokk. Lesbarheten i landskapet er relativt godt bevart på tross av at graven ligger tett inntil hyttebebyggelse. Det er en fattbar sammenheng mellom kulturminne og landskap, samt sammenheng mellom beliggenheten av graven og fjorden.

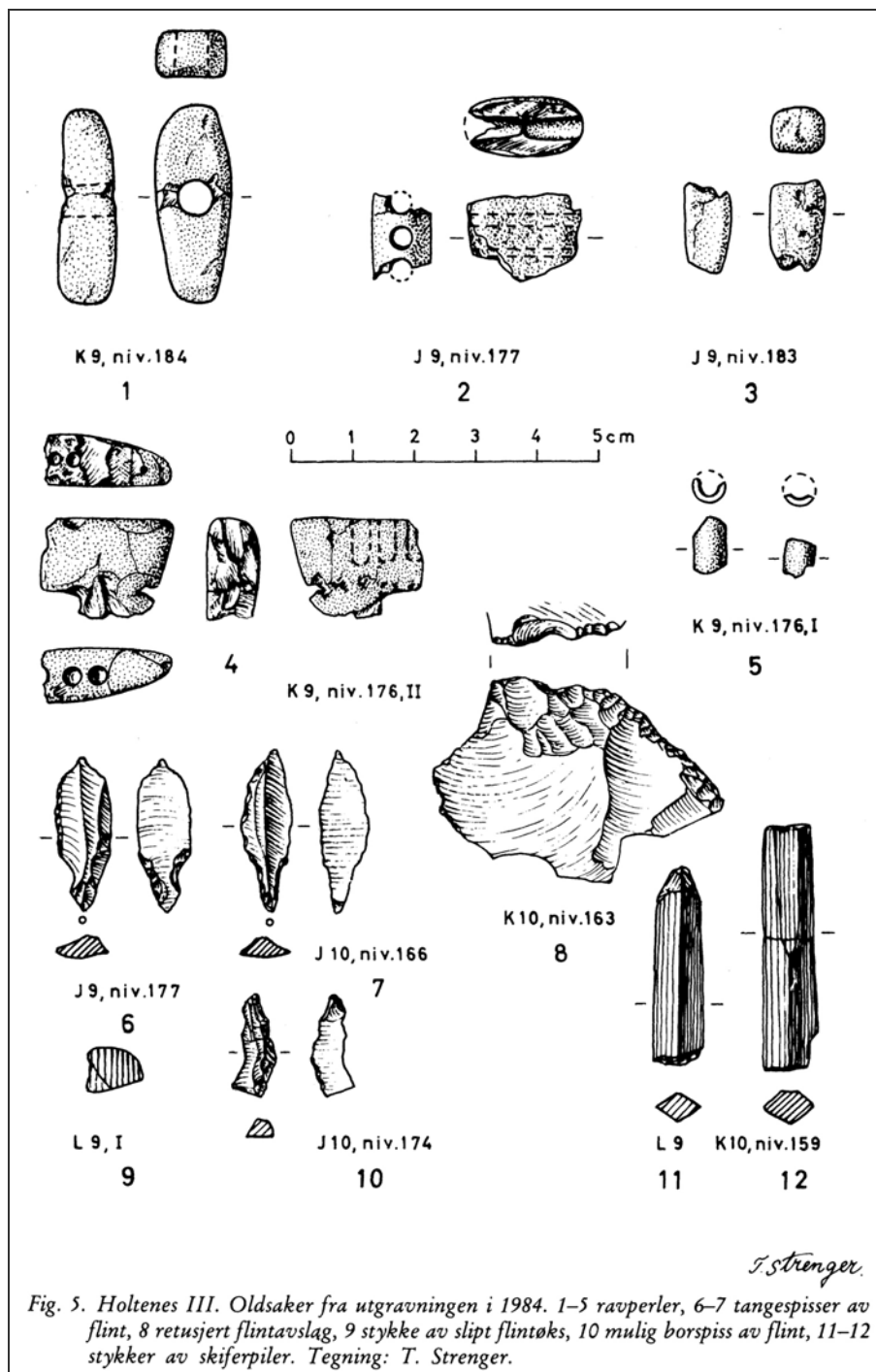

Megalittgraven (midt i bildet) og det nære landskapet. Foto: NIKU.

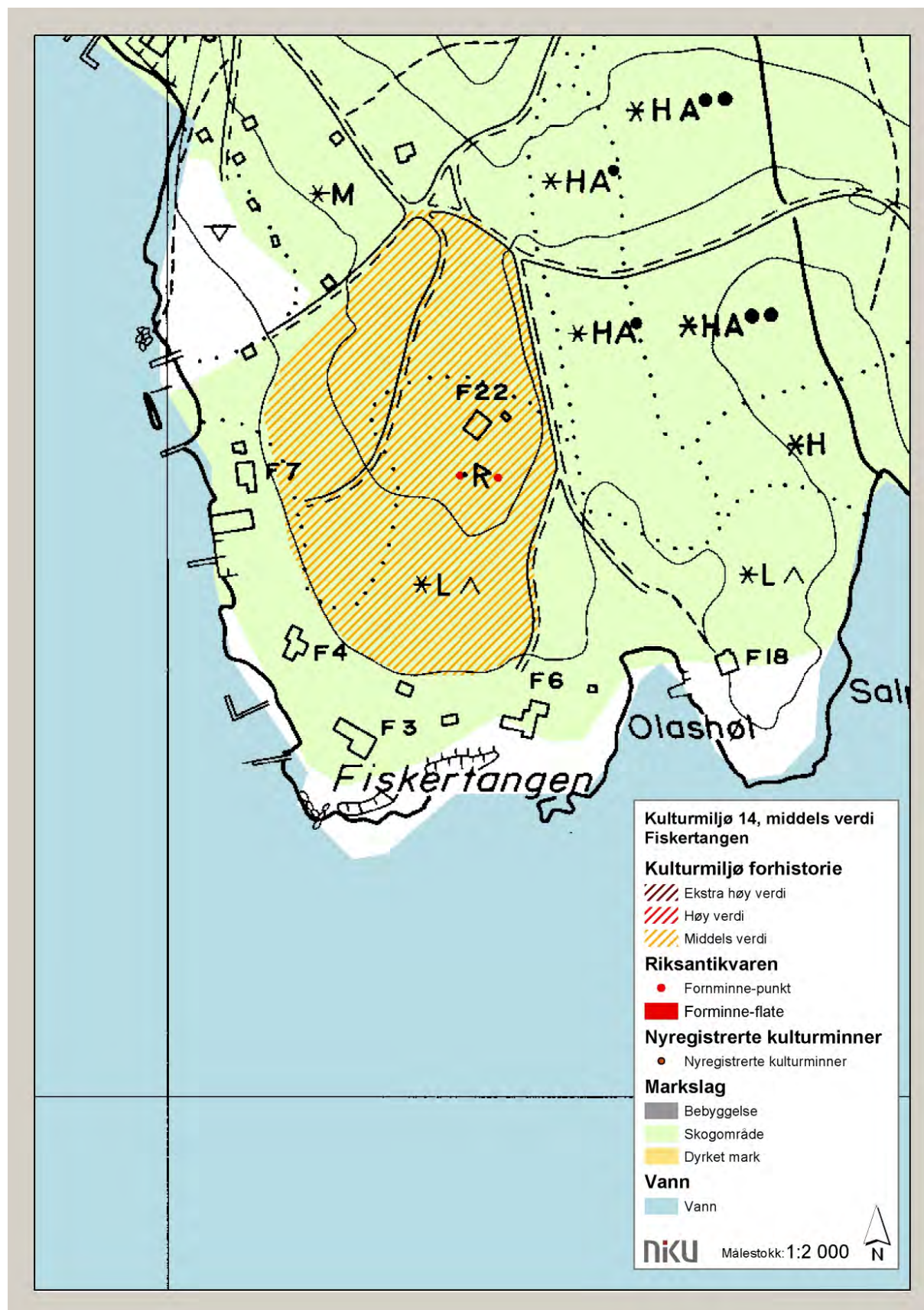
Megalittgraven på Rødtangen er den eldste av to megalittgraver som er kjent i Norge. Graven har dessuten stor miljømessig verdi siden den er bevart i sitt opprinnelige miljø. Dette til forskjell fra den andre megalittgraven på Skjeltorp i Skjeberg, Østfold, som er flyttet fra sitt opprinnelige miljø. Graven på Rødtangen ligger ved innløpet til Drammensfjorden, og funn av traktbegerkulturens oldsaker herfra er minner om det eldste jordbruket i landet.

Kulturmiljøets avgrensning og ekstra høye verdi er knyttet til dette unike gravminne og den sentrale betydning det har i Norgeshistorien som minne om religionsutøvelse hos de første jordbrukerne i yngre steinalder. Stedets strategiske beliggenhet er åpenbar. Graven indikerer

at det allerede i yngre steinalder lå et sentra for det religiøse og sosiale liv på Rødtangen ved innløpet av Drammensfjorden. Megalittgraven er en av i alt fire kjente steingraver fra yngre steinalder ved Rødtangen. Den nordligste ligger innenfor kulturmiljø 12a. Det fortelles også at det skal ha vært en steingrav til like i nærheten av denne (Østmo 1985:78). Den ble fjernet da huset på naboeiendommen skulle bygges. Det skal også ha stått en steingrav like ved det nå nedrevne Rødtangen Hotell. Funn av oldsaker og andre opplysninger om gravene kan tyde på at det opprinnelig har vært flere megalittgraver på Rødtangen. Potensialet for å funn fra denne perioden er derfor stor i dette området. Opplevelsen er knyttet til sammenhengen mellom landskap, kulturminne og fjorden.

Oppriss av funn fra utgravning i 1984. Illustrasjonen er hentet fra Viking 1984, s.76

Kulturmiljø 14: Fiskertangen

Verdi forhistorie: Middels

Haraldstangen CL 036-5-4

Gravrøys og jordbruk

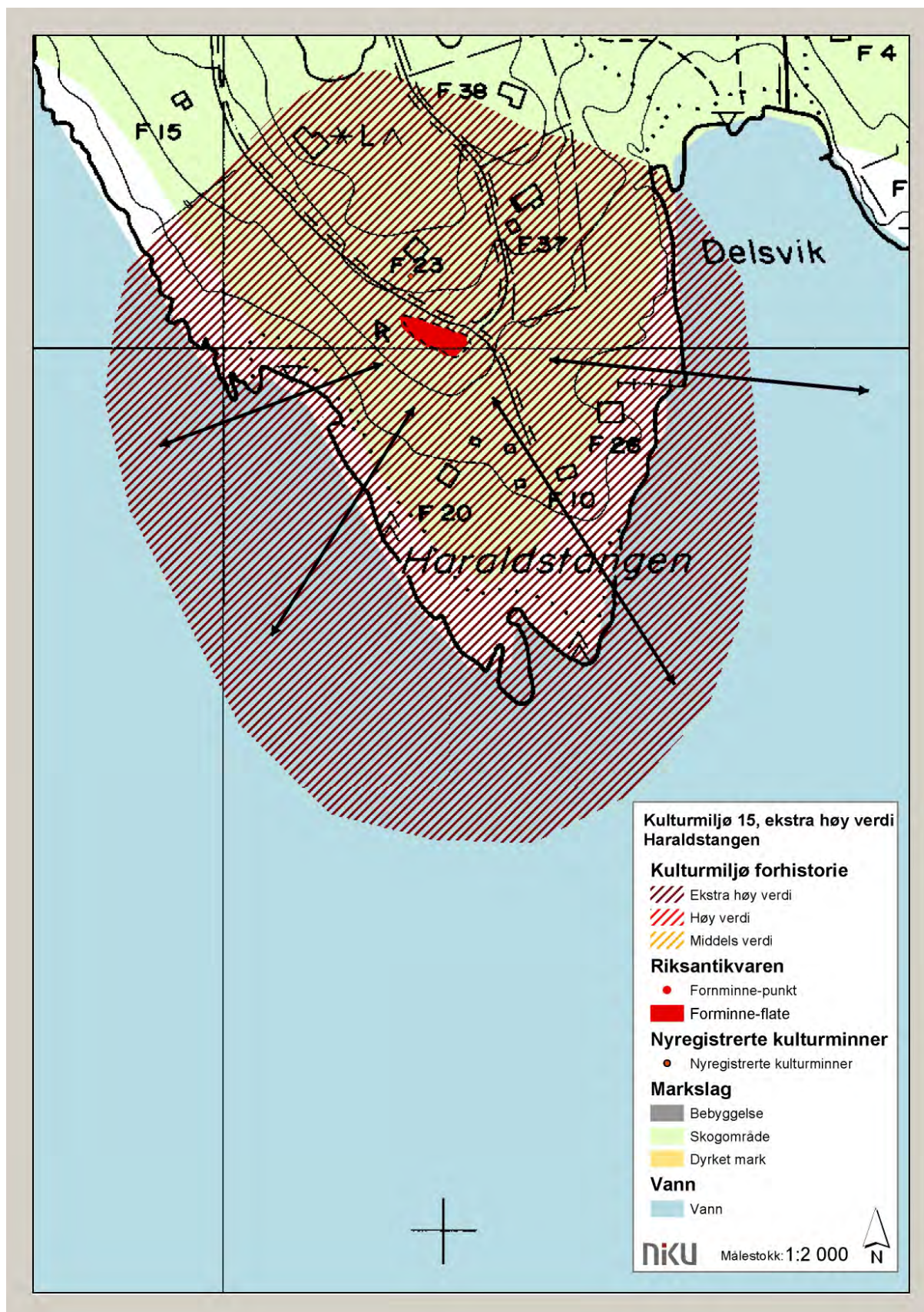
Verdi er knyttet til kunnskap om tidlig jordbrukshistorie og jernalderens gravminner i kystsonene. Opplevelsesverdi er knyttet til gravminnenes sentrale plassering i jordbruksmiljø langs kysten. Dagens skog langs kysten bryter sammenhengen mellom miljøet og fjorden.

Gravrøys på Fiskertangen. Foto: NIKU.

På Fiskertangen ligger en imponerende gravrøys, diameter 12 meter, høyde 1,2 meter, på en flate som heller slakt mot fjorden i syd. Rett øst for denne ligger en delvis fjernet gravrøys. Gravrøysene ligger 10-12 m.o.h. og indikerer at røysene kan være fra jernalderen. De fleste gravrøysene ligger i kyststripa på odder og nes uten dyrkbart land og jernalderens gravhauger på de beste jordbruksarealene inne på Hurumland. Det som gjør gravhaugene på Fiskertangen spesielle er at de både ligger nær fjorden og på slakt hellende terreng hvor det er potensial for funn av jordbruksboplasser.

Dyrkamarka til gården Skjøttelvik går ned mot Skjøttelvikbukta i syd. På Skjøttelvik skal det ha vært noen gravhauger, men vi kjenner ingen funn herfra (Munch 1963:80). Dette sydvendte høydedraget har potensiale for funn av boplasser og kan vurderes i sammenheng med kulturmiljøet på Fiskertangen.

Pilene viser fornminnenes forhold til omgivelsene

Kulturmiljø 15: Haraldstangen

Verdi forhistorie: Ekstra høy

Haraldstangen CL 036-5-4

Gravrøyser ved fjorden

Vitenskapelig verdi er knyttet til kunnskap om jernalderens og bronsealderens gravskikk (1800 f.Kr. – 500 e.Kr.) som var vanlig i regionen. Det er stort potensial for at det kan finnes flere kulturminner i dette området. Opplevelsesverdien er knyttet til den visuelle og fattbare sammenhengen mellom beliggenheten av gravminnene og ferdsel på fjorden med innseilingsleden.

Gravrøys på Haraldstangen Foto: Geir Dyrnes, Buskerud fylkeskommune

Haraldstagen stikker ut i fjorden i overgangen mellom Oslofjorden i øst-syd og Drammensfjorden i syd-nordvest. På det nord-syd gående høydedraget ligger det minst 10 gravrøys fra bronsealder/jernalder (1800 f.Kr – 500 e.Kr.), høyt og fritt med utsikt over fjorden. Gravfeltet ligger i en syd-vest helling ned mot fjorden i en gammel furuskog med spredt hyttebebyggelse. Lengst nord-vest og på det høyeste punktet i miljøet ligger et sirkelformet ”steingjerde” som kan være samtidig med gravfeltet. Miljøet avgrenses av et steingjerde/eiendomsskille mot nord-vest. Gravrøysene henvender seg og ligger eksponert mot fjorden og det er en klar sammenheng mellom beliggenhet av gravminnene og ferdsel på fjorden.

Det som er verdt å merke seg er at det her var de mest synlige gravrøysene som ble registrert ved førstegangsregistreringen i 1981. Da området ble registrert sammen med arkeolog Geir Dyrnæs fra Buskerud fylkeskommune i 2004 ble det funnet tre ganger så mange røys. Det er derfor sannsynlig at det kan ligge uregistrerte gravrøys på odder og nes i dette området, og dette må man være spesielt oppmerksom på ved planlegging i kystsonen i Hurum kommune.

Kulturmiljø 16: Værby, Tronstad, Ranvik og Ertsvika

Samlet verdi: Ekstra høy

Kulturmiljøet ligger i et variert landskap med ferdselsårer som det bindende element. I nord preges miljøet av gårdsstrukturer med åpent åkerlandskap og skogkledde vegger. Lenger sør er vegetasjonen tettere, og åpner seg igjen ved fjorden og Ertsvika. Kulturmiljøet har stor tidsdybde med de største konsentrasjonene av gravminner fra jernalderen på Ranvik og Tronstad, og det herregårdsliknende anlegget. Kulturmiljøet representerer bebyggelse fra flere sosiale lag med få inngrep i nyere tid.

Verdi forhistorie: Ekstra høy

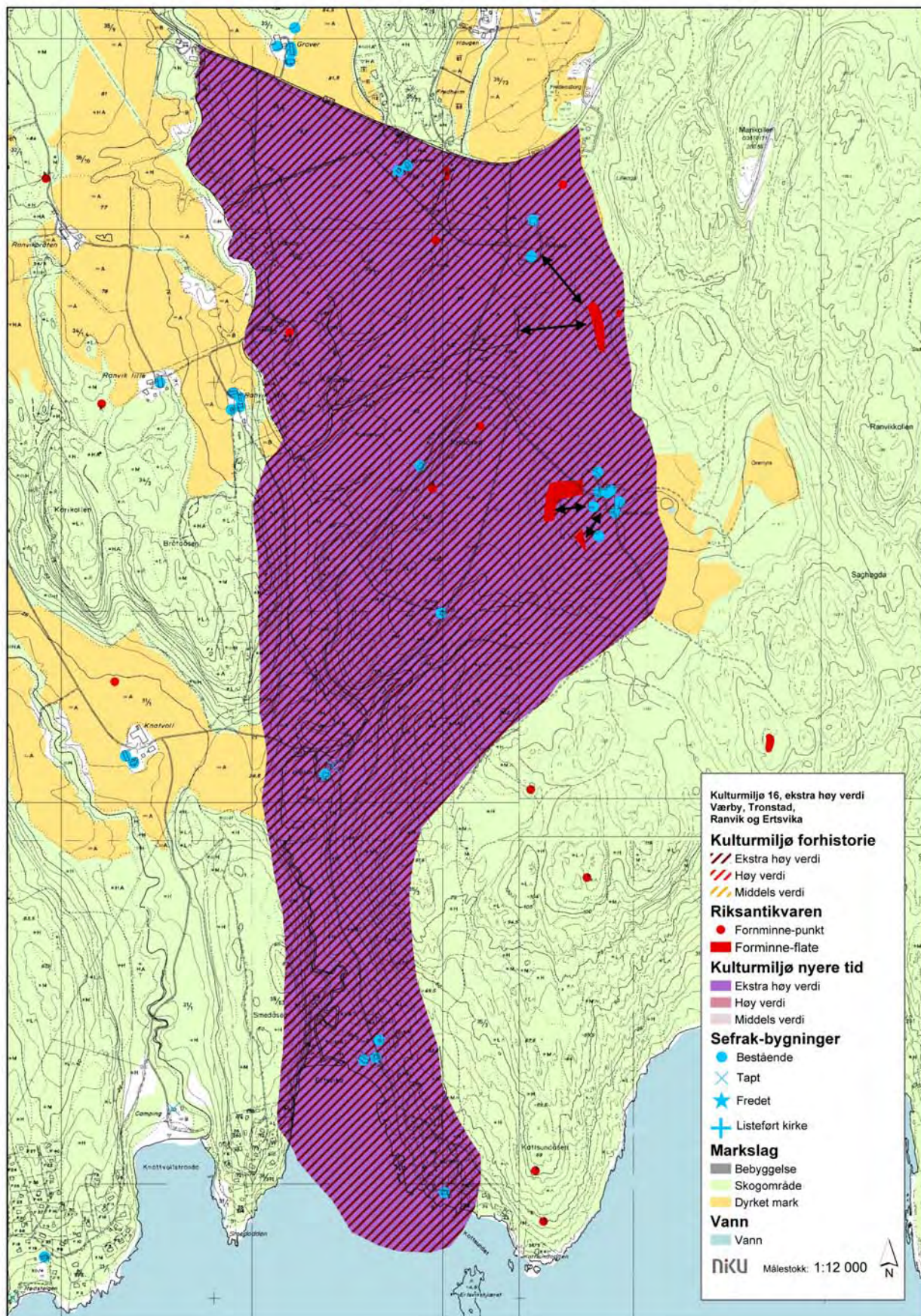
*Haraldsfjell CL 036-5-2,
Sagene CM 036-5-1*

Gravminner, gård og ferdsel. Det største gravfeltet på Hurum

På gårdene Ranvik og Tronstad ligger de største konsentrasjonene med gravminner fra jernalderen på Hurum. Det er en naturlig gammel ferdselsåre mellom de to gårdene med gravminner og ned mot Sandbukta syd for gården Ranvik. Kildeverdien er knyttet til gravskikk/sosialhistorie, ferdselshistorie og jernalderens og kanskje også bronsealderens gårdsstruktur. Det er en visuell og fattbar sammenheng mellom beliggenheten av gravminnene og de gamle ferdselsveiene, samt dagens gårdsbebyggelse. Lesbarheten i det (for)historiske landskapet er godt ivaretatt.

På gårdene Ranvik og Tronstad ligger den største konsentrasjonene med gravminner fra jernalderen på Hurum. Det er en naturlig gammel ferdselsåre mellom de to gårdene, og flere gravminner ligger i nær tilknytning til denne. Syd for gården Ranvik og ned mot Sandbukta går det flere stier og her ligger det flere gravrøyser og steinlegninger fra bronsealder/jernalder. Vest for gravfeltet på Tronstad ligger det bevart flere enkeltliggende gravhauger i det åpne åkerlandskapet som oppleves som en helhet. En av de få bronsealderstandene fra bronsealder fra Hurum er funnet på gården Værby lengst vest i miljøet. Potensialet for funn av boplasser fra jernalderen og kanskje også bronsealderen er stor i dette området.

På et høydedrag og på begge sider av gårdsveien til Ranvik store ligger det to gravfelt med til sammen 33 gravhauger fra jernalderen i et åpent skogslandskap. Diameteren på de fem største haugene varierer mellom 10 og 14 meter og høyden inntil 1,5 meter. Lengst syd ligger det en gravhaug hvor det i 1925 ble funnet et rikt funn fra vikingtid (C 23640 a-t). I graven ble det bl.a. funnet to ovale bronsespenner, ei øks av jern, en bronsering og to fragmenter av kroknøkkel av jern. Det er en nær sammenheng mellom beliggenheten av gravfeltene, dagens gårdsbebyggelse og gamle ferdselsårer.

Pilene viser fornminnenes forhold til omgivelsene

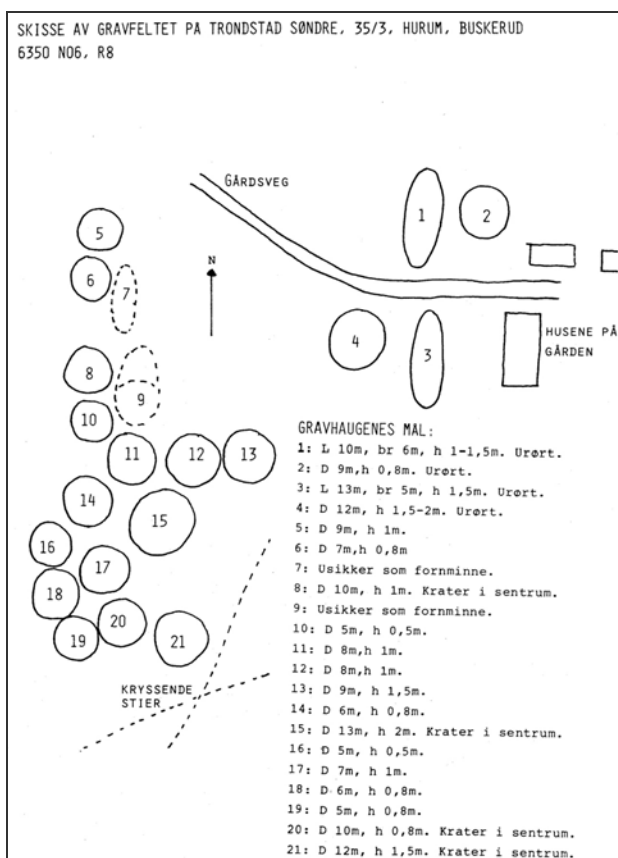
En av de godt bevarte gravhaugene på Ranvik. Foto: NIKU.

På et nord-syd gående høydedrag sydøst for Tronstad gård ligger det to gravfelt avgrenset av berg mot øst. Gravfeltene består av 16 gravhauger som er tilrettelagt ved stimarkering og skilting. Den største gravhaugen har en diameter på 15 meter og høyden er inntil 2 meter. I en meget velutstyrt kvinnegrav fra vikingtid/900-tallet er det bl.a. funnet to ovale bronsespenner, en bronsering, en klebersteingryte, en jernøks, et munnbitt, en rangle av jern og en nøkkel (Munch 1963:81-82). I en annen grav fra begynnelsen av 1000-tallet er det funnet en spydspiss av jern, en sledekrok og restene av en vektskål av bronse. I en tredje gravhaug ble det funnet en del av en bronsespenne, trolig fra 900-tallet.

Det vanlige settet av kvinnesmykker som vi finner i gravene består av to skålformede, ovale bronse-spenner og en mindre, trefliket bronsepenne. Disse smykker hadde sin faste plass på drakten. Den treflikete spennen er funnet i en grav på Bjørnstad, mens de to andre spennene stammer fra Tronstad.

Bronsesmykker funnet i kulturmiljøet. Illustrasjonen er hentet fra Hurums historie bind 1

Skisse av gravfelt fra kulturmiljøet. Illustrasjonen er hentet fra registreringer av fornminner for økonomisk kartverk.

Verdi nyere tid: Ekstra høy

SEFRAK registreringskrets-nr: 106

Herregårdslandskap – fra fornminner til miljøer for både store og små kår

Området har stor tidsdybde der sporene etter herregårdsanlegget blander seg med de forhistoriske minnene, mens bebyggelsen i hovedsak er fra 1800-tallet da eiendommene var gått over til mer vanlig jordbruk med forholdsvis store gårdsbruk og små plasser. Landskapet er meget vekslende, men er bundet sammen av eldgamle ferdselsårer. Bebyggelsen er i stor grad meget representativ for forskjellige bygningstyper og sosiale lag, og mange hus er bevart i mer opprinnelig tilstand enn vanlig i Hurum. Inngrepene fra ny virksomhet og sommerhusbebyggelse er meget begrenset.

Tronstad har vært adelig setegård for både Huitfeldtene og andre familier. Den nåværende hovedbygningen var opprinnelig en sveitserstilsbygning fra 1888, trolig reist på herregårdshusets murer, og er meget ombygget i 1972. Herregårdspreget er fremdeles meget merkbart i de store dimensjonene og de parkmessige omgivelsene med ærverdige trær. Foto: NIKU.

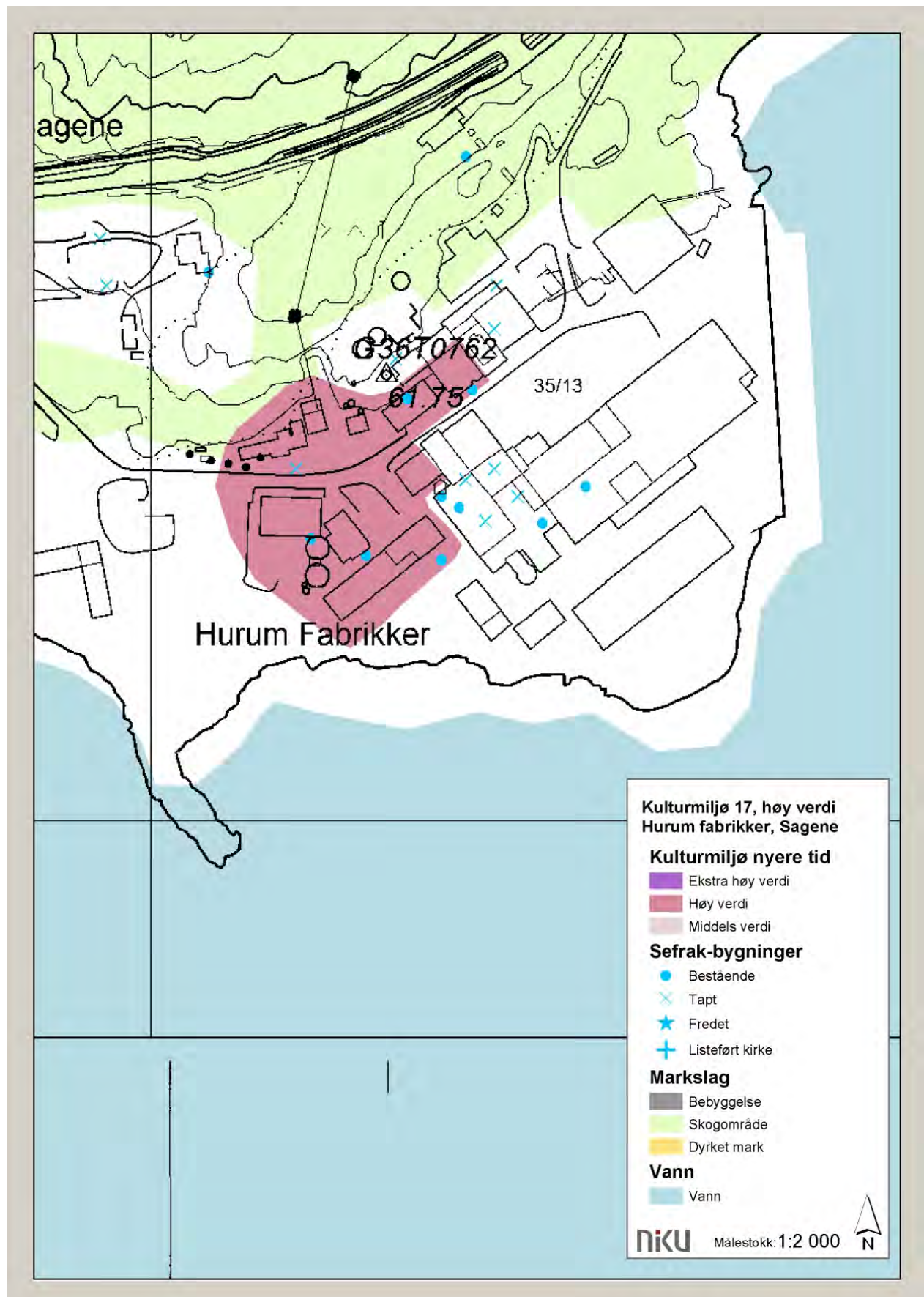
Området omfatter tunene på Tronstad og Ranvik store og tilliggende arealer med tidligere husmannsplasser fra Tronstad i nord til Ertsvika ved fjorden i syd. Det er stor landskapsmessig variasjon med blanding av åker og kupert skoglandskap. Landskapsrommene med åkre og bebyggelse bindes sammen av eldgamle ferdselsårer som alltid har knyttet dem til den eldste hovedveien ute på fjorden.

Tronstad har trolig Hurums største og mest monumentale sveitserstilslåve, angivelig fra 1905. Den litt eldre hovedbygningen er også meget stor, men sterkt ombygget i nyere tid. Ranvik store har bevart hele åtte bygninger i tunet, alle fra slutten av 1800-tallet, og representerer en

sjeldent komplett samling av bygninger fra denne tiden. Til gården hører også en utløe som trolig er den eneste bevarte i kommunen. Syd for denne, og i et annet landskapsrom, ligger plassen Kjos som med et forholdsvis godt bevart våningshus fra 1800-tallet forteller om andre sosiale kår enn på hovedbrukene. På plassene Bråten og Ertsvika lengre syd er våningshusene en del ombygget, mens den siste har et sjeldent godt bevart lite uthus. På plassen Solstrand står et meget gammelt bolighus, nå fritidsbolig. Både her og inne i Ertsvika der det står et sagbruk fra 1932, skal det ha blitt bygget seilskuter i tidligere tider.

Ertsvika er den naturlige havnen for storgården Tronstad. Stranden har vært godt egnet for skipsbygging og sjøsetting i tidligere tider. Foto: NIKU.

Kulturmiljø 17: Hurum fabrikker, Sagene

Verdi nyere tid: Høy

SEFRAK registreringskrets-nr: 201

Restene av industriarkitekturs storhetstid

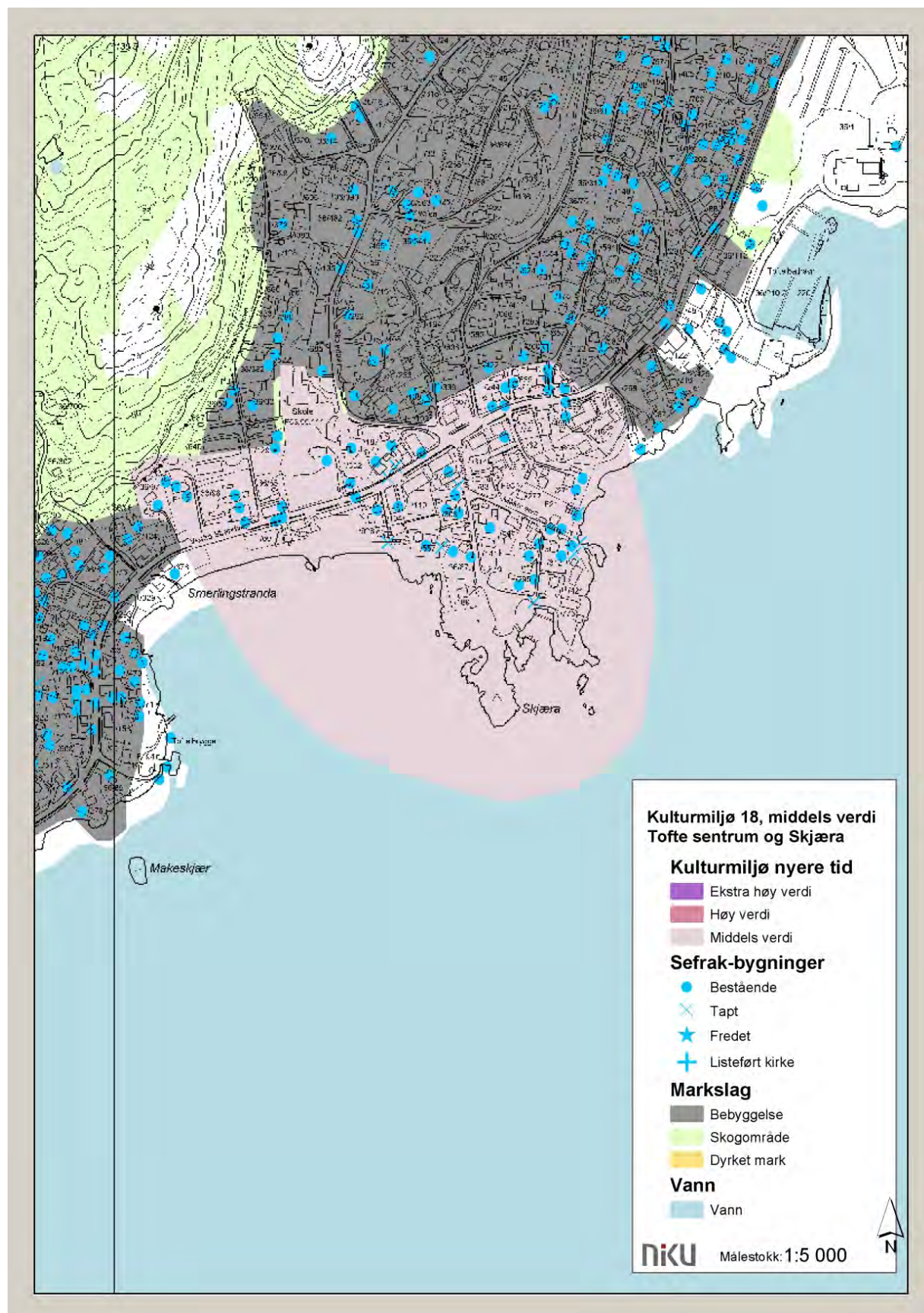
Miljøet omfatter de siste restene av den store industribebyggelsen som ble reist på Sagene og Tofte ved begynnelsen av 1900-tallet. De utgjør et forholdsvis samlet miljø inne mellom den nyere fabrikkbebyggelsen på Sagene. Bygningene er nå delvis ombygget og desimert, men forteller fremdeles om den arkitektoniske viljen til å kombinere funksjonalitet med dekorativt uttrykk og solid håndverk som preget den første industrireisningen mellom 1850 og 1930. Slik sett er de både arkitektonisk verdi og representativitet. Med teglstein som både konstruksjons- og overflatemateriale, fremstår de i stor grad som autentiske i uttrykket til tross for ombygginger.

Området omfatter en liten del av det gamle industriområdet og inkluderer det som er igjen av den gamle industribebyggelsen.

Bygningene innfor kulturminneområdet består av industriarkitektur oppført i rød teglstein, de fleste fra oppstarten av cellulosefabrikken i 1907 mens noen er yngre. Bygningene er meget tidstypiske. De eldste fra 1907 er oppført i historismens rike detaljering inspirert av stilarter fra middelalderen. De fleste bygningene er preget av ombygginger for skiftende bruk og produksjonsmetoder gjennom tidene. Store deler av det opprinnelige anlegget er revet og erstattet av nyere platekledde haller og utendørs produksjonsmaskineri. De gjenværende rester er desto mer verdifulle og har ikke lenger sin make ved andre industrianlegg i Hurum.

Den gamle industribebyggelsen skiller seg tydelig ut mot de nyere bygningene i lys betong eller platekledninger. I midten er huggeriet fra 1907 og til høyre en lagerbygning fra 1938. Foto: NIKU.

Kulturmiljø 18: Tofte sentrum og Skjæra

Verdi nyere tid: **Middels**

SEFRAK registreringskrets-nr:202

Tradisjonelt sentrum med tidsdybde og stor variasjon i bygningsmassen

Området åpner seg ut mot det storslagne, åpne fjordlandskapet og består av en åpen og meget variert bebyggelse med hensyn til former, funksjoner, ombygginger og bevaringsgrader. Her er både sentrumsbebyggelse, skole og doktorgård, og et boligmiljø ut mot fjorden. Miljøet rommer noen verdifulle enkeltobjekter, men utmerker seg mer med variasjon og endringer enn mengden av slike verdifulle innslag. Her finnes altså arkitektoniske verdier, men i større bygninger som er representative for mer vanlig byggeskikk fra nyere tid.

Folkets hus, Vestre Strandvei 2 er oppført som forsamlingshus og kino i 1930. Fasaden har dekorasjonselementer fra art deco-stilen som er sjelden i Norge. Foto: NIKU.

Området består av den tradisjonelle, åpne sentrumsbebyggelsen og strekker seg fra den tidligere doktorboligen i vest til Tofte menighetshus i øst. Avgrensningen er gjort ut i fra sammenheng i eldre bebyggelse kombinert med topografien slik at området utgjør et tilnærmet landskapsrom. Det omfatter i hovedsak bebyggelsen langs nordsiden av Vestre og Østre Strandvei fra Smerlingstranda i vest til bakketoppen i Østre Strandvei ved menighetshuset i øst. Mot syd avgrenses området av fjorden slik at hele boligområdet Skjæra inkluderes.

Etter at bygninger jevnlig er blitt tilføyd og noen er revet, har området ikke en enhetlig karakter, verken i stil, materialer eller dimensjoner. Fellesnevneren er den åpne karakteren hvor bare de færreste bygningene, selv blant forretningsgårdene er sammenbygget til tette fasaderekker. Det åpne preget som gir alle rik tilgang til den storslagne fjordutsikten og adgang til fjorden, preger også boligbebyggelsen i Skjæra.

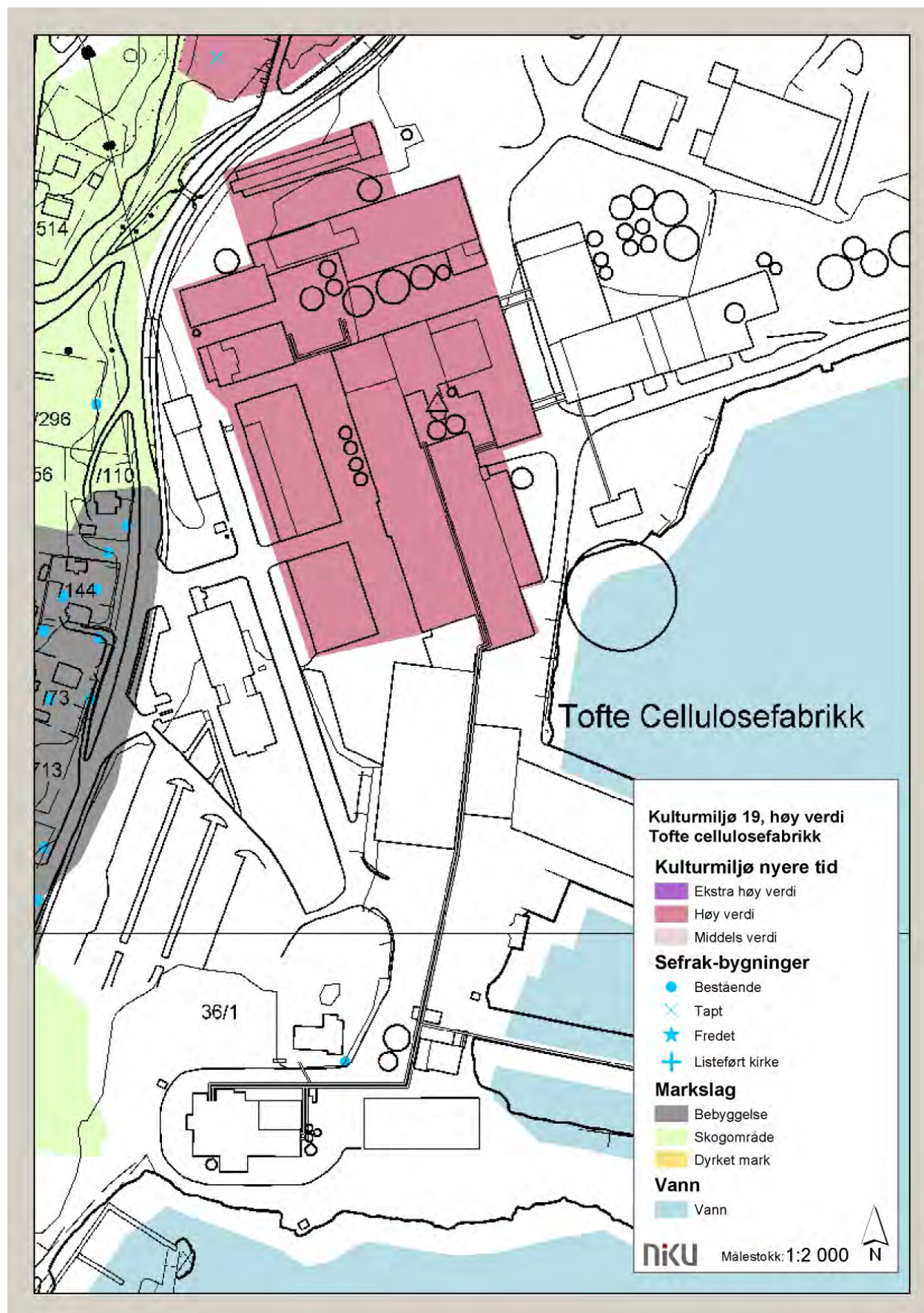

Central gjestgiveri, Vestre Strandvei 1, fra 1928 er en av bygningene med markant arkitektonisk karakter. Den er typisk for nybarokken med sitt høye, knekkete tak (mansardtak) og halvsirkelformete gavlbekroninger. Foto: NIKU.

Noen enkeltbygninger skiller seg ut som mer verdifull arkitektur til tross for enkelte endringer: Folkets hus (Vestre Strandvei 2) som i nasjonal sammenheng er et sjeldent eksempel på art deco arkitektur fra 1930, Central gjestgiveri (Vestre Strandvei 1) fra 1928 som er oppført i markant nybarokk, Meierigården (Vestre Strandvei 5) som er en forholdsvis monumental barokkklassisistisk bygning fra ca. 1930, Doktorgården (Vestre Strandvei 22) som har stor monumentalitet med enkel blokkvirkning under høyt valmtak, Tofte skoles tidligere og nåværende bygninger som spenner fra sveitserstil over historisme til modernisme, og det forholdsvis enkle, men sjeldent godt bevarte bolighuset Løvstad (Måkeveien 5) i sveitserstil fra ca. 1906 med tilhørende uthus.

Bolighus i sveitserstil i gamle haver er til tross for mange ombygginger fremdeles et hovedinntrykk i Skjæra. I bakgrunnen skimtes Tofte sentrum med boligbebyggelse bakenfor og med gjestgiveriet til høyre. Foto: NIKU.

Kulturmiljø 19: Tofte cellulosefabrikk/ Sødra Cell

Verdi nyere tid: Høy

SEFRAK registreringskrets-nr: 202

Industribebyggelse av meget høy arkitektonisk kvalitet fra etterkrigstiden

Miljøet omfatter forholdsvis ny industriarkitektur av høy arkitektonisk kvalitet. Denne nyttearkitekturens viktigste virkemidler er god proporsjonering og rød tegl murt i håndverksmessig høy kvalitet. Bygningene fremstår i spennende samspill med de mer ingeniørpregete konstruksjoner og maskiner som ikke er innkledd bak teglsteinsarkitekturens vegger og tak.

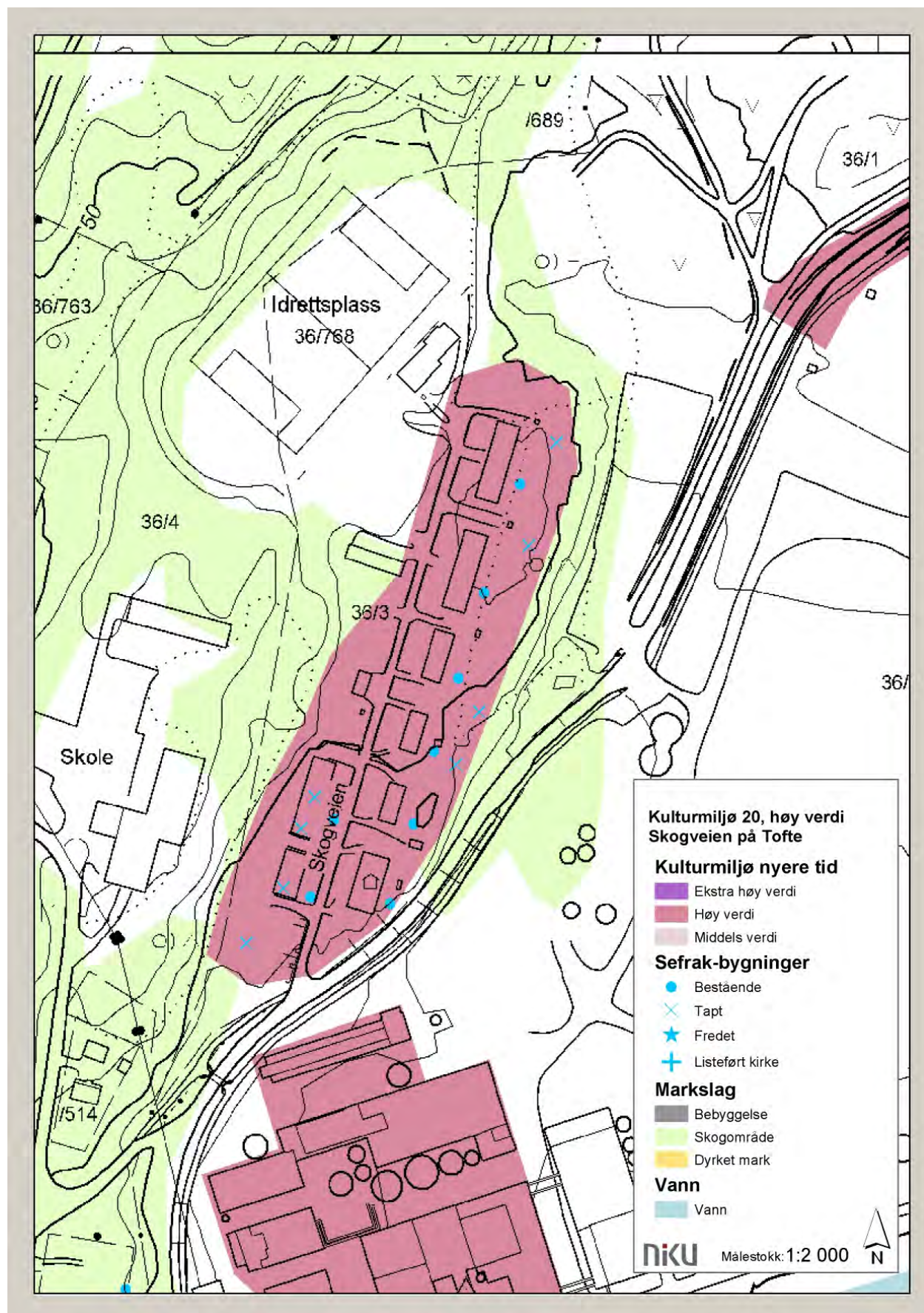
Bygningene som består av en konsentrert gruppe hovedsakelig oppført av betongkonstruksjoner med teglforblendinger, er nå ikke nærmere registrert med hensyn til funksjoner, alder og opphavspersoner. Det er imidlertid åpenbart at det her dreier seg om store arkitektoniske og estetiske kvaliteter, trolig av noe varierende alder fra 1960- og 1970-årene. Anlegget bør vurderes for bevaring og gjenbruk ved endring av produksjonsprosesser og utskifting av maskiner og annet utstyr. Det bør også danne utgangspunkt for materialbruk og utforming ved tilpasning av eventuelle nye bygningselementer innenfor den eksisterende bygningsmassen. Eventuelt vern av maskineri og annet produksjonsutstyr, innendørs eller utendørs, vil innebære så kompliserte problemstillinger at det foreløpig ikke er vurdert.

De to bygningene lengst nord på Tofte cellulosefabrikk sett fra Østre Strandvei. Foto: NIKU.

Tofte cellulosefabrikk sett inn gjennom hovedporten. Fondveggen innerst er dekorert med et tulipan-motiv. Foto: NIKU.

Kulturmiljø 20: Skogveien på Tofte

Verdi nyere tid: **Høy**

SEFRAK registreringskrets-nr: 202

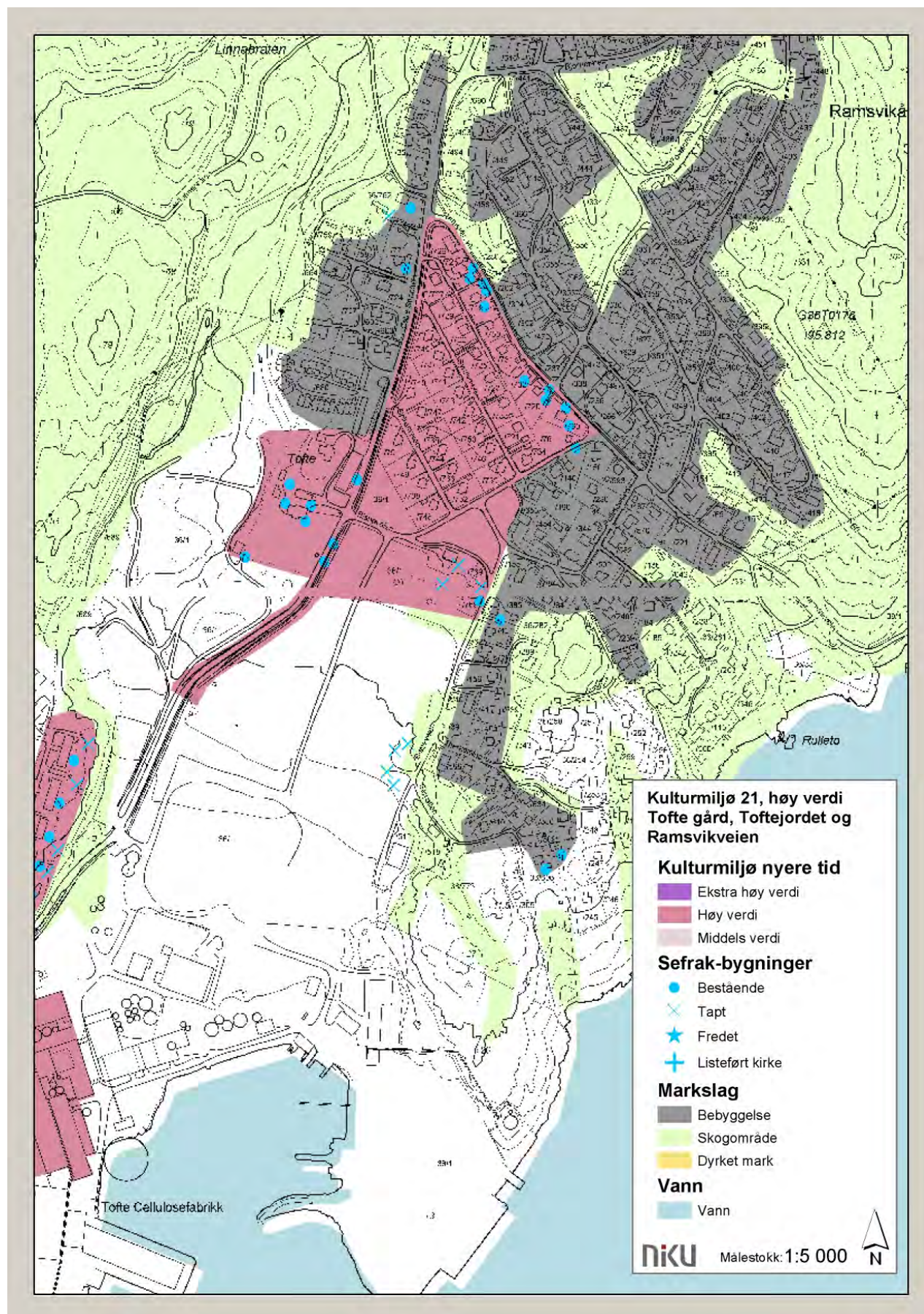
Arbeiderboliger i hagebyplan

Miljøet bærer sterkt preg av å være et planlagt boligmiljø. Materialbruken gir et tilsynelatende enhetlig preg, men området er tydeligvis bygget ut over noe tid og rommer således også et viktig skifte i sosial boligbygging fra kaserne til hageby. Områdets verneverdi består av sammenheng og miljø, arkitektonisk kvalitet og autenticitet.

Området ligger like nord for Tofte cellulosefabrikk og har vært bygget ut i løpet av en forholdsvis kort periode ca. 1905–1920 som resultat av en forholdsvis enhetlig planlegging. Skogveien 1 er tydeligvis eldst og er mer preget av 1800-tallets mer kaserneaktige boligidealer enn de øvrige der det tidlige 1900-tallets hagebyidealer er fremtredende. For begge er det imidlertid tydelig at man har etterstrebet å bygge kvalitetsboliger i pakt med sin tids idealer for bedring av arbeiderklassens boligforhold. Bruken av tegl og murpuss er uvanlig i Hurums boligbebyggelse og understreker disse husenes nære kontakt med europeiske og urbane forbilder.

Gatemiljø og arbeiderboliger. Til høyre er Skogveien 1 som er den eldste bygningen og er utformet som leiegårdskaserne, mens de øvrige er i pakt med tidens nyere hagebyidealer. Foto: NIKU.

Kulturmiljø 21: Tofte gård, Toftejordet og Ramsvikveien

Verdi nyere tid: **Høy**

SEFRAK registreringskrets-nr: 203

Boliger for mange sosiale lag fra mange perioder

Området rommer boligbebyggelse for forskjellig lag og er meget representativt for hvordan både sjefer, funksjonærer og arbeidere har bodd gjennom tidene. Den eldste bebyggelsen spenner fra bestyrerens store husholdning i fornemme hus på Tofte gård, til de eldste fabrikkarbeiderboligene langs Ramsvikveien og funksjonærboligene langs Bispeveien. Dessuten rommer området de store og enhetlige utbyggingene langs Trons vei, Syrinveien og Spireaveien. Store haver til både pryd og nytte er felles for alle eiendommene i området og forteller også om tidligere tiders matproduksjon og sjølberging.

Syrinveien med arbeiderboliger fra 1950-årene. Individuell ombygging og modernisering har allerede gjort store forandringer i det enhetlig planlagte området, men den opprinnelige strukturen er likevel fortsatt tydelig. Foto: NIKU.

Tofte gård forteller også om jordbruket som næringsvei i tiden før industrireisningen. Driftsbygningen minner også om jordbrukets fortsatte betydning for produksjon av mat også for den nye industribefolkningen inntil all innmarka var oppspist av industri og boligbebyggelse.

Tunet på Tofte gård markerer områdets gamle bosettingssentrum fra lenge før gården ga plass til storindustrien på Tofte. Siden cellulosefabrikken ble anlagt ved begynnelsen av 1900-tallet har gården tjent som bestyrerbolig med herskkelig bebyggelse. Hovedbygningens proporsjoner bærer preg av at den tidligere kan ha fremstått i sveitserstil og senere er blitt ombygget til nyklassisisme i 1920-årene. Eiendommen har også et stort stabbur ombygget til garasje og en meget stor og representativ låve i sveitserstil.

Et godt bevart uthus/bryggerhus fra begynnelsen av 1900-tallet tilhørende Ramsvikveien 6. Uthuset/bryggerhuset er typisk for området med større bolighus i store hager. Foto: Turid Kolstadløkken, Buskerud fylkeskommune

Jordet mot øst og nordøst er i flere omganger blitt lagt ut til boligbebyggelse for forskjellige grupper ansatte ved fabrikkene. Deler av bebyggelsen langs Bispeveien ble oppført ved begynnelsen av 1900-tallet for å huse høyere funksjonærer. Det gjaldt også det nedrevne Ekelund som nå er lagt ut til offentlig park. Fra fabrikkens første tid er også noen hus langs Ramsvikveien der eiendommene fikk både bryggerhus og store hager for matproduksjon.

Utbygging med små trehus for industriarbeidere fortsatte her og i den parallelle Trons vei i 1920- og 30-åra. Syrinveien og Spireaveien ble bygget ut med like hus for industriarbeidere i 1950-åra. Den markante oppradingen av bygningene i samme diagonale plassering på tomten er resultat av tilpasning til sollysforholdene og meget typisk for tiden.

Kulturmiljø 22: Røed østre og vestre

Verdi nyere tid: Høy

SEFRAK registreringskrets-nr: 204

Jordbruksmiljø og vingård

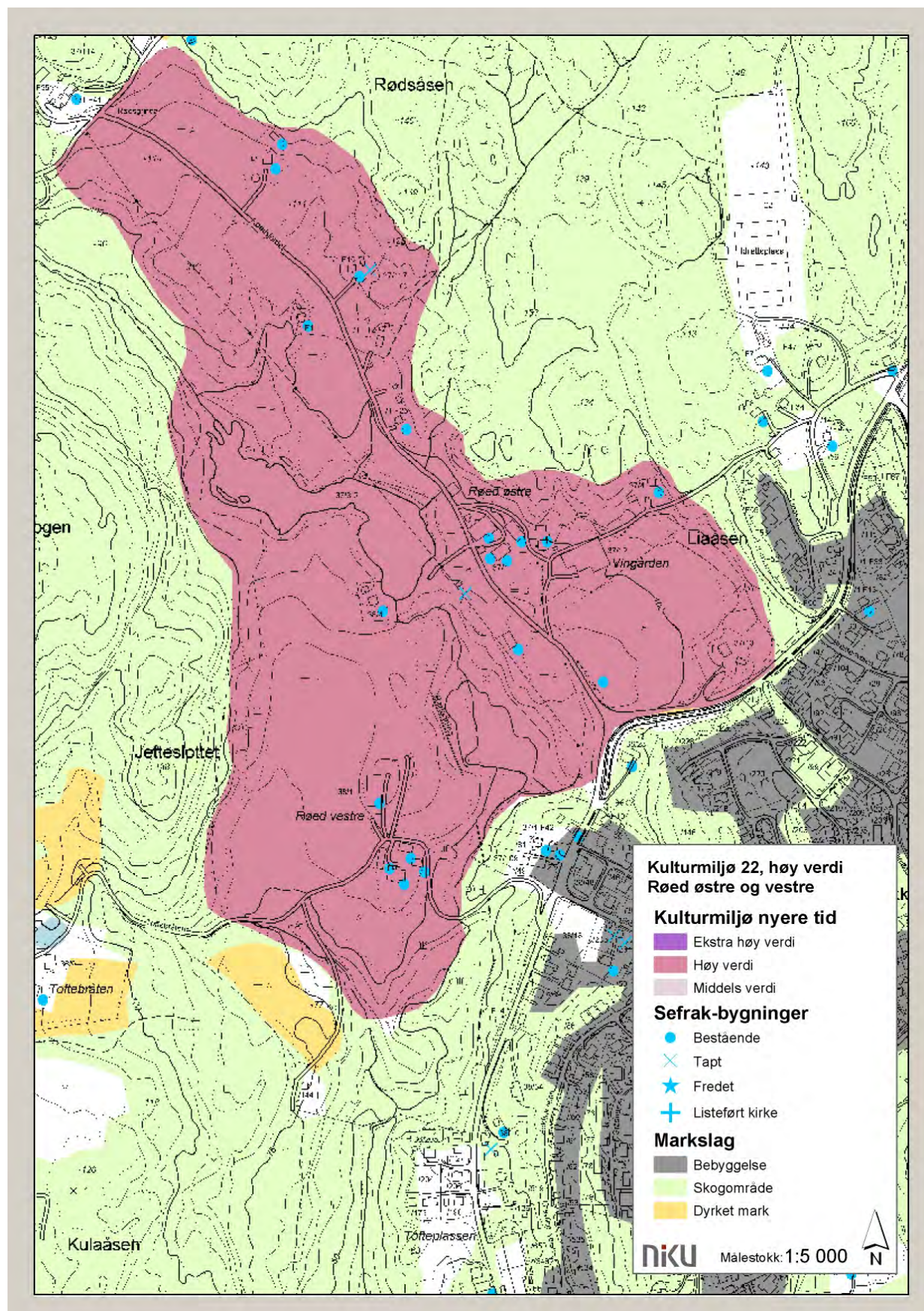
De to Røedgårdene har begge representativ gårdsbebyggelse fra 1800-tallet. På den ene er antikvarisk velpleide bygninger tydelig innsalg, mens den andre i tillegg til en stor og variert bygningsmasse også har bevart bygningen til en av etterkrigstidens store produsenter av fruktvin. Området preges dessuten av nærhet til industriområdet på Tofte med spor av kraftproduksjon langs elven og boligbebyggelse i randsonen.

I nordre del av området danner Østre Røeds åker et stort landskapsrom der tidligere husmannplasser ligger tidstypisk plassert på marginalt jordbruksland i skogkanten. Foto: NIKU.

Røedgårdene ligger i landskapsrommet nord for Tofte og vest for Filtvet. Røed vestre har utsikt til Oslofjorden i syd, men området har tydelig preg av innland. Tunene er omgitt av åpen innmark omkranset av kupert skog, i sydøst dessuten av deler av tettbebyggelsen på Tofte. Området har mange spor etter tidligere virksomhet for regulering av vann som kraftkilde til sagbruk og elektrisitetsproduksjon.

Begge gårdstunene har representativ gårdsbebyggelse, hovedsakelig fra 1800-tallet og preget av sveitserstil, og er på hver sin måte typiske representanter for store og mellomstore gårder i

regionen. Drengestua fra rundt 1800 på Rød vestre er nylig istandsatt med forholdsvis liten grad av synlige, eldre kledninger og detaljer. Hovedbygningen i sveitserstil fra 1882 har derimot meget høy autentisitet og ble tildelt Fortidsminneforeningens bevaringspris for Buskerud i 2001.

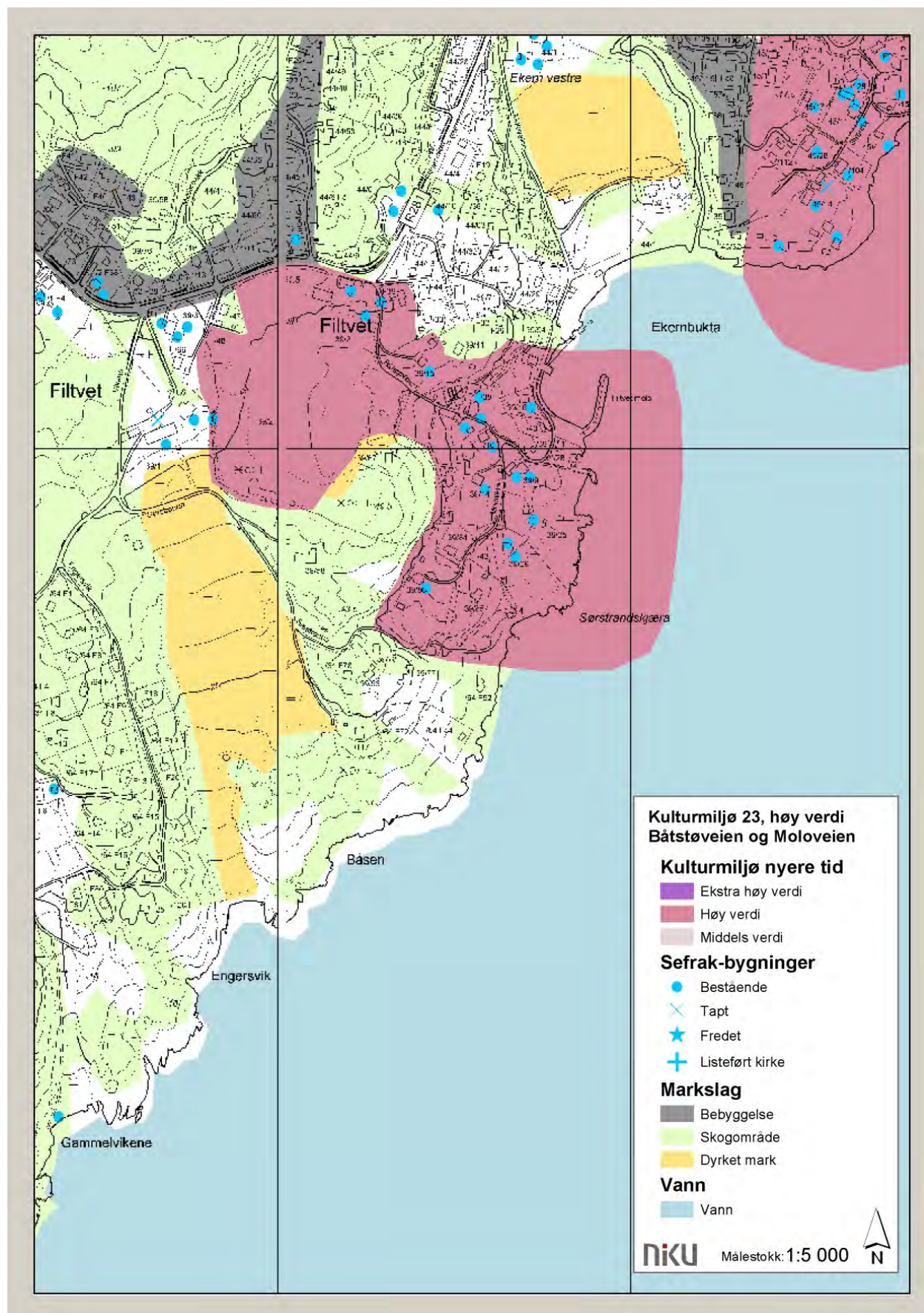
Blant den store bygningsmassen på Rød østre er også en forholdsvis sjelden smie og en meget velformet låve i sveitserstil fra 1900. Rett utenfor tunet ruver dessuten den store betongbygningen der man tidligere produserte blant annet den i sin tid meget berømte musserende fruktvinen Golden Power.

Rød vestre med den hvite hovedbygningen, den gule drengestua og låven som i 1971 ble gjenoppbygget etter brann på den gamle, mektige grunnmuren fra 1800-tallet. Foto: NIKU.

Rød østre med vingårdens industribygning og den gamle vinkjelleren til venstre. Foto: NIKU.

Kulturmiljø 23: Båtstøveien og Moloveien

Verdi nyere tid: **Høy**

SEFRAK registreringskrets-nr: 205

Fra gård til fjord og sveitserstilsidyll

Miljøet favner både tradisjonell innlandskultur med gårdstunet på Bjerklund Filtvet der det også har vært drevet rederi, kystkultur med villalignende bebyggelse for både ferie og fast bosetning, tomt for et større båtbyggeri og et gartneri til nedfalls. Alt bundet sammen av den gamle veien mellom innlandet og båtstøa ved fjorden. Til tross for denne sammensatte bakgrunnen fremtrer miljøet som sammenhengende, og det består av representativ byggeskikk av forholdsvis høy arkitektonisk kvalitet.

Bjerklund Filtvet fremstår som gårdsbruk. Her bodde en av Filtvets skipsredere, C.A. Jørgensen rundt 1900. Foto: NIKU.

Området strekker seg fra tunet på Bjerklund Filtvet langs Båtstøveien og Moloveien til Ekeli, Moloveien 40. Båtstøveien er utvilsomt en meget gammel veiforbindelse til en tidligere landingsplass ved sjøen. Veien har nå nesten ingen biltrafikk og fremstår som meget fredelig og alderdommelig og har i øvre del ved Bjerklund også et gammelt steingjerde langs vestsiden.

I skråningen ned mot sjøen, i Båtstøveien 11, ligger den arkitektonisk markante villaen Briskely i representativ nybarokk, oppført i granitt i 1928. I Båtstøveien 15 står et terrassert gartneri til nedfalls mens hovedbygningen i sveitserstil nylig er istandsatt og i stor grad tilbakeført til opprinnelig utforming. De fleste husene i resten av området er også preget av sveitserstil. På eiendommen Fagernes, Moloveien 17, var et større båtbyggeri på 1900-tallet. Moloen ble anlagt i slutten av 1930-årene.

Moloen ble bygget i slutten av 1930-årene. Sveitserstilsvillaen midt i bildet tilhører eiendommen Båtstø II der det tidligere har vært gartneri. Huset er nylig restaurert, nesten tilbake til sitt opprinnelige utseende. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune 2000.

Detalj fra sveitserstilmiljøet på Elverhøi, Moloveien 13. Foto: NIKU.

Kulturmiljø 24: Filtvet

Verdi nyere tid: Høy

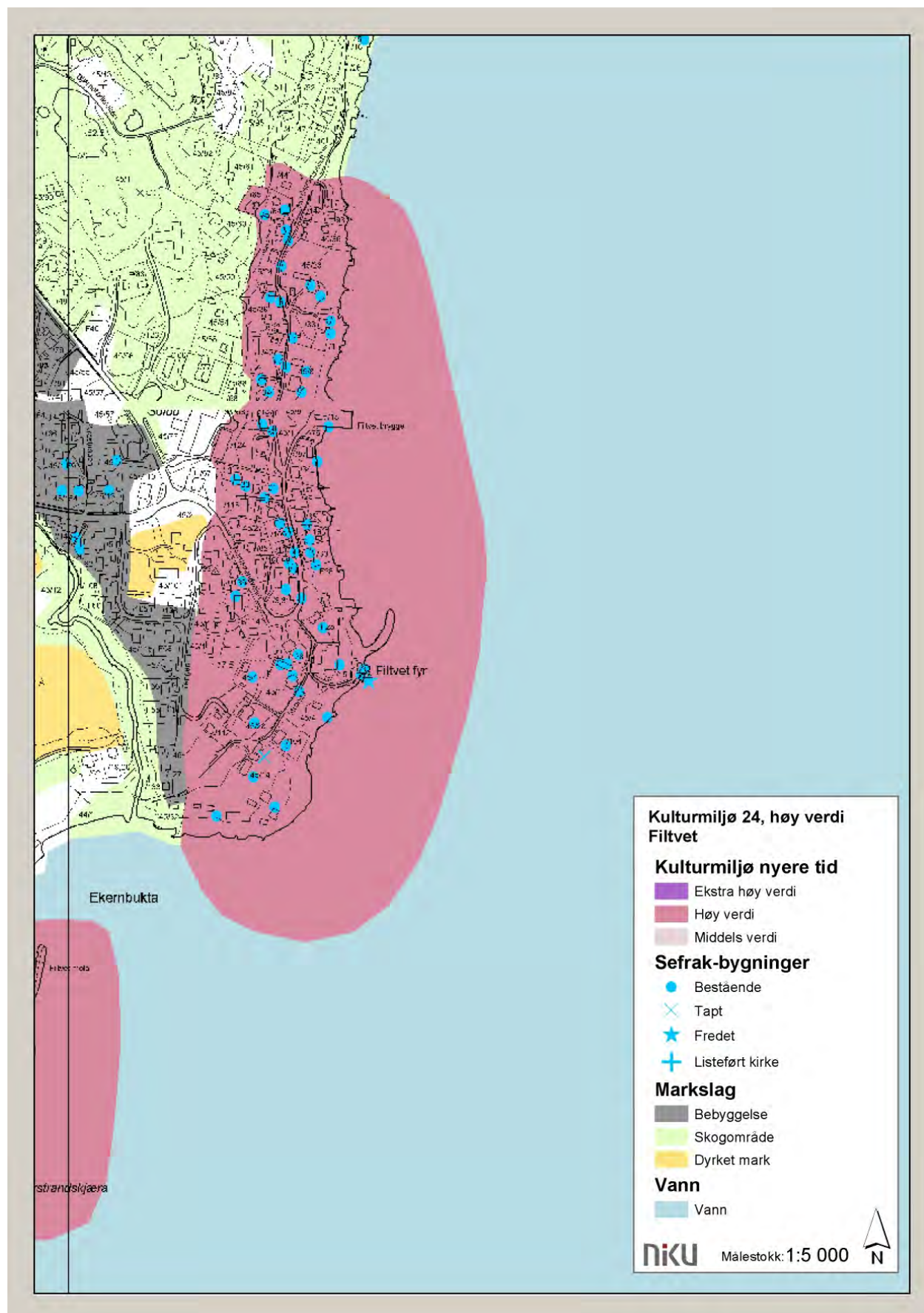
SEFRAK registreringskrets-nr: 205

Fra strandsted til feriested og tettsted

Området fremstår som et harmonisk og forholdsvis enhetlig boligmiljø med velstelte hager. Bebyggelsen er imidlertid meget variert i både utforming og historie, og enkelte hus rommer angivelig kjerner av betydelig alder. Filtvet ligger strategisk til ved fjorden, og har vært tollsted og hjemsted for skipsfart, både utenriks og innenriks. Her var også et kommunikasjonssentrum i dampskipenes tid med mange faste anløp. Forholdet til fjorden er landskapsmessig både sterkt og nært, og forklarer områdets tidlige popularitet som feriested. Sentrale og identitetskapende elementer er både fyret og hotellet som ligger midt i området. For øvrig preges stedet mest av representativ byggeskikk fra forskjellige perioder.

På Filtvet ligger gamle bolighus ispedd nyere sommervillaer fra ca 1900. De fleste har gamle frukthager og ligger i det naturlige amfiet vendt ut mot Drøbaksundet. Her er nordre del av kulturmiljøet sett mot nord i retning Drøbak. Foto: NIKU.

Området strekker seg både nordover og sydoover fra Filtvet brygge og fremstår i dag som forholdsvis tettbygget med åpen boligbebyggelse. Det rommer også det fredete Filtvet fyr anlagt rundt 1840 og et større, nedlagt butikkanlegg.

Bebyggelsen er meget variert, den eldste bestående av mindre bolighus, hvorav de eldste kan ha deler fra 1700-tallet. Fra tiden rundt og etter 1900 stammer en del sommervillaer i sveitserstil. Syd i området ligger også noen eldre hus der det også er spor etter tidligere tiders småskalajordbruk. Her driver nå Trefoldighet menighet i Oslo en feriekoloni som angivelig skal være landets eldste.

Parti syd for Filtvet brygge. Sveitserstilen ble populær på Filtvet som ellers i Hurum, både til ombygging av eldre hus og til nye sommervillaer i årene rundt 1900. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune 1995.

Det fredete Filtvet fyr fra 1877. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune 1995.

Kulturmiljø 25: Storsand sentrum

Verdi nyere tid: **Middels**

SEFRAK registreringskrets-nr: 301

Boliger, sommerhus og feriehjem

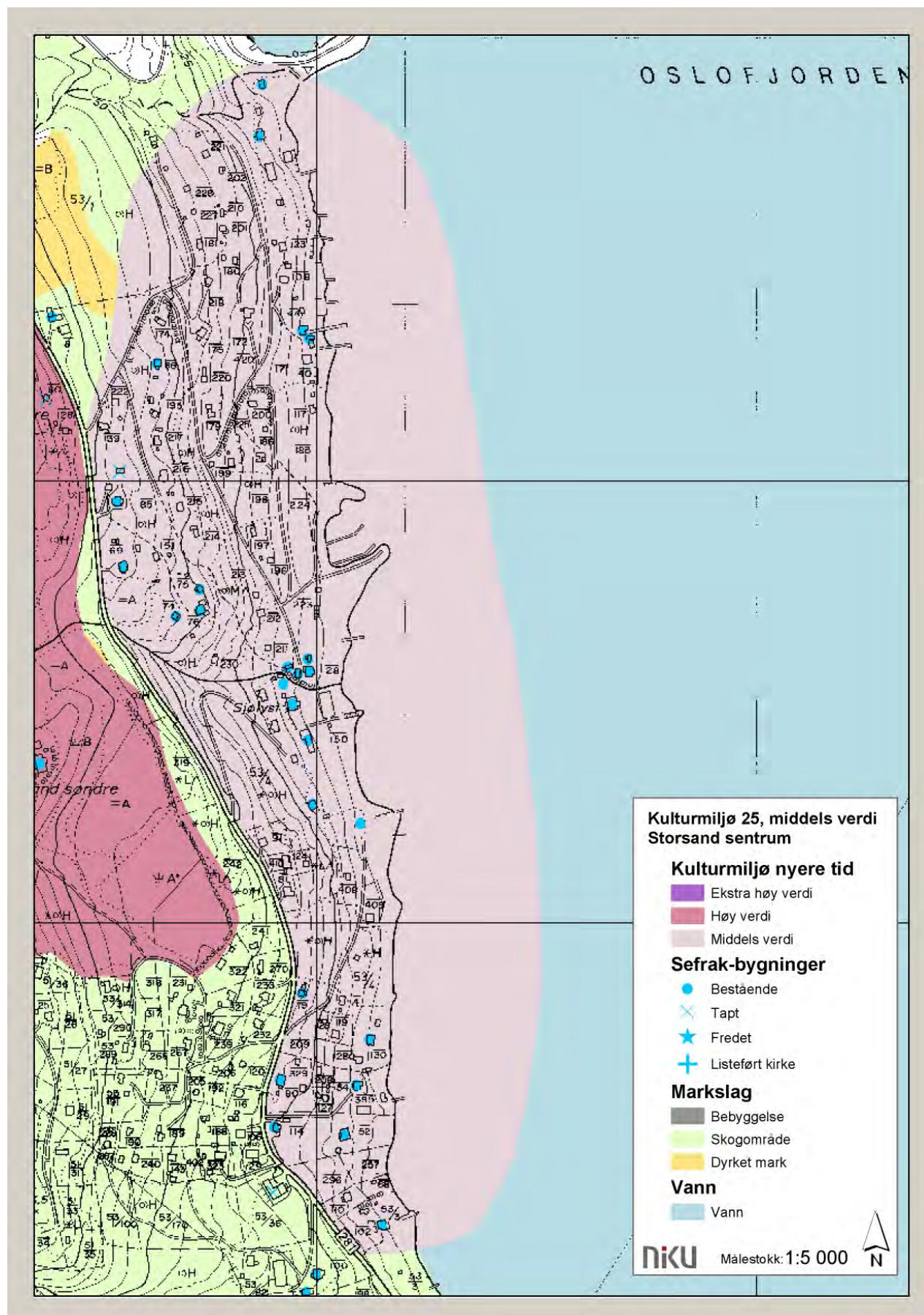
Området preges av en attraktiv beliggenhet og nærhet til Drøbaksundet mens kulturmiljøet er preget av gammel sommerhusbebyggelse, den eldste i sveitserstil fra tiden rundt 1900, blandet med noen få eiendommer for gammel fast beboelse.

Foreningseide feriehjem utgjør en betydelig del og besitter til dels meget verneverdige eldre bygninger. I nyere tid er fast bosetting blitt betydelig.

Søndre Sjølyst er fra årene rett før 1900 og ble etter hvert bygget ut til sjokoladearbeidernes feriehjem. Sommerboligen Nordre Sjølyst til høyre er oppført i sveitserstil i 1909. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune 1999.

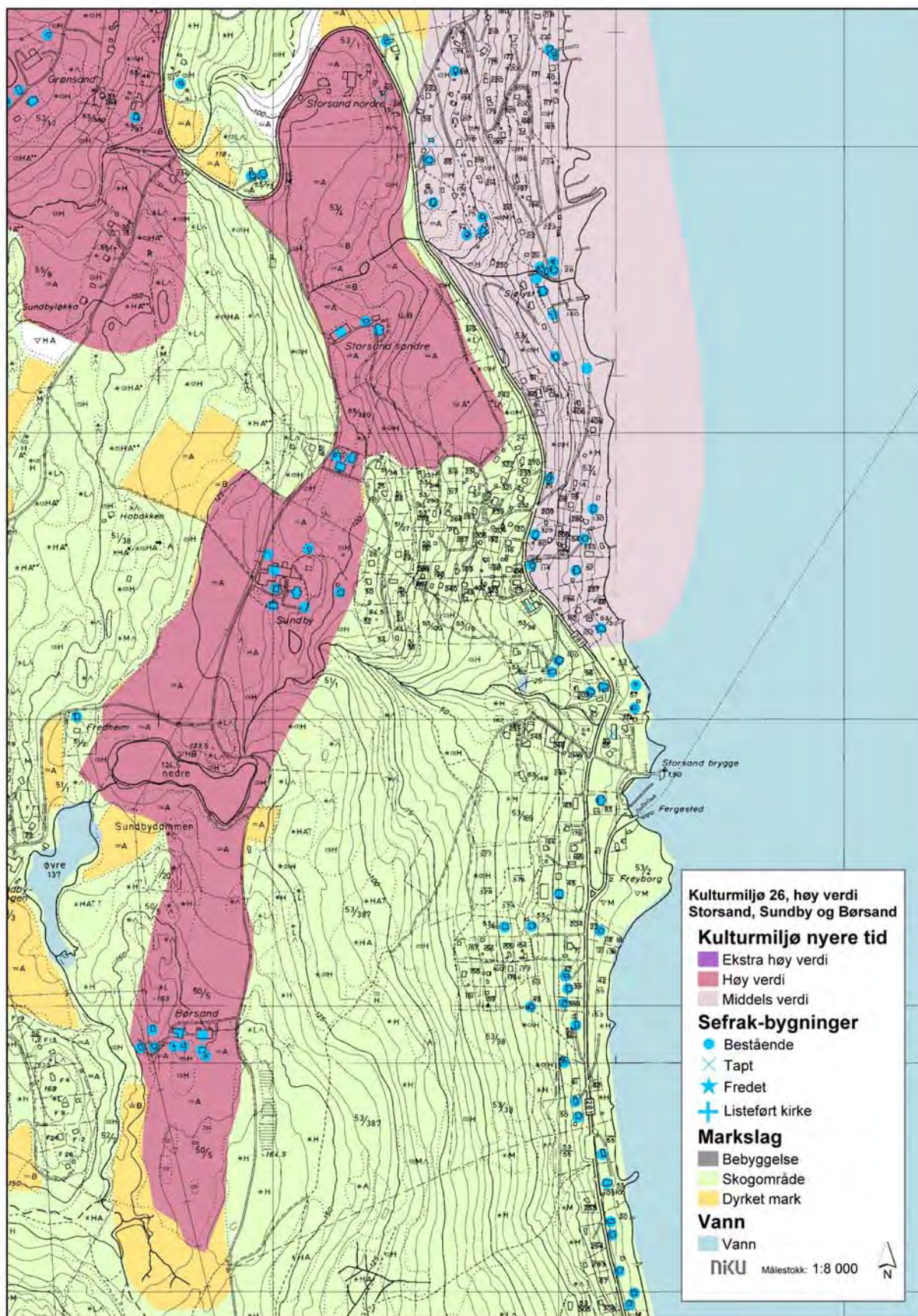
Området strekker seg nordover fra det nedlagte fergeleiet på Storsand til utskipingshavna for sand. Langs øst og vest avgrenses det av henholdsvis Drøbaksundet og Storsandveien. Bebyggelsen er hovedsakelig knyttet til fritid og sommeropphold, men har også enkelte eldre hus innimellom, opprinnelig for fast bosetting med småbruks- og kystnæringer, for eksempel Kranheim, Kranheimveien 14.

Her er flere foreningsferiehem og private sommerhus og hytter i variert utførelse. Områdets storartete beliggenhet ved sundet og nye kommunikasjonslinjer skaper stor attraktivitet for ny, fast bosetting. Dette kan gjøre stadig mer av den eldre, verneverdige bebyggelsen utsatt for ombygging og riving, og mange steder er bygningenes autenticitet som kulturminner blitt sterkt redusert. Spesielt synes slike konflikter nærliggende ved flere gamle foreningsferiehem som nå later til å ligge forlatt eller med begrenset bruk.

Sommerhuset Helgaro (Gamlebrygga 11) er angivelig oppført ca. 1910. Det var i 2004 fremdeles blant dem med høyeste autenticitet i området. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune 1999.

Kulturmiljø 26: Storsand, Sundby og Børsand

Verdi nyere tid: **Høy**

SEFRAK registreringskrets-nr: 301

Fire gårdstun og en skole i Drøbaksundets store landskapsrom

Høyt oppe i det store landskapsrommet langs sundet strekker dette jordbrukslandskapet seg. Med sine vide utsikter er det også i stor grad eksponert for fjernvirkning sett fra Drøbak-siden. Bygningsmassen er konsentrert i fire gårdstun og et skoleanlegg, alle med typiske og harmoniske bygningsgrupperinger. De utgjør en samling meget gode eksempler på byggeskikken i Hurum og tilgrensende områder fra perioden 75-150 år tilbake.

Storsand nordre ligger helt nord i kulturmiljøet som strekker seg som et bånd av gårdsbruk sydover, alle vendt ut mot Drøbaksundet. Foto: NIKU.

De fire gårdstunene Storsand nordre og søndre, Sundby og Børsand og den nedlagte Sundby skole ligger på rad i nord-sydlig retning 100-150 m over Drøbaksundet. Miljøet ligger åpent ut mot det store landskapsrommet langs Oslofjorden, men avgrenses i nærområdet av de enkelte brukenes innmark og åpen beitemark der det har vært minimalt med inngrep fra annen bebyggelse og andre større anlegg. En del steingjerder markerer innmarksgrenser, og spesielt langs Storsand søndres østgrense er et steingjerde som delvis har monumentale dimensjoner som forstøtningsmur i skråningen mot fjorden.

Gårdstunene oppviser representative variasjoner over regionens typiske åpne firkanttun. De har alle representativ bebyggelse fra 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet og har i stor grad bevart sitt opprinnelige preg. Graden av autenticitet i utvendige bygningsmaterialer er varierende, men forholdsvis høy.

I to bygninger på Sundby skole oppvises arkitektoniske former i forholdsvis høy kvalitet fra både 1864 og 1922. Her er dessuten uthuset fra ca. 1922 med sine mange dører til alle avlukkene historiefortellende.

Nedlagte Sundby skole byr på velformet arkitektur i nybarokk stil fra 1922. Foto: NIKU.

Del av landskapsrommet på Børsand med åpen innmark innrammet av beitemark og skog. Foto: NIKU.

Kulturmiljø 27: Grønsand

Samlet verdi: Ekstra høy

Kulturmiljøet ligger et avgrenset landskapsrom høyt hevet over Drøbaksundet. Gårdsstruktur og jordbrukshistorie preger området. Miljøet representerer jernalderen ved at rydningsrøysene i tillegg til gravfeltene og ferdselsårene fra denne tidsepoken er bevart. Det er også et monumentalt steingjerde i området.

Verdi forhistorie: Ekstra høy

Storsand CM 039-5-4

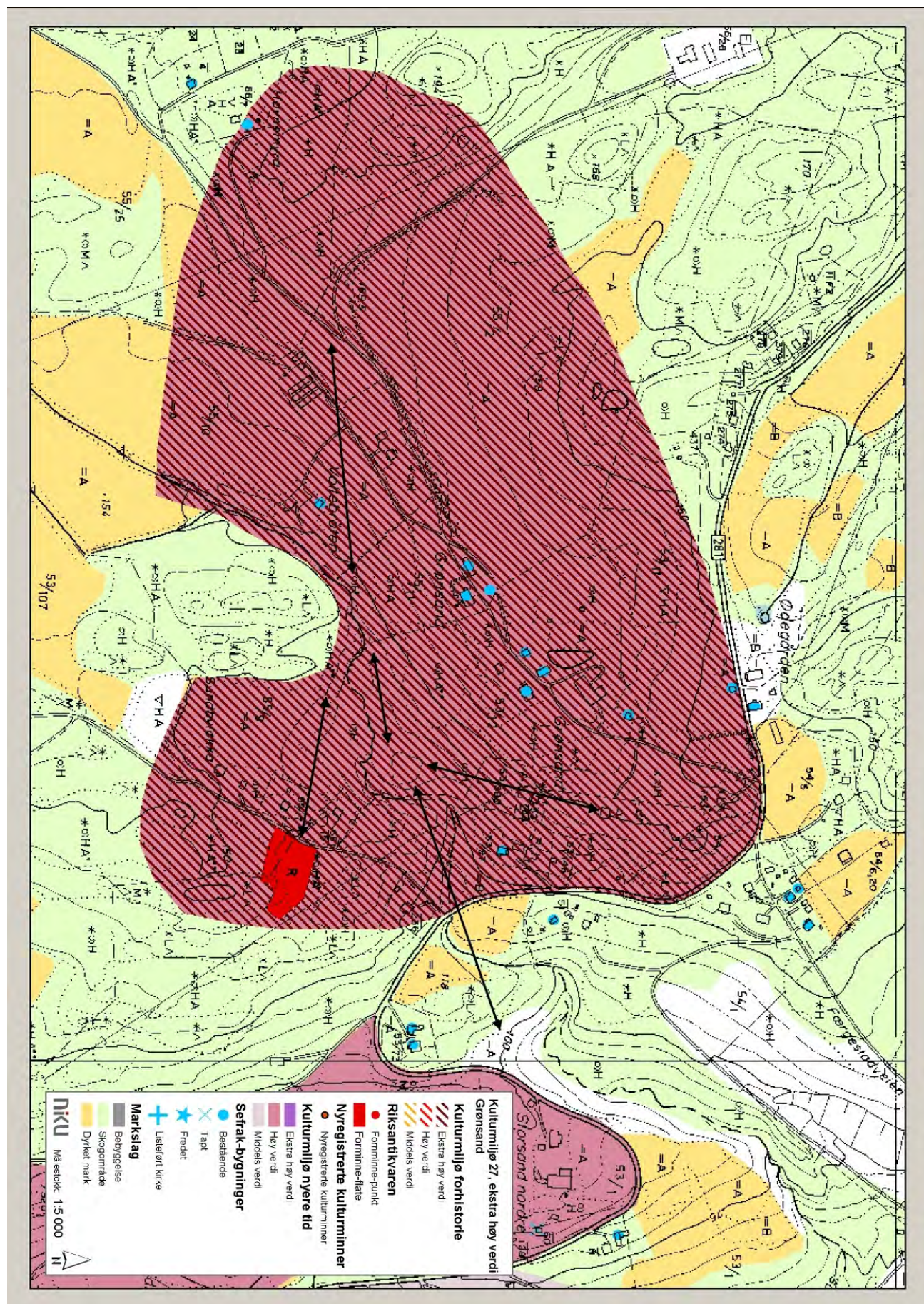
Jernaldergården

Kulturmiljøet er et kunnskapsarkiv for den agrare landskapshistorien i kystlandskapet på Hurum. Dette er det eneste området på Hurum hvor vi kjenner til at åkrene med rydningsrøysene i tillegg til gravfeltene og ferdselsårene fra jernalderen (500 f.Kr. – 1050 e.Kr.) er bevart. Her kan det være bevart inntil tre gårdsanlegg fra jernalderen. Vitenskapelig kildeverdi er knyttet til gårdsstruktur, sosial- og jordbrukshistorie i jernalderen.

På en flate vest for og høyt over husene på Nordre og Søndre Storsand ligger det største gravfeltet med 22 gravhauger med en diameter på inntil 11 meter og høyde 1 meter. Gravfeltet fra viktigtid ble undersøkt av N. Nicolaysen på 1800-tallet. I en av de rikets utstyrte gravene ble det bl.a. funnet et skiferbryne, en jerncelt, 9 glassperler, to spinnehjul av brent leire, en liten spenne av jern, et lite bronsesmykke, en liten bronsering og en nøkkel av jern (Munch 1963:82-83). 110 meter sydvest for gravfeltet ligger 3 gravhauger. Den største har en diameter på 7,5 meter og høyde 0,6 meter. Mellom bygningene på eiendom 53/283 ligger det et tredje gravfelt med 8 gravhauger med diameter inntil 8 m , høyde 1 meter.

I tillegg til gravfeltene finnes det her to gamle åkerarealer med henholdsvis 60 og 17 rydningsrøys fra jernalder/middelalder, samt en gammel vei/hulvei. I dette kulturmiljøet kan det være bevart to, kanskje tre gårdsanlegg fra jernalderen med ferdselsporene mellom gårdene i form av en hulvei bevart. Hulveien fra Grøndsand krysser en bekk og går i retning av gravfeltene. Gravhauger er en vanlig indikator på beliggenheten en av jernalderens bosetning. Her er det potensial for å kunne finne godt bevarte hustufter med kulturlag og gjenstandsfunn.

Det er ulike aktiviteter i området, bl.a. fruktdyrking og hyttebebyggelse. Det er tett vegetasjon og kulturminnene er til dels vanskelig tilgjengelig.

Pilene viser forminnetenes forhold til omgivelsene

Verdi nyere tid: Høy
SEFRAK registreringskrets-nr: 301

To gårdstun og et steingjerde

Miljøet preges av jordbrukslandskap og to markante gårdstun hvorav det minst komplette til gjengjeld har de mest sjeldne og verdifulle enkeltbygningene. Et meget monumentalt steingjerde ble anlagt ved åkerrydning på begynnelsen av 1800-tallet.

Tunet på Grønnsand østre (gnr 53/12) har en forholdsvis tett tunkomposisjon der hovedbygning, bryggerhus og stabbur skal være fra rundt 1860, mens den store låven er oppført i 1950. På Grønnsand vestre (gnr. 55/11) står bare våningshuset og et mindre uthus tilbake. Disse er til gjengjeld oppført ca. 1818, og våningshuset er usedvanlig fint utformet i empirestil. Bygningene ble kommunal eiendom i 1912 og har vært brukt til boliger for trengende. Det er nå restaurert med stor grad av utvendig fornyelse for få år siden. I grensen mellom gnr. 55/2 og 55/10 går et uvanlig stort og dominerende steingjerde i vinkel. Det er i følge en innskriftplate lagt opp ved rydding av den nåværende eplehagen innenfor i årene 1805-1846.

Rett utenfor området ligger gamle husmannsplassmiljøer, men med husene så sterkt endret eller fornyet at de ikke er inkludert i verneområdet.

Våningshuset på vestre Grønnsand skal være bygd i 1818. Ifølge tradisjonen er det satt opp av to danske brødre. Bygningen har gjennomgått få endringer, og er tilbakeført etter at bildet ble tatt, bl.a. er eternittplatene fjernet. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune

Kulturmiljø 28 Sandspollen øst, Slottet og Nesset

Samlet verdi: Høy

Kulturmiljøet strekker seg fra høyt over Sandspollen og ned til Færgestad, og preges av åpen beitemark, skog og storslått fjordlandskap. Miljøet har en av de største konsentrasjonene av kystbundne steinalderboplasser på Hurum hvor relasjonen til fjorden fortsatt er sterk. Miljøet representerer flere forskjellige typer virksomhet fra nyere tid som gjenspeiles i bygningsmassen.

Verdi forhistorie: Høy

Verpen CM 039-5-2

Steinalderens kystlandskap

I dette miljøet, som ligger i et folkerikt område, finnes en av de største konsentrasjonene med kystbundne steinalderboplasser på Hurum. Kunnskapsverdien er knyttet til steinalderboplasser generelt og hvor de første jordbrukerne i kystsonen kan ha etablert seg. Opplevelsesmessig er det en nær sammenheng mellom beliggenheten av boplassene og fjorden.

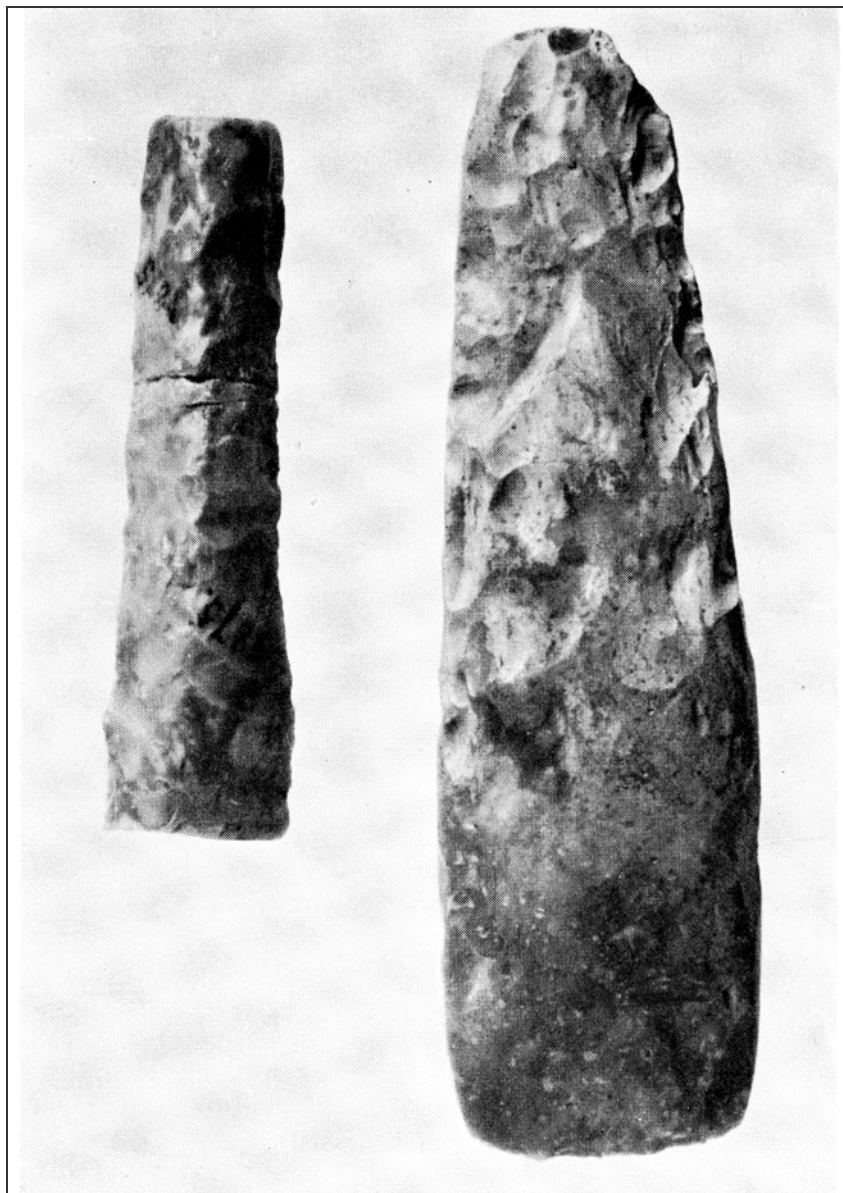

Utsyn mot Håøya til venstre i bildet. Bebyggelsen på gården Slottet skimtes på brinken mot fjorden til høyre i bildet, mens Oscarsborg ligger på nærmeste øy ute i fjorden. Foto: NIKU.

Et stort sandtak på sydsiden av Slottet avgrenser i dag miljøet mot syd. Nord og vest for Slottet er det tett skog, husdyr, spredt hyttebebyggelse, samt militære anlegg.

I forbindelse med Hurumprosjektets undersøkelser ble det registrert en rekke steinalderboplasser i området. Foruten steinalderfunnene er det registrert hustuffer, rydningsrøyser og en husmannsplass både av fylkeskommunen og i forbindelse med

Hurumprosjektet (Østmo, E., B. Skar og D. Skre 1990). Før den tid var det kjent en rekke oldfunn herfra. Ved Slottet er det i en åker funnet flere oldsaker fra steinalderen, bl.a. to slipte, tynnakkede flintøkser som tilhører den eldste jordbrukskulturen - megalittkulturen og en boplass fra dolktid (Munch 1963:60-61; 65). Funnene vitner om en bosetning i dette området tilbake til steinalderen.

Boplassfunn fra dolktid er forholdsvis sjeldne. I en åker på Slottet er det imidlertid funnet så mange forskjellige saker at det er sannsynlig at folk har bodd her engang. Blant oldsakene merker vi oss den fine flintøksen og håndtaket til en flintdolk. På boplasser finner man mest avslag, emner og ødelagte redskap, derfor er det merkelig at øksen dukker opp her. Et så godt redskap skulle man tro ble tatt bedre vare på.

Oldsaker funnet i en åker på Slottet. Illustrasjonen er hentet fra Hurums historie bind 1

Verdi nyere tid: Høy

SEFRAK registreringskrets-nr: 301

Jordbruk, kommunikasjon og forsvar i storslagne omgivelser

Miljøet preges av tett forhold til storslått fjordlandskap. Her er minner etter den for lengst opphørte fergetrafikken over sundet og av nyere sommerbosetning. Her er dessuten mindre, men viktige ytre deler av et nasjonalt forsvarsanlegg og en liten kystbosettingsplass med godt bevarte gamle hus. En stor del av området er utmark lagt ut til friområde der det finnes både feriehem og fiskerbu og tufter etter flere husmannsplasser. Representativitet for en rekke forskjellige typer virksomhet preger bebyggelsen som til dels også har forholdsvis stor autentisitet.

Våningshuset på Færgestad til høyre har solide tradisjoner som sundsted og har angivelig en kjerne fra begynnelsen av 1700-tallet. For øvrig er det bolighus i sveitserstil som preger stedets bebyggelse. Foto: NIKU.

Området strekker seg fra Drøbaksundet med gården Slottet og plassen Nettet på østsiden til Sandpollen med Kinnetangen i vest.

Bebyggelsen på Færgestad ligger tett langs Drøbaksundet og oppover i skråningen mot gårdstunet på Slottet. De fleste er bolighus i sveitserstil fra tiden rundt 1900, mens hovedbygningen på Færgestad angivelig har kjerne fra begynnelsen av 1700-tallet. På det tidligere småbruket Nesset er både det gamle våningshuset, angivelig fra ca. 1750–1800, og den forholdsvis lille driftsbygningen meget verneverdige, mens naust er nybygget og en sovebrakke står til nedfalls.

På Nesset står også en gammel festningsmur med armerte rom og skyteskår ut mot Drøbaksundet. Dette anlegget er ikke tidligere SEFRAK-registrert, men må være en del av Oscarsborgs ytre befestning og således del av et meget verdifullt kulturminne i nasjonal sammenheng. Inne i skogen mellom Færgestad og Nesset står også en murbygning, den såkalte Lysstasjonen som skaffet elektrisitet til en stor lyskaster som skulle blende fiendtlige fartøy og som sto ytterst på moloen ved jetéen, en undervannsmur mellom Færgestad og Oscarsborg.

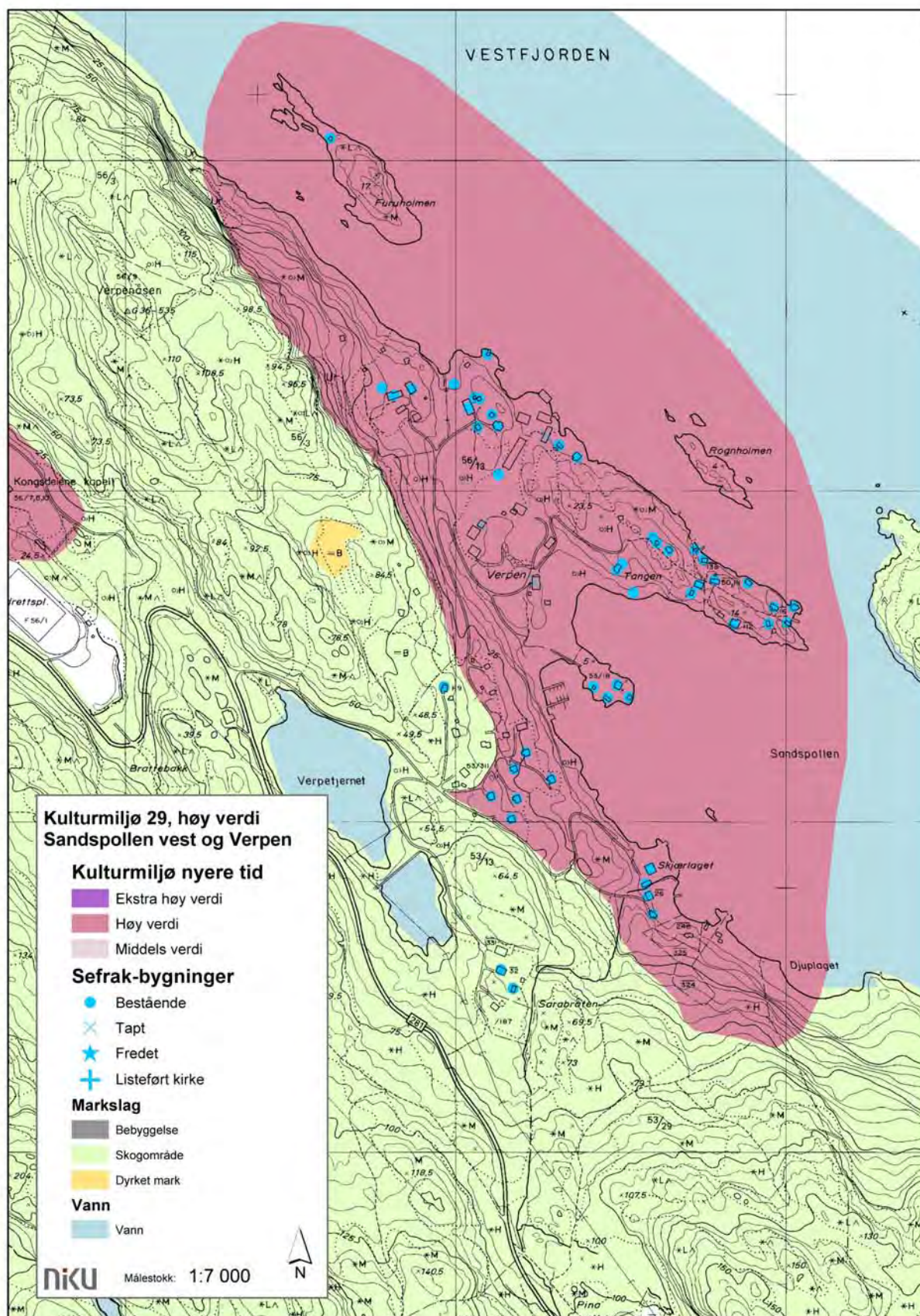
Det store utmarksområdet mot Sandspollen i vest har enkelte åker- og engstykker, mens det på feriehemmet Engstuen fremdeles står noen bygninger fra første halvdel av 1900-tallet. Ved Lagbukta ligger en enkel liten hytte som har vært brukt av yrkesfiskere og på Lagtangen en nyere sommerhytte. Ellers finnes flere hustufter som minner om tidligere bosetting i området.

Beitemark med gårdstunet på Slottet i bakgrunnen. Foto: NIKU.

Våningshuset på Nesset har meget høy alder, trolig oppført i årene 1750 - 1800. Bakenfor skimtes det gamle og likeledes meget verneverdige uthuset. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune.

Kulturmiljø 29: Sandspollen vest og Verpen

Verdi nyere tid: **Høy**

SEFRAK registreringskrets-nr: 302

Gårdsbruk, kystmiljø og rester industriminne

Området omkranser den sjeldent gode havnen Sandspollen, og kulturmiljøet omfatter både tradisjonell gårdsbebyggelse, kystsmåbruk eller plasser der bebyggelsen fra perioden 1850- ca. 1930 er uvanlig godt bevart gjennom bruk som sommerboliger. Sporene etter svovelsyrefabrikken som ble anlagt under 1. verdenskrig med tilhørende arbeiderboliger er også markante innslag samtidig som ny næringsvirksomhet og båthavnutbygging har satt sine spor.

Husgruppen "Boligane" består av seks like arbeiderboliger for Nitroglyscerincompagniet, oppført i 1916. De er blant de aller første av en stil og hustype som skulle bli svært populær i denne delen av kommunen og opp til Sætre. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune.

Området omfatter begge Verpen-gårdene, Verpentangen, Verpenholmen og området innenfor langs Sandspollen langs Verpenveien opp til Verpetjernet.

Området består av mange og forskjellige kulturhistoriske elementer. Her ligger Verpens to gårdstun med verneverdig eldre bebyggelse og rester av svovlesyrefabrikken der bare et tilfluktsrom fra 2. verdenskrig og et kaianlegg står tilbake av eldre bygningsanlegg. På fabrikkområdet er det oppført nyere industri-/lagerhaller og et gammelt tømmerhus. Dette huset er hentet fra Lier og stammer trolig fra ca. 1800 (under gjenoppføring i 2004). I

tilknytning til det gamle industriområdet er det laget en ny båthavn som delvis har medført noen større inngrep i landskapet med masseflytting og utfyllingsarbeider.

Verpentangen og Verpenholmen har verdifullt gammelt kystbosettingsmiljø med forholdsvis små hus som tydeligvis lenge har vært fritidsboliger. En del hytter av forskjellig alder finnes også i dette området.

Det gamle boligmiljøet på Verpentangen består hovedsakelig av mindre hus som har overlevd som sommerboliger. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune 1998.

Oppe i skråningen, langs Verpenveien og med utsikt over Sandspollen ligger også den verneverdige husgruppen "Boligane" fra 1916, seks små bolighus i 1 ½ etg., opprinnelig reist som arbeiderboliger for Nitroglycerincompagniet med en leilighet på to rom og kjøkken i hver etasje. Stilmessig i er de oppført i en forholdsvis enkel og pittoresk nybarokk med høye, bratte tak. Attraktiv beliggenhet utsetter husene for stort utvidelsespress. Lignende hus finnes det også mange av i området Kongsdelene – Sætre.

Kulturmiljø 30: Verpetjernet (Verpentjernet)

Verdi forhistorie: Ekstra høy

Verpen CM 039-5-2

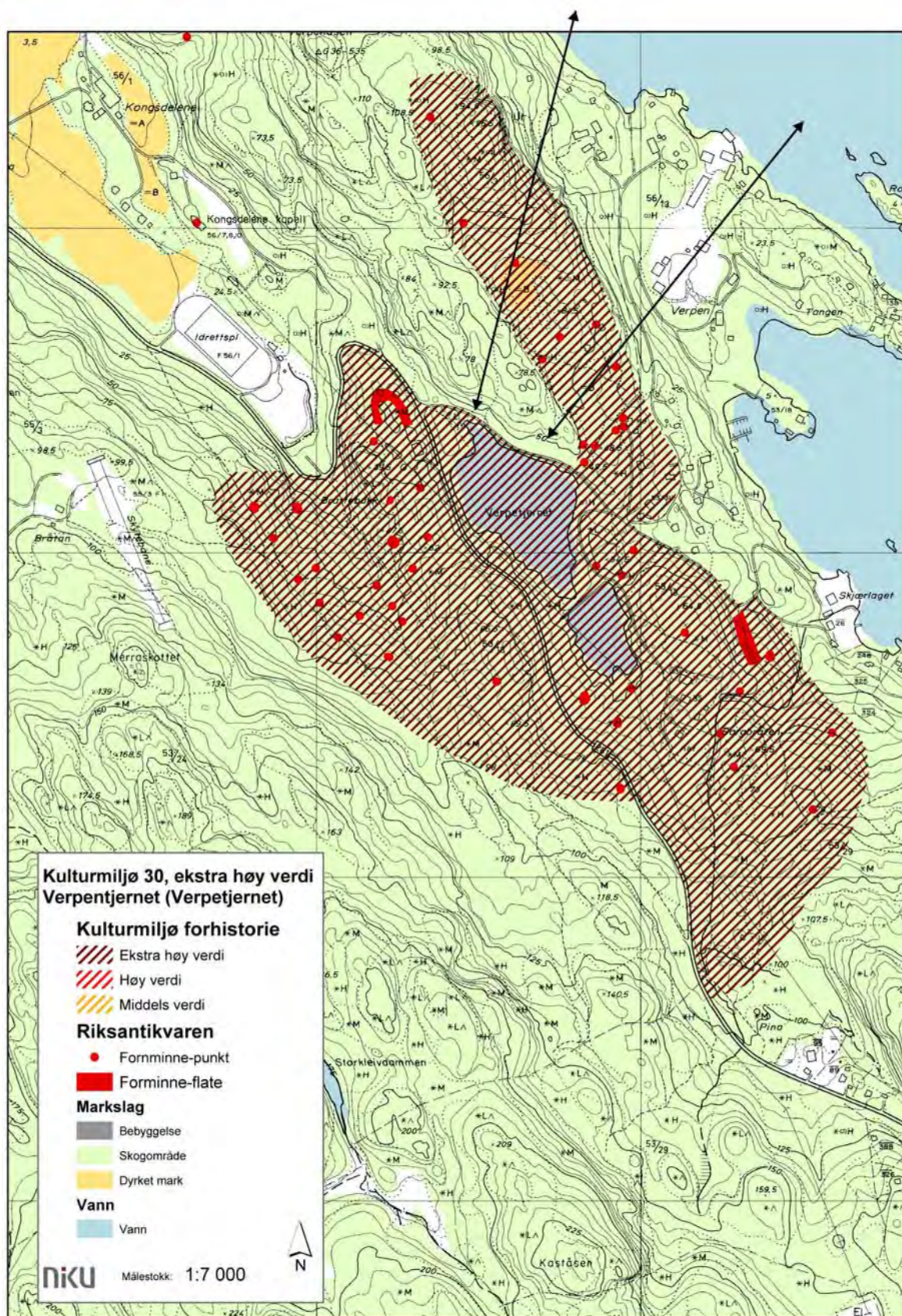
Steinalderens kystlandskap

Den største konsentrasjonen med kystbundne steinalderboplasser på Hurum finnes ved Verpetjernet (Verpentjernet). Kulturmiljøet gir kunnskap om kystboplassene i eldre steinalder (ca. 8000-6500 f.Kr.), som lå i en lun vik omtrent 55 meter over nåværende vannstand. Opplevelsesmessig er det en nær sammenheng mellom beliggenheten av boplassene og fjorden.

Verpetjernet (Verpentjernet) med omkringliggende skogsterreng. Foto: NIKU.

Fra Oslofjordforbindelsens utgravninger i 1997 ble det undersøkt 7 steinalderlokaliteter i Hurum kommune (Ballin 1998:21). Lokalitetene (R43, R53, R54, R61, R62, R70/71, R71-2) ligger innenfor kulturmiljøet, og alle dateres til mesolitikums siste halvdel (ca. 8.000-6500 f.Kr.). Boplassene ble første gang registrert i 1989 i forbindelse med Hurumprosjektet sammen med en rekke andre boplasser fra steinalderen (Østmo, E., B. Skar og D. Skre 1990). Tidligere var det kjent en rekke funn fra dette området, bl.a. en tykknakket øks (C 24871) som kan sees i sammenheng med det eldste jordbruket etablerte seg på Hurum og en nøstvedthakke som ble funnet i en åker ved Verpen i 1882 (Munch 1963:54).

Pilene viser fornminnenes forhold til omgivelsene

Vest for nåværende Verpetjern (Verpentjernet) og 86 m.o.h. lå boplassen R43 fra tidsrommet 8.500-8.000 f.Kr. Steinalderboplassene R53 og R54 lå i sydvestenden av Verpetjern. I mesolittisk tid må vannstanden ha stått omtrent 55 m over nåværende vannstand og da lå boplassene i en liten vik vendt nordnordøst mot et lite sund. På boplassene ble det funnet klassisk nøstvetfunn: små elegante mikroflekker, håndtakskjerner, enkle avfallsredskaper, nøstvetøkser, slipeplater og sandsteinkniv (Ballin 1998). Funn fra nøstvetfasen er også funnet på boplassene R61, R62, R70/71 og R71-2. Lokalitene kan ha vært brukt som kortvarige jaktboplasser eller basisboplasser av lenger varighet. Trekull fra et ildsted på R43 er C14-datert til vikingtid. C14-dateringer fra samme tidsrom på boplassene R53 og 54, samt 71-2 tyder på at det må ha foregått en ikke ubetydelig utmarksaktivitet her i vikingtid. Både i forbindelse med Hurumprosjektets (Østmo, E., B. Skar og D. Skre 1990; Ballin 1998) og fylkeskommunens undersøkelser er det foruten steinalderfunnene registrert hulveier og felt med rydningsrøyser som kan være fra samme tidsrom.

Kulturmiljø 31: Kongsdelene og Engene

Verdi nyere tid: **Høy**

SEFRAK registreringskrets-nr. 303

Sprengstoffabrikk med landlig boligmiljø

Området er forholdsvis stort og omfatter det kulturhistorisk viktige industriområdet til Dyno Industrier der det er produsert sprengstoff siden 1876. Dynos eldste område står som industrihistorisk museum, men de kulturhistoriske verdiene strekker seg langt videre enn det og omfatter også nyere anlegg, inkludert de deler som Dyno i senere år har flyttet ut av og gjort om til næringspark for andre firmaer. Til området hører også en variert boligmasse som i meget stor grad er oppført av industriselskapet, skjermet for eksplosjonsfaren av solide landskapsformasjoner. Representativitet og stor grad av autenticitet preger store deler av miljøet. Her er også mye boligbebyggelse av høy arkitektonisk kvalitet.

Sprengstoffet ble produsert i forholdsvis lette små bygninger så eventuelle eksplosjoner bare skulle ramme en liten del av bebyggelsen. Husene var dessuten beskyttet av solide voller på tre sider slik at eventuelle eksplosjoner skulle være styrt i retninger der de gjorde liten skade. Foto: NIKU.

Den eldste industribenyggelsen preges av forholdsvis lette bygninger som ikke ville spre for mye skade i tilfelle eksplosjon, og de er dessuten skjermet av solide voller. De stammer hovedsakelig fra gjenoppbygging etter eksplosjon i 1896 og skal angivelig være svært like de eldste bygningene fra 1875–76.

Det nåværende næringsparkområdet rommer også en rekke andre typer bygninger for produksjon og administrasjon fra mange perioder og med et meget variert arkitektonisk uttrykk. Det er observert betydelige vedlikeholdsbehov, ikke minst på de spesielt verdifulle bygningene i Engene Sprengstoffhistoriske industrimuseum.

Fabrikkbygning fra det eldste bevart anlegget fra 1896 som ble oppført etter en større eksplosjon. Anlegget inngår i Engene Sprengstoffhistoriske industrimuseum. Foto: NIKU.

Blant boligene finnes både enklere byggeskikk og mer sjelden arkitektur som minner om den sterke lagdelingen i dette industrisamfunnet. Flere grupper arbeider- og funksjonærboliger i nybarokk stil med høye, bratte saltak, oppført av fabrikkens ca. 1915-20 er sannsynligvis arkitekttegnet og har tydeligvis bidratt til å prege byggeskikken på Engene og Sætre til langt opp i 1930-årene.

Hovedbygningen på Engene gård fikk etter hvert flere tilbygg og rommer sannsynligvis fremdeles det gamle våningshuset fra tiden før fabrikken ble anlagt i 1875. Foto: NIKU.

Langs jordet nord for Engene fabrikker ligger noen av selskapets bolighus på rad. Fra venstre en arbeiderbolig fra ca. 1870, maskinistboligen fra ca. 1900 og byggmesterboligen fra 1914. Foto: NIKU.

Engene gård representerer eldre jordbrukstradisjon og har også vært en viktig leverandør av matvarer til industrisamfunnet. Like ved de arkitekttegnete boligene for direktøren på Holmen fra 1914 og for ingeniøren på Odden fra 1934 finnes gamle husmannsplasser som utvilsomt har røtter tilbake til tiden før industrianlegget og står i kontrast til den borgerlige arkitekturen som huset sjefene.

Kongsdelene kirke fra 1905 har arkitekturhistorisk betydning som den første nyklassisistiske kirken fra denne perioden i Norge og har innvendig dekor av stor verdi utført av Gerhard Munthe.

Bolighusene på Kirkeåsen ved Kongsdelene kirke er oppført av sprengstoffabrikken og utmerker seg med gjennomført nybarokk form. De er fra 1916, samme år som Boligane på Verpen, og ligner mye på dem. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune 1992.

Kulturmiljø 32: Grytnes gamle skole og Haugenbakken

Verdi nyere tid: Høy

SEFRAK registreringskrets-nr: 303

Representativt skolemiljø og gammelt boligområde

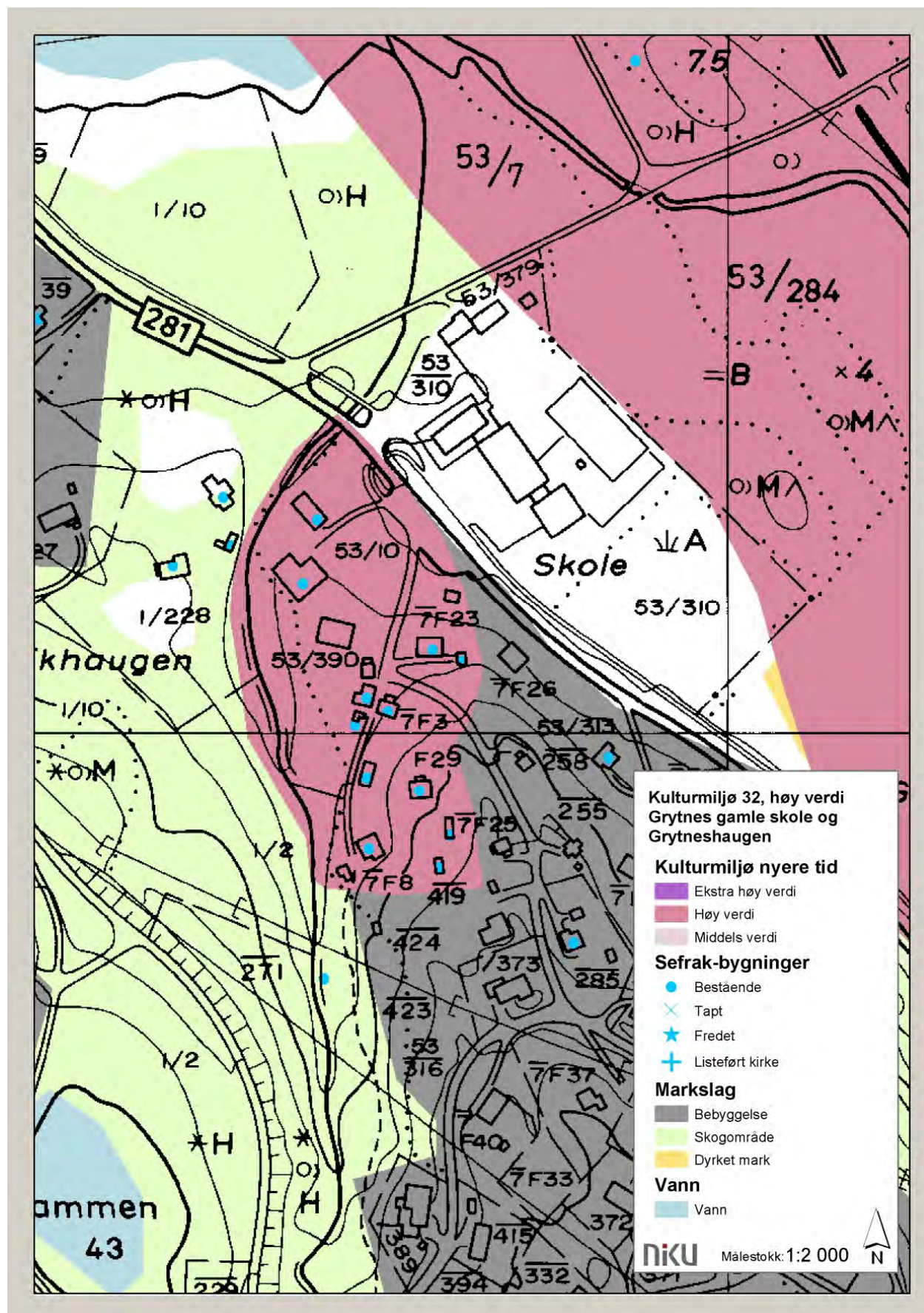
Det lille boligområdet fra industrianleggets første tid er sjeldent godt bevart i sin opprinnelige utforming. I dette kulturmiljøet inngår også Grytnes gamle skole med sin arkitektonisk og kulturhistorisk verdifulle bygninger.

Grytnes gamle skole er nå barnehage. Denne bygningen er en av kommunens flere velformete skolebygninger i barokkstil fra ca. 1920. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune 1997.

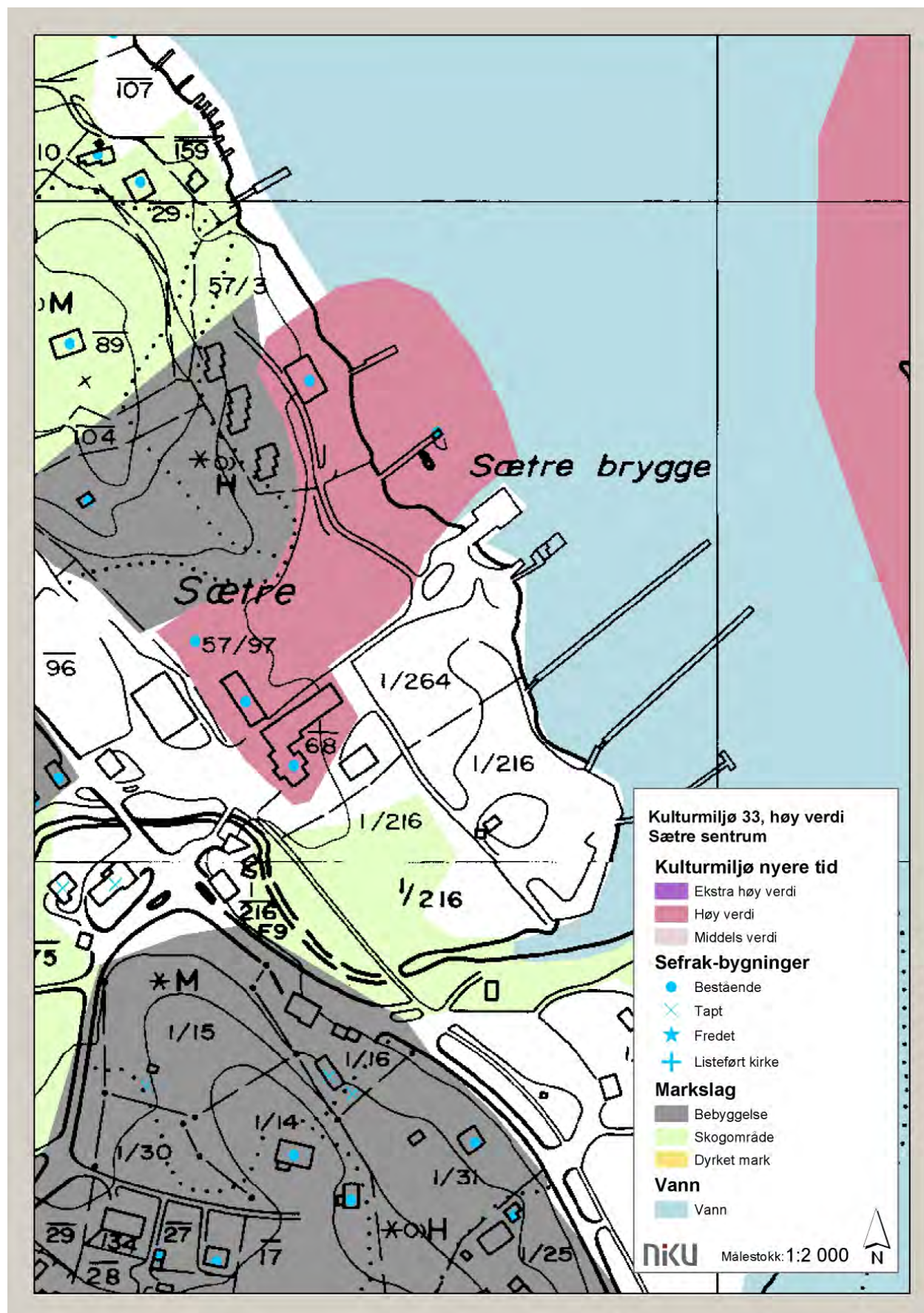
Skoleanlegget (nå barnehage) er meget representativt med den eldste skolebygningen i sveitserstil fra 1872-79 og den senere i nybarokk fra 1920. Skoletradisjonen opprettholdes ved at den nyere Sætre skole er oppført på den andre siden av Søndre Sætrevei.

Grytneshaugen er et lite boligområde fra ca. 1900 der husene i forholdsvis enkel sveitserstil representerer tidens vanlige byggeskikk slik arbeidere og funksjonærer bodde. Fra å være alminnelige og vanlige i tidligere tider, skiller de seg nå ut ved en uvanlig høy autenticitet og fremstår derfor som ekstra verneverdige.

Forholdsvis små og enkle hus i sveitserstil preger boligbebyggelsen på Grytneshaugen. Foto: NIKU.

Kulturmiljø 33: Sætre sentrum

Verdi nyere tid: **Høy**

SEFRAK registreringskrets-nr: 305

Rester av gammelt gårds- og sentrumsmiljø

Miljøet omfatter den gamle og til dels tradisjonsrike og arkitektonisk verdifulle bebyggelsen i Sætre sentrum. Det gir tidsmessig og kulturhistorisk dybde sammen med historisk autentisitet til et noe opprevet moderne sentrumsmiljø.

Åsmunruds våningshus er trolig oppført i 1870-årene og er et typisk sveitserstilshus fra denne tiden. Badehuset som ble oppført for Sætre gård, er fra begynnelsen av 1900-tallet. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune 1993.

Området består av de gjenværende gamle husene på Sætre gård (Sætre allé 1 og 2), våningshuset Åsmundrud (Øraveien 2) og det åpne arealet mellom dem ut til sjøen og det gamle badehuset ved sjøkanten.

Alle bygningene er særpregete, er forholdsvis gamle og har dessuten stadig en så sentral plassering at de gir identitet til stedet. Særlig tydelig i omgivelsene fremstår den store hovedbygningen på Sætre gård med sin store høyde og sjeldent rike sveitserstilsveranda, plassert som fond i vegkrysset i sentrum. Vel så interessant og historisk viktig er den lange, gamle hovedbygningen i en etasje som står ved siden av. Den er angivelig oppført før 1800 og hører således med blant de riktig gamle i Hurum-sammenheng. Bygningene i dette miljøet utmerker seg dessuten med forholdsvis høy grad av autentisitet.

Sætergårdens lave og langstrakte sidebygning er den gamle hovedbygningen på gården. Den er oppført på 1700-tallet og er således blant den riktig gamle bebyggelsen i Hurum. Foto: Jørn Jensen, Buskerud fylkeskommune 1993.

Historiske veier i Hurum - kulturminner

De eldste veiene på Hurum går fra Røyken og til sundstedene ved Oslofjorden (Drøbaksundet) og Drammensfjorden (Svelviksundet). Fra Hurum kirke og dagens Klokkarstua gikk det veier til Holmsbu og Filtvet. Utover dette var fjorden viktig for kommunikasjonen. Det skjedde lite veibygging på Hurum før mot slutten av 1800-tallet. Tallet på veier og bruer var praktisk talt uendret fra midt på 1700-tallet til midten av 1800-tallet. Etter dette blir en del utbedringer, omlegginger og nyanlegg iverksatt av det offentlige.

De to historiske veifarene i Hurum som presenteres nedenfor betraktes å ha **stor verdi**.

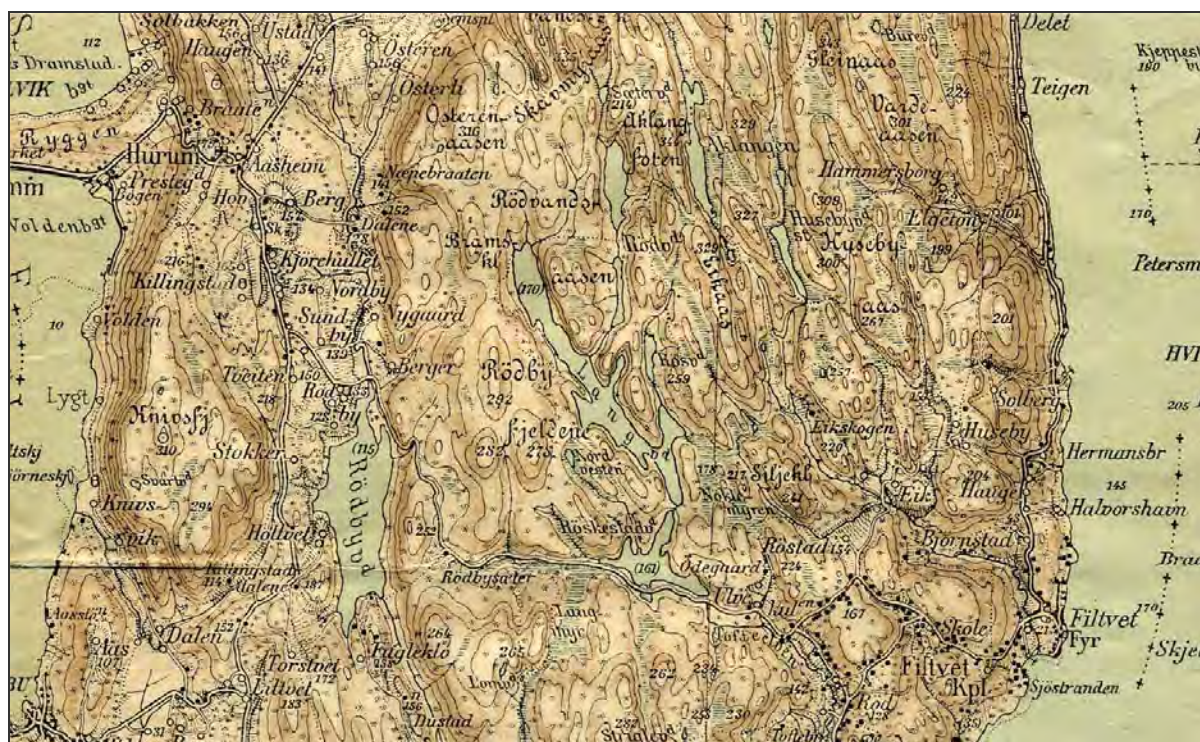
Den eldste veien på Hurum er trolig **Sandstien**. Den er første gang nevnt i kildene i Biskop Eysteins jordebok (Røde bok) fra slutten av 1400-tallet. Fra øst gikk den fra gårdene Ødegården og Grønsand, over Midtskogen og Kubakken, og derfra over til Holtebrekk og Kirkebygda i vest. Langs stien, ved Kubakken, lå trolig også setrene som har ligget under gården Storsand. Den viktigste funksjonen til denne stien var at den bandt sammen bygdene ved Drøbaksundet i øst og Kirkebygda i vest.

En kan anta at den i øst har fulgt samme trase som dagens vei fra gårdene Grønsund og Ødegården og ned mot Slottet ved sundet. I vest har den, i følge lokal tradisjon, fortsatt sør for vannet Sandungen forbi gårdene Rakkestad, Ustad og Inglingstad (gjennom kulturmiljø 3) og ned langs dagens sti til Dramstadbukta. Sandstien er avmerket som vei/sti på kart både fra 1820-tallet og fra 1915. Noe som tyder på at den fortsatt var i bruk på den tiden, men kanskje mer som en snarvei til fots eller på hesteryggen enn som kjørevei. Den er også merket på kart i dag og brukes som turvei.

Utsnitt av kart fra 1915 hvor Sandstien har gått.

En annen sentral eldre ferdselsåre er den såkalte **Mølleveien**, som går mellom Filtvet i Rødsbygda og Hov i Kirkebygda. Den er fortsatt delvis kjørevei i dag. Fra Filtvet (gjennom kulturmiljø 24) har den gått rett vestover mot Rødbysetra og Rødbyvannet. Den har fortsatt nordover langs østsiden av vannet (gjennom kulturmiljø 6), krysset over dagens riksvei ved Sundby og gått videre nordover, på vestsiden av dagens Rv. 281, mot Hov, Hurum kirke og Klokkarstua (gjennom kulturmiljø 5). Den har også gått under navnet Råkalstien. Denne veien er avmerket på kart fra 1820-tallet og 1915. Den ser ut til å ha hatt mer preg av en hovedvei enn Sandstien. Den er forløperen til dagens riksvei fra Filtvedt forbi Tofte og Sagene mot Kirkebygda og Holmsbu. Dagens riksvei ble trolig bygget i forbindelse med industrireisningen langs kysten ved Tofte.

Utsnitt av kart fra 1915 hvor Mølleveien har gått.

Sandstien og Mølleveien er to av Hurums historiske veifar, og betraktes som kulturminner. Denne rapporten har som formål å avgrense og verdisette verdifulle kulturmiljøer i Hurum kommune, og har ikke framhevet Hurumhalvøyas rike kulturminnebestand. Disse har selv sagt i sterk grad vært medvirkende til utvelgelsen av kulturmiljøer i kommunen. Sandstien og Mølleveien trekkes her fram som enkeltstående kulturminner etter Hurum kommunenes eget ønske.

Litteratur:

Ballin, T. B. 1998: Oslofjordforbindelsen. Arkeologiske undersøgelser ved Drøbaksundet. Universitetets Oldsaksamling Varia nr 48.

Eier, Sigfred L.: Hurums Historie Bind I og II. Utgitt av Hurum bygdeboknemd, Buskerud 1969

Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årsberetning. 1869. Christiania/Kristiania/Oslo.

Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årsberetning. 1887. Christiania/Kristiania/Oslo.

Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årsberetning. 1893. Christiania/Kristiania/Oslo.

Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årsberetning. 1918. Christiania/Kristiania/Oslo.

Lindblom, Inge 1980: Etterundersøkelse og restaurering av en hellekiste fra yngre steinalder, Holtnes i Hurum, Buskerud. Universitetets Oldsaksamlings Skrifter Ny rekke Nr. 3. Festskrift til Sverre Marstrander på 70-årsdagen, s. 149-153.

Mikkelsen, Egil 1975: Frebergsvik. Et mesolitisk boplassområde ved Oslofjorden. Universitetets Oldsaksamlings skrifter – ny rekke. Nr. 1.

Munch, Jens Storm 1963: De første menneskene i bygda. I Sigfred L. Eier: Hurums Historie Bind I

Rapport for kulturminner registrert ved flyfotografering. Hurumprosjektets registreringer i Buskerud. Universitetets Oldsaksamling

Sollund, M.-L. B. 1996: Åsrøyser – gravminner fra bronsealderen? En analyse av åsrøysene i Vestfold. Universitetets Oldsaksamling Varia 34. Oslo.

Sørensen, Rolf, 1979: Late Weichselian deglaciation in the Oslofjord area, south Norway. BOREAS. Volum 8. Number 2.

Østmo, Einar 1985: En dysse på Holtnes I Hurum. Nytt lys over østnorsk traktbegerkultur. Viking. Tidsskrift for norrøn arkeologi. Bind XLVIII – 1984.

Østmo, E., B. Skar og D. Skre 1990: Hurumprosjektet. Sluttrapport. Virksomheten i 1989-1990. Universitetets Oldsaksamling, Top.ark., Oslo.

KART

Historiske kart fra 1825, 1826 og 1915, Statens kartverk Hønefoss.